HEORTOLOGIJA

SVETKOVINE BL. DJ. MARIJE U ZAPADNOJ I U ISTOČNOJ CRKVI

NAPISAO:
BRUNO LOVRIĆ

ŠTAMPARIJA „SV. CAR KONSTANTIN“ U NIŠU.

HEORTOLOGIJA

SVETKOVINE BL. DJ. MARIJE U ZAPADNOJ I U ISTOČNOJ CRKVI

NAPISAO:
BRUNO LOVRIĆ

NIŠ
ŠTAMPARIJA „SV. CAR KONSTANTIN"
1927.

Paolini Lovrić

Rodjenoj Penić

Uzor Majci I Pravoj Kršćanki
Svojoj Miloj Roditeljici
Koja Me Je Prva
Naučila
Moliti, Slaviti i Sazivati
Onu
Koja Je Sva Moja Nada
Neoskvrnjenu Djevicu
Majku Moga Stvoritelja i Otkupitelja
Ove Stranice Marijine Slave
Posvećuje

Njezin sin
Bruno

Kapitularni Vikarijat — Djakovo.

Nihil obstat.

D-r Fr. Herman,
cenzor.

№ 2199/1919.

Imprimatur!

Djakovo, 1. Octobris 1919.

M. Pavić,
prov. gen.
m. p.

Protestatio Auctoris.

Hisce declaro me voluisse scribere totaliter in conformitate cum doctrina S. R. Ecclesiae Catholicae. Miracula hic enarrata, nisi ab Ecclesia agnita sint, nullam fidem nisi mere humanam merentur.

In omnibus judicium relinquo S. Sedi Apostolicae ut supremae auctoritati in rebus fidei et disciplinae ecclesiasticae, cuius devotissimum filium me declarare gaudeo et ab ea in omni mea actione dirigi cupio et volo: a qua ubi sanctum *Domini expetitur* operi in vinea Ecclesiae aggrediendo perficiendoque, ibi *non obruta sulcis frumenta in lolium avenasque degenerant, sed cespite terra foecundo dominici seminis puritatem centeno fructu refert. (S. Hyer).*

Auctor Libri.

K prvome dijelu Heortologije:

„SVETKOVINE GOSPODINOVE U ZAPADNOJ I U ISTOČNOJ CRKVI“.

Prečastiti gospod profesor!

Tu Vam pošiljam v prilogi oceno Vaše Knjige „Heortologija“, katero je napisal profesor verstva na tukajšnjem moškem učiteljišču D-r Ignac Hobal. Mali posvetek sem priredil za svoj *Folium ecclesiasticum Archidioecesis goritiensis*“.

Čestitam Vam na uspehu ter želim, da Vaše delovanje na liturgičnem polju nadeljujete.

Bog Vas živi in blagoslovi!

Z odličnim spoštovanjem

V Gorici, dne 13. februarja 1914.

odani
† **Franjo B. Sedej**
nadškof.

Велечасни Господине!

Примио сам вашу „Хеортологију“. Прочитавши ју, могу Вас и ваше дело похвалити.

Мило ми је, што сте ме се сетили; хвала Вам на томе као и на послатоме примерку, који сам искрено препоручио.

Ја са моје стране слободан сам Вас замолити, да ми три примерка послати изволите.

Изволите примити поздрав из ваше Далмације, у којој се добро осећам.

У Задру, 2. фебруара 1914.

Ваш доброжељитељ
Димитрије Бранковић,
Епископ.

Velečasni Gospodine!

Hvala Vam na lijepoj i učenoj „Heortologiji“! Čestitam Vam iz srca i duše!

Upravo me veseli, što ste se tim naucima posvetili. Samo naprijed uz pozitivnu nauku!

Uz Isusovu ljubav sjedinit će nas ozbiljni i objektivni nauk, dok se upoznamo: *nil volitum quin praecognitum.*

Kada sam u Zadru bio, na ovo sam uvijek svjetovao i bodrio svoje učenike.

Ozbiljan rad, ovo ću da opet istaknem, uz ozbiljan život i uz molitvu, to je put, koji vodi k cilju.

Molite se za me!

Dubrovnik, 13. ožujka 1914.

Vama odani
† D-r Josip Marčelić.

Veleučeni Gospodine!

Zahvaljujem najsrdačnije na krasnom djelu. Čestitam Vam i želim, da i dalje budete radili na polju liturgije.

„Heortologiju“ ću toplo preporučiti svome svećenstvu.

Bog Vas blagoslovio!

Zadar, 18. ožujka 1914.

† D-r Vice Pulišić.

Пречасни Господине!

Примио сам Ваше дело „Хеортологија“. Захваљујем Вам се најусрдније на тој љубазној пажњи!

Нисам још доспео, да то ваше дело исцрпно проучим, али из онога што сам на дохват прочитао, видим да сте опширно превели „Типикон појединог празника“.

Из предговора познао сам узвишену и свету сврху Вашег дела. Хвала Вам на труду, који ће Бог а и света Црква његова наградити.

Уз израз истинитог поштовања поздравља Вас срдачно одани

Вршац, 16. јуна 1919.

Змејановић,
Епископ.

Velečasni Gospodine!

Zahvaljujuć Vam na doposlanoj „Heortologiji“ u isto Vam vrijeme čestitam na ovom lijepom i učenom radu, koji će bez sumnje pripomoći, da se i hrvatski svećenici sve bolje počnu zanimati za onu stvar, koja je od tolike važnosti za razvoj vjerskoga života.

Knjigu ću preporučiti svojim svećenicima. Pozdravljajući Vas iskreno u Gospodinu uvijek sam Vam preodani

Trst, 20. juna 1919.

† Andrija Karlin.

Veleučeni brate u Kristu!

Primio sam Vašu Heortologiju. Čestitam Vam! Djelo u liturgičkom i etičkom pogledu zaslužuje svaku pohvalu. Bog Vas nadario!

Ostrovica u Dalmaciji, 25. lipnja 1914.

Vama odani
D. Miće Dubravčić,
župnik.

Veleučeni Gospodine!

Srdačno Vam zahvaljujem i iskreno Vam čestitam na vašem krasnom poučnome radu „Heortologija“!

Naživao sam se čitajući ga i nijesam ga mogao ostaviti, dok ga nijesam zanosom svega pročitao.

Primite srdačan pozdrav od vašeg starog profesora.

Spljet, 27. lipnja 1914.

Nikola Ivanović.

Prečasni Gospodine!

Lijepo Vam zahvaljujem, što ste mi blagoizvolili poslati divnu „Heortologiju“. Djelo je veoma vrijedno i korisno za nas svećenike na osobiti način. Čestitam Vam na maru i trudu!

Uz srdačni pozdrav s odličnim štovanjem Vama odani

Sušak, 28. lipuja 1914.

Danijel Gregović.
kateheta

Драги брате у Христу!

Твоје сам красно дело прочитао највећим уживањем. У делу се не само истиче твоје нама добро познато васпитање него и поштовање и искрена љубав према твојој браћи

источног обреда. Христос те поткрепио, да и на даље узмогнеш радити на славу његове цркве!

Пошаљи један примерак о. Митрофану. Поздравља те о. игуман и братија. Ја увек твој искрени побратим

Раковац, 30. јуна 1914.

О. Леонид, јеромонах.

Veleučeni Gospodine!

Prekrasna i prekorisna knjiga je vaša „*Heortologija*“. Pročitao sam je na dušak. Drobit ću je svome narodu neprestano, a duševnoga toga ploda dao Vama Svevišnji. U interesu spasa duše i svoje i čitatelja, molim Vas, nastavite sa drugim dijelom: Svetkovine Marijine i ostalih svetaca. Naplatit će Vam hrvatski puk, a obilnu platu žeti ćete od Svevišnjega i na ovom i na drugom svijetu.

Štovaoc u Hristu

Donje Pazarište, 1. srpnja 1914.

Tomislav pl. Vučetić,
župnik.

Велечасни Господине!

Примио сам ваше красно дело „Heortologija.“ Из срца Вам честитам! Прочитао сам га с правим уживањем.

С одличним поштовањем

Илок, 12. јула 1914.

Јован Ковобарић,
парох.

Salutem quam plurimam!

Evala Vam! Krasno djelo „*Heortologija*“, bez koje ne bi smio biti ni jedan svećenik. To je divan komentar svetih čina i svetih doba, te svećenik vruće obavlja svete čine, što dublje uroni u njihov smisao i povjesni razvoj. Gledat ću se osvrnuti u novinama.

Klis, 14. srpnja 1914.

Srećko Škarica,
župnik.

Veleučeni Gospodine!

Vaša knjiga je veoma dobro došla svakom hrvatskom župniku. Senjski Ordinarijat je pravo učinio, što je Vaše djelo u svojoj zadnjoj okružnici od 5. lipnja t. g. svim svećenicima dotično župskim uredima preporučio. Samo naprijed!

Brod na Kupi, 16. srpnja 1914.

Pavao pl. Ožegović,
župnik,

Lovrić Bruno: Heortologija. — Uvjereni smo, da će se svaki svećenik obradovati ovomu novomu djelu radinoga auktora. Izradjeno je na temelju obilne literature u drugim jezicima. Mi Hrvati do sada nijesmo imali slična djela izuzevši *Obrede M. Pavića,* koji ali imadu opširniju zadaću, leksički način, pa stoga i kraći oblik. Svećenik će u ovome djelu naći krasne gradje i kao propovjednik tumačeći duboki smisao svetkovina, koji se onako božanstveno odrazuje na njihovoj veličanstvenoj liturgiji; kao katehet naći će lijepo pomagalo pri predavanju liturgike. Napakon ćemo kao Slaveni bolje upoznati duh istočne liturgije, što je takodjer potrebito onima, koji žele pospješiti jedinstvo crkava. Iz čitava djela govori čitatelju onaj pobožni i uzvišeni duh, kojim crkva umije onako zanijeti srce nada svijet i zemaljski život. — Te koristi ne će ni malo smesti, što bi se čovjek u historijskom dijelu katkada možda radije priklonio drugoj misli.

Veliku bi zaslugu stekao pisac, kad bi obogatio našu liturgičku književnost i svetkovinama B. D. Marije, koja je u nesretnom razdoru izmedjn Istoka i Zapada ostala kao most, kao nada pomirenja i sloge. — *Vrhbosna* iz god. 1914.

Heortologija. Ovo je povjesni razvoj svetkovina i liturgičkih obreda u zapadnoj i istočnoj crkvi.

Bogata književnost, kojom se je pisac poslužio pri pisanju ove radnje, a koju navodi na čelu knjige, najbolje pokazuje s kakvom se ozbiljnošću i marom pisac latio svoga doista preteškoga posla, u kome ima još mnogo nerazbistrenih pitanja.

Pored katoličkih blagdana osvrnuo se na mnoge blagdane i liturgičke obrede istočne crkve. Upravo se u tome uporednome izlaganju blagdana i obreda zapadne i istočne crkve nalazi velika prednost, koju ova radnja ima pred drugim sličnima, jer čitalac može iz nje da bar u glavnim crtama upozna bogastvo i ljepotu službe u dvjema crkvama.

Pisac je proučio sve izvore i sva mnijenja, ali je u sudjenju i u zaključivanju bio skroz samostalan. Način, kojim pisac izlaže i razlaže, koliko je lak i jednostavan, toliko je ugodan i ubjedljiv.

Radi sile zanimljivih pojedinosti iz povjesti crkvenoga života i bogosluženja, radi istinske kršćanske ljubavi, kojom je pisac proniknut, radi lakoće i tačnosti izlaganja ova se knjiga čita sa nasladom. Stoga je najtoplije preporučujemo, a osobito onima, koji se zanimaju svetačnom službom i obredima zapadne i istočne crkve. Šibenska „*Hrvatska Riječ*“ iz god. 1914.

Bruno Lovrić: Heortologija. Krasno liturgičko djelo: Svetkovine Gospodinove u zapadnoj i istočnoj Crkvi. U osam nam poglavlja tumači spisatelj divni vijenac, što ga je splela Crkva svojemu nebeskome Zaručniku. Auktoru je pošlo za rukom, da nam poda znanstveno djelo, a opet da ga lijepo napiše. Medju drugim se odlikama djela ističu citati veličanstvene svete poezije, što ih pisac navodi napose iz liturgije istočne Crkve. Stalni smo da će ova knjiga ugoditi svakome, koji poznaje miris uzvišenih tajna kršćanske vjere. Naša se oskudna, vrlo oskudna, bogoslovna literatura može samo lijepo zahvaliti vrijednom auktoru. Djelo preporučujemo ne samo svekolikom svećenstvu i bogoslovcima, već i svima onima, koji hoće da se bolje upoznaju s mističnim životom Crkve. Upozorujemo na nj i naše pjesnike. *„Riječke Novine“* iz god. 1914.

PREDGOVOR.

I.

Ako se štovanje, što ga iskazujemo višim bićima bljeska u sjaju vječne trilogije: u istini, ljepoti i dobroti; onda je ovo razložito, potrebno i kao takovo može da obori ma koji prigovor. U istini kult nalazi razlog svome životu; u ljepoti crpe čar božanske harmonije, moć, koja ushićuje, koja te prenosi iz ovoga vidljivoga svijeta u nevidljive krajeve vječnoga Siona; u dobroti mu je posljedna svrha, jer štovanje bi bilo sasma isprazno i besmisleno, kada se mi po njemu ne bi moralno usavršavali.

II.

U sjaju ovih triju zvijezda rastitralo se je i štovanje, što ga čovječanstvo iskazuje *Ponosu Karmela, Slavi Libanona, Ljepoti Sarone:* — presvetoj, preslavnoj i preuzvišenoj Majci našega Otkupitelja. Osjećaj neograničene blagodarnosti nuka naš razum, da se klanja onoj, koja je sadjelovala u veličanstvenoj epopeji našega otkupljenja. Kako se vosak pri ognju topi, tako iščezava zanos, koji se ne temelji na uvjerenju. Ali ako ushit struji vijekovima svjetlosti, ako se u savjesti čovječanstva divovski razvija, ako snažno odbija ma koju navalu; tko će kazati, da on nije čedo razuma? A ovakovim se ushitom djeca milosti klanjaju ženi preodregjenoj od vijekova.

Marija je prava majka Vječne Riječi. U božanskom materinstvu je apokalipsis sve njezine slave. Marija je tajanstveno neopisivo trpjela na visokoj Golgoti, kada je vrijeme označivalo najsvečaniji čas u povjesti čovječanstva. Kako da se onda odijeli majka od sina, saotkupiteljica od otkupitelja? Zar da divnoj Sulamiti, koja je u svome skončanju sazivala cvijeće, da joj odlahne, koja je smjelo uzišla na brežuljak tamjana i na brdo mïre, vije-

kovi uskrate slavu Tabora? Božansko materinstvo i sadjelovanje u otkupljenju je dakle dogmatski i logički temelj štovanju, što ga Mariji iskazujemo.

III.

Svemogući reče — a vasiona bljesnu u veličanstvenom redu, nenatkriljivoj harmoniji i savršenoj ljepoti. Ta to bijaše djelo Onoga, koji je bitna, vječna istina, a ljepota, kako kaže Plato, i nije drugo no *sjaj istine,* ili, kako primjećuje nadahnuti pisac „Knjige mudrosti", ona je *kćerka njegovog bića.*

Edenska kruna, koja je tako zamamljivo sjala na glavi čovjeka, te posljednje verige u velikom lancu bića, koja s Bogom sjedinjuje, tog najzvučnijeg akorda u harmoniji svemira, — najednom potamni! Jer se kralj svega vidljivog stvorenja bijaše ogriješio o zapovijed Vrhovnoga Bića, nesta sklada, reda i ljepote.

Kome se bijaše utaman prohtjelo da savija gnijezdo u nedoglednim nebeskim visinama, već razvija barjak svog tamnog carstva, pod njegovim okrutnim žezlom ne stenje samo čovjek nego i cijela priroda. Sve uzdiše za božanskom Krvlju, koja će, štrenuvši sa Kalvarija, čovjeka preporoditi, zemlji povratiti poremećeni red, iščezli sklad, izgubljenu ljepotu.

Vječna odluka bijaše, da obnovitelj vasione bude sin čovječanski: *filius hominis.* Eto razloga, s kojega ti je nemoguće da zamisliš upućenu Vječnu Riječ bez Marije. Sin Previsokoga uzeo je od Marije neoskvrnjenu put i onu božansku Krv, po kojoj je vasiona sjevnula u svome prvobitnom sjaju. Pa kako da onda ne bude sjajna, lijepa i divna božanska Majka našega Otkupitelja! Povirite u knjige nepomućene istine i vi ćete slušati, kako liljan u trnju oglasuje njezinu čistoću, ruža Jeriha njezinu žarku ljubav, paoma Kadesa punoću zasluga, čempres Siona uzvišenost kontemplacije, cimetno drvo i balsam miris rajskih kreposti, maslina poslanstvo mira. Čovječanstvo je neustrpljivo čeznulo za onom, o kojoj bijaše rečeno: *Sva si lijepa i ljage istočnog grijeha nije u tebi;* za onom, koja je *izbrana kao sunce, lijepa kao mjesec, sjajna kao zora!*

Kada je nestalo Judinog žezla, pred Marijom bljesnu poslanik Vrhovnoga i ona izusti veliku riječ spasenja: **Fiat:** *Neka bude!* I dok se je ova riječ razlijegala vijekovima vječnosti, *upotpunjavala je,* kako misli sv. Brnardo, **fiat** *stvaranja, uspostavljala je opću harmoniju u carstvu bića.*

Ako cijela priroda poje veličanstvenu pjesmu harnosti Hristu, koji je u nju uveo sklad, red i ljepotu; zar da čovječanstvo ne pokloni Mariji cvijeće one zemlje, koja je obnovljena u Krvi njezinog Isusa? Jer majka Svemogućega, Marija je ideal svrhunaravne ljepote i zato je pokoljenja blaženom nazivaju.

IV.

Razum je luč, koja nas k istini vodi, ljepota je harmonija, koja podiže, zanosi, a dobrota je ideal, po kojemu se Bogu približujemo. Uzvinuti se na krilima moralnoga savršenstva do Onoga, *koji jest;* to je najuzvišenije, najplemenitije djelo štovanja, što ga razumno biće Bogu iskazati može. *„Budite savršeni",* kliče Vječna Mudrost, *„kako je i vaš otac savršen!"* Čovječanstvo nije nikada čulo uzvišenije, slagje i ugodnije zapovijedi!

Evangjelje, tradicija, vrhovno učiteljstvo crkve oglasuju Mariju zagovornicom izmegju čovjeka i njezinog sina Isusa Hrista. Koji bez Marije nije izvršio djelo otkupljenja, htjeo je, da se i po Mariji, po tim mističnim Jakovljevim ljestvicama, po tom uzoru najizbranijih kreposti, čovjek dosine savršenstva, da se uzdigne do Boga. Iz riječi, štono se izvijaju iz medenih ustiju divnoga Brnarda[1]), razbrat ćeš, kolika je moć Marijinog zagovora. „Spomeni se", ovako će on, „o preblažena Djevice Marijo, da se nikada čulo nije, da si ti koga zapustila, koji se je tebi utjecao i tvoju pomoć vapio!" [1]) I s ovog razloga dugujemo najljepšoj Kćeri Jerusalima danak srca i duha.

V.

Počeše se nizati vijekovi milosti a u njima razlijegati se glas, štono bijaše zaplovio sa ebronskih gora: *Blaženom će me nazivati sva pokoljenja.* I prozvaše je.

Jer osnova utjelovljenja ne poznaje ni omegjenog prostora ni vremena, sveti oci i crkveni pisci pa istoka pa zapada svojim velikim umom uroniše u vječnost, da u sjaju Božje misli posmatraju Mariju. Zaneseni svjetlošću, koja samo ustupa svjetlosti Svemogućega, pokloniše joj tribut svoga zlatnoga pera. Oni u Mariji poznaše novu Evu, koja će paklenoj zmiji glavu satrti, — Jakovljeve ljestve, koje sjedinjuju nebo sa zemljom, — Mojsijevu kupinu, koja je gorela a nije mogla da izgori, — Ilijin oblačić, koji se bijaše

[1]) Ima ih koji misle, da sv. Brnardo nije složio molitve *Memorare,*

prometnuo u blagu kišu milosti, — slavodobitnu Juditu, koja je usmrtila gospodara tmine, — pravu Esteru, koja je našla milost kod Kralja slave, — majku Previsokoga, saotkupiteljicu čovječanstva, moguću zagovornicu pred prijestoljem Vječne Mudrosti.

A Zaručnica Isusova sve je ove veličanstvene akorde svela u jednu harmoniju, da je što silnijim glasom uzmogne blaženom proslavljati u tamjanu uzvišenih molitava, u cvijeću nenatkriljive poezije, u sjaju liturgičkih obreda. A kada se je u šapama Judinog Lava iz rastrovanih grudiju neznaboštva izvio krik smrti, onda je crkva počela da u zamamljivi vijenac liturgičke godine umeće novo cvijeće: Bogorodičine svetkovine. Mariji se u čast utemeljuju redovi i bratovštine, uvode se različite pobožnosti, u suncu se njezine ljubavi ustanovljuju društva prave i nepomućene kršćanske filantropije, pod njezinom zastavom uništavaju se krivovjerstva, potišteni narodi biju bitke Boga vojski. Kako jelen hrli k vrutku vode, tako čovječanstvo leti u Marijina svetišta,[1]) koja se bljeskaju u slavi Božjih djela, da tu na vrutku života pije vode milosti pa duševne pa tjelesne. Velikani uma stvoriše posebnu književnost u prosvjeti kršćanskoj, koja se zove *Mariologija.*

Zrake su ove hiperdulije, što je vijekovi iskazuju Mariji, prodrle u dušu umjetnika i pjesnika. Njoj se u čast grade hramovi, — sjajni hramovi u slavi mramora i sunca! Već su *Madonne* Guida Devicia obasjane divnom aureolom. One utiru umjetnosti novu stazu: povratak životu i prirodi. A kakova remek-djela ne izmiliše iz kista Rafaela, Tiziana, Angelica, Rembrandta, Murilla, Deschwandena, Müllera i sila drugih! Svi su oni pratili za svojeg smrtnog života slavnu Ženu od slatkog sna ljubavi naviještenja do žalosne svjetlosti križa i sjajnog prizora uzašašća, a njihova srca — plemenita i žarka srca, pregnuše da budu saglasna sa srcem Isusove Majke.

Otkud slava Palestrini, Mozartu, Glucku, Heidnu i tolikim drugim miljenicima divnoga Orfeja? Nadahnjuje ih Kraljica neba i zemlje! „Kada mi posao ne ide od ruke", ovako će Heiden, „šetam se po sobi moleći Krunicu i poslije nekoliko *Zdravo Marija,* eto mi lijepih i novih misli". A ne struje li ti cijelim bićem, ne prinose li te u sfere vječne harmonije oni, rekao bih, božanstveni akordi, što ih Verdi posvećuje Mariji u svojoj *„Ave Maria"* i *„Stabat Mater"*?

[1]) I naša se domovina diči mnogim Marijinim svetištem. Trsat, Sinj, Vepric, Aljmaš, Tekije, sv. Gora, — sve su to mjesta, kamo djeca našega naroda hrpimice hrle, da im Majka Božja isprosi duševnih i tjelesnih milosti.

Marija je i pjesnicima bila pravi ideal. A i što je drugo ideal nego li san, blijedo zrijenje vedrog i svake ljage lišenog blaženstva! Truvaduri joj posvetiše žarkih stihova, narodi joj nadjenuše nježnih imena, nadahnutih u sentimentalnoj poeziji. Dante je nazivlje:

. . . . la Rosa in che il Verbo divino
Carne si fece...[1])

A malo će dalje opet:

Il nome del bel Fior ch'io sempre invoco
E mane e sera.[2])

Najzad joj u posljednjemu spjevu „Raja" posvećuje nekolike prekrasne tercine dostojne njegovog genija.

Petrarca je Mariji prikazivao:

. . . . e pensieri e ingegno e stile,
La lingna, il cor, le lagrime i sospiri.[3])

Nesretni je Tasso pozdravlja muzom, koja

Su nel cielo infra i beati cori
Ha di stelle immortali aurea corona.[4])

Protagonista Schillerov kliče pred slikom Majke Božje:

Naučio sam molitvu kako i ljubav,

a Goethe u svome „Faustu":

Kvasio sam suzama svoje cvjetnike,
Kadno sam na oknu u bijele zore
za te, o Marijo, brao ovo cvijeće.

U slatki se je i melankolični čas „Zdravo Marije" potreslo nježno pjesnikovo srce i Manzoni je pojao:

Te, quando sorge e quando cade il die
E quando il sole a mezzo corso il parte
Saluta il bronzo che le turbe pie
Invita ad onorarte.[5])

[1]) Ruža. u kojoj se je učovječila Riječ Božja.
[2]) Ime lijepog Cvijeta, kojeg ja sazivljem ujutro i uveče.
[3]) I misli i um i stil — jezik, srce, suze i uzdahe.
[4]) Gore u raju izmegju blaženih hora — besmrtnih zviezda ima zlatnu Krunu.
[5]) Tebe u jutro, u veče, u podne — pozdravlja zvono — koje pozivlje pobožni narod, da te časti.

Ni Carducci, onaj strašni Carducci, koji je pjevao paklenu pjesmu, iman užasa Kralju tmine, nije mogao da se otme sjaju veličanstvene žene, pak iz njegovog su se bijednog srca izvijali i ovakovi stihovi:

Ave Maria! Quando su l'aure corre
L'umil saluto, i piccoli mortali
Scovrono il capo, curvano la fronte
Dante ed Aroldo.
Una di flauti lenta melodia
Passa invisibil fra la terra e il cielo:
Spiriti forse che furon, che sono
E che saranno.[1])

Tko da iznese sve ono divno cvijeće, što ga je mezimčad Parnasa presadila u perivoj Marijine slave?

Eto, kako se otkupljeno čovječanstvo klanja idealu svrhunaravne ljepote, neoskvrnjenoj, bezgriješnoj Djevici, svojoj saotkupiteljici i premogućoj zagovornici kod prijestolja Svevišnjega; eto, kako je pokoljenja nazivaju blaženom i nazivat će je i kad vrijeme utone u vječnost!

U predgovoru k I. dijelu svoje Heortologije: *Svetkovine Gospodinove u zapadnoj i u istočnoj crkvi* i ne naslućujući, da pišem uzoru našeg narodnog ujedinjenja, poručivao sam i ovo: Čini mi se, da je već vrijeme, da se bolje upoznamo sa liturgičkim ustanovama istočne crkve. Ovo će upoznavanje stvoriti poštovanje prema istočnim obredima, poštovanje će uroditi ljubavlju. Ljubav je sila, ljubav spaja, ljubav sjedinjuje. Sada mi se više ne čini nego znam, da je to vrijeme tu, sada kada je po svevišnjoj Providnosti Genije jugoslovenske Majke moćno zagrlio braću iste krvi, jednoga jezika.

I prije nego li će vrijeme da bilježi najsvečaniji trenutak patničke, ali slavne, povjesti sveukupnog našeg naroda, sa strane onih, kojima nije bilo do naše sreće i slave, neprestano se je isticalo ono, što nas cijepa i razdvaja, a nikada se nije iznosilo ono, u čemu smo sasma jedno ili ono u čemu smo sasvim blizu jedni

[1]) Zdravo Marijo! Kad lahorom lebdi — ponizni pozdrav i prosti narod — otkriva glavu, prigibaju čelo — Dante i Aroldo.
Tiha melodija frule — nevidno lebdi nebom i zemljom — valjada su duhovi, koji bjehu, koji jesu — i koji će biti?

drugima. Pored svega toga, Bogu budi hvala, nikaka sila nije mogla da priguši nepatvoreni, istiniti glas narodnih velikana, koji su u formi umjetnika i pjesnika, gromko dovikivali: Ne poznaju se braća po imenu, — ta i djeca jednog oca nemaju istog imena! — već po krvi i po jeziku. Nitko nije mogao da zatomi moguće slovo onih dičnih svećenika, na čelu im besmrtni Strossmayer, koji su u obliku apostola nepomućene Isusove ljubavi bez prestanka poručivali: Ne mrzite se, braćo, radi vjere, jer tko mrzi, taj uopće nikake vjere nema. Jedna nam je nevidljiva glava Isus Hrist, isti su nam sakramenti, jedna žrtva. Upoznajmo, štujmo, ljubimo jedan drugoga. Svemogući će onda učiniti svoje: onaj će se tanki zid, što nas dijeli, rasplinuti u žaru bratske ljubavi!

Iz djela što ga eto s pomoću Božjom i njegove preblažene Majke radostan pružam braći jedne i druge crkve, razbrat će se, da smo jedno i u štovanju prema Mariji. Da, braćo, u ovom djelu će te primjetiti, kako svi jednim duhom dišemo, kako nam srca jednim kucajem biju, kada molimo i ispovijedamo Majku našega Boga, kada njoj pjevamo, kada joj se klanjamo. Sve molitve, pjesme i obredi prelijevaju se u jednu jedinstvenu nebesku melodiju, koja zanosi, ushićuje, kako zanosi i ushićuje sve, što je savršeno, a savršeno je ono, što je jedno.

U svijetlim danima ostvarenih naših narodnih ideala, da radost bude što obilnija, uprimo zjenice u Majku našega Stvoritelja, u taj najdivniji cvijet veličanstvenog vrta vasione i tvrdo vjerujmo, da je ona onaj tajanstveni most, koji rastavljeno spaja i da će po njezinom zagovoru Svemogući uslišati molbu, što je istočna crkva u velikoj jekteniji neprestano Njemu upravlja:

O blagosostojanii svjatih Božijih cerkvej i sojedineii vsjeh!
Gospodu pomolimsja!

Niš, na dan posvećen slavenskim apostolima Ćirilu i Metodiju, 1927.

POGLAVLJE I.

MARIJA U LITURGIJI.

§ 1. Štovanje bl. Dj. Marije. — Svetkovanje subote.

Štovanje prema bl. Djevici Mariji je niklo sa samim kršćanstvom. Glas, štono bijaše zaplovio ebronskim planinama: *Blaženom će me nazivati sva pokoljenja,* — odjeknuo je odmah u srcima prvih kršćana. Ta jesu li oni mogli da svome Spasitelju iskazuju unutarnje i izvanjsko štovanje, a da se pri tome ne sjete one, koja ga je porodila, koju je nebo pozdravilo *punom milosti,* koja je — nova Eva — svojom djevičanskom petom satrla glavu sotone paklene, koja osim Boga drugoga nad sobom nema? Zar da prvi vjernici nijesu blagosiljali kao i žena evangjelja utrobu, koja je Isusa nosila; mlijeko, kojim Ga je Prečista dojila? Zar da je nijesu Arhangjelom i Jelisavetom pozdravljali:

Zdravo, milosti puna! Gospodin je s tobom, blagoslovljena ti megju ženama i blagoslovljen plod utrobe tvoje?

Ne da se ni zamisliti da nijesu! Stoga i piše punim pravom bl. Kanizije: „Od početka predane i primljene vjere jednako se natječu u hvali ne samo Grci već i Aleksandrinci, Jerusalimci, Etiopljani i drugi narodi. Zato, kad su se god u svagdašnjoj nekrvnoj žrtvi spominjali Križa i smrti Otkupiteljeve i slavili je, znali su uvijek, da im se treba časno sjetiti i Matere Gospodinove".[1])

Istina, za prvih vijekova crkve nemamo kake zasebne svetkovine u čast Majci Božjoj, ne znamo ni za kaku liturgičku molitvu ili ma koji obred, kojim bi se Djevica bila slavila; no

[1]) Cit. od Bujanovića: *Mariologija.* Str. 101.

zato se nije prestajalo na drugi način prema ondašnjim prilikama iskazivati štovanje presvetoj Bogorodici. A evo zašto ovo štovanje nije imalo, ili bolje reći, nije moglo da ima liturgičkog obilježja. Crkva je u svojim počecima živjela u nevjerničkom svijetu, ona je stoga razborito izbjegavala, da iskazuje javno štovanje Hristovoj roditeljici po puti, e se ne bi iz toga štovanja iznizale kojekake idolatričke genealogije i mita. S ovog je razloga i otajstvo Upućenja spadalo u koprenom obavito svetište *disciplinae arcani.* A i da nije bilo ovog razloga, o kakoj posebnoj svetkovini u čast Bogorodici nije još moglo biti govora. Crkvena godina bila je tek u zametku, ona se je postepeno razvijala. Trebalo je najprije ustanoviti praznike, za kojih će se slaviti različiti dogogjaji iz života i spasonosnoga djelovanja našega Otkupitelja. A i to je lagano išlo. Ne zaboravimo, da se je Božić počeo slaviti tek u IV. vijeku! S druge strane u velikom kreševu izmegju rimskog kolosa i kršćanstva trebalo je vjernicima pred oči stavljati žive primjere ustrajne i nepokolebive vjere. Ovi su živi primjeri bili sveti mučenici. Crkva je stoga osjećala prijeku potrebu, da slavi njihovo godovno, da time osokoli, obadri i učvrsti svoju djecu u borbi izmegju dobra i zla.

No pored svega toga i prva su pokolenja crkve svete Bogorodicu *blaženom* nazivala i postavljala temelje onom javnom štovanju, što se je vremenom u liturgiji imalo razviti do veličanstvenog sjaja. Dokazom su nam tamo amo po rimskim katakombama rasijani Marijini spomenici, ovi hieroglifi tako čitljivi i razumljivi svakome, koji je povirio u tajne sv. vjere.

Mnogo je Marijinih prilika, kojima je zametak u predkostantisko doba. Daleko bi strugnuli, kada bi nam se prohtjelo, pa bilo to i letimice, da se pojedinih dotaknemo. Osvrnut ćemo se samo na dvije. U katakombi sv. Prišile nagjena je fresko-slika iz III. vijeka, a ova nam prikazuje arhangjela Gabrijela, kako navješta Bogorodici veliko otajstvo Upućenja. Dok nebeski glasnik stoji, Marija sjedi na stolici časti, a time je umjetnik htjeo da istakne njezino dostojanstvo kao Majke Božje. Iz iste je katakombe jedna još starija Bogorodičina slika. Ova se je pojavila ili kada je imao da izmakne I. vijek, ili kada je počelo da se niže II. stoljeće, dakle u doba kada su još živjeli učenici apostola. Na slici vidiš, kako Djevica u krilu drži božansko dijetešce, a ovo se nježno privinulo na majčine grudi, dok svoju glavicu okreće prema gledaocu. Pred njima je prorok Izaija, koji u lijevici drži omotani spisak a desnicom pokazuje zvijezdu, štono se je ras-

titrala nad majkom i božanskim čedom. Ovdje nam se prikazuje kao gotova stvar njegovo proročanstvo: *Gle, Djevica će začeti i poroditi sina, koji će se prozvati Emanuel!*[1]) Kako divno ovi starodrevni spomenici podavaju apostolsko obilježje pravovjernoj nauci o štovanju prema bl. Djevici!

Još prije nego li će se uvesti praznici presvete Bogorodice, Kostantin Veliki njoj u čast podiže dvije crkve: jednu u Rabdonu, drugu u Sigmati, predgragjima Carigrada.[2]) Sv. Jelena daje graditi u Nazaretu jednu baziliku na mjestu, gdje je arhangjeo Djevici navijestio, da će začeti vječnu Riječ, a drugu u Vitlemu, gdje je Prečista porodila Spasitelja. U Rimu se prvih godina V. vijeka posvećuje Mariji prva crkva.[3]) Ne će još dugo prohujiti, a Bogorodica će se početi slaviti posebnim praznicima.

Iz besjede, što ju je Teodor probesjedio u pohvalu sv. Teodoziju, razbiramo, kako su se palestinski monasi (oko 500.) svake godine stanovitog dana sakupljali, da slave pomen bl. Dj. Marije.[4]) U VII. vijeku su se već u zapadnoj i istočnoj crkvi slavila tri velika Bogorodičina praznika: *Blagovijest, Uznesenje i Rogjenje.* Ovima će Zaručnica Isusova, kako ćemo to viditi, u nizu vijekova pridodati još mnoge druge svetkovine. No ni to ne će biti sve. Crkva će Mariju sazivati i njezin pomen slaviti u mnogim liturgičkim molitvama, kada bude nebeskom Ocu prikazivala nekrvnu žrtvu, ona će svakog dneva za večernje pjevati hvalospjev svoje saotkupiteljice: *Uzveličaj, dušo moja, Gospodina!* šta više ona će njoj posvetiti jedan stanoviti dan u sedmici: subotu.

Crkva je odavna posvetila Mariji subotu. U X. vijeku bijaše se uobičajilo, da se subotama ne mrsi, da se moli *Mala služba bl. Dj. Marije* i da se njoj u čast čita sv. misa. „Uveo se je", poručuje sv. Petar Damiani, „lijepi običaj u neke crkve, da se svake subote u njezinu čast služi sv. misa, ako u taj dan ne bi pao koji blagdan ili korizmeni praznik". Sv. Brnardo tvrdi, da je

[1]) Weber: *Die römischen Katakomben.* Regensburg 1900. — De Rossi: *Immagini scelte della B. V. Maria tratte dalle catacombe romane.* Roma 1863. — Baudrillart: *Les Catacombes de Rome.* P. II. Paris 1905.

[2]) To su hramovi Bogorodice ἀχειροποιήτου: nerukotvorne.

[3]) To je *S. Maria Antiqua.* Crkva je pronagjena god. 1900. Do tog doba se je mislilo, da je najstarija Marijina crkva u vječnom gradu *S. Maria Maggiore.* — Grisar: Geschichte Roms und der Päpste. I. 194. — Civiltá cattolica. Roma. 1901.

[4]) Usener: *Der hl. Theodosius.* Leipzig. 1890.

subota Djevici posvećena stoga, jer dok je Isus toga dana u grobu ležao, ona je ostala nepokolebiva u vjeri i nije ni časa posumnjala u njegovo slavodobiće.

§ 2. Mala služba bl. Dj. Marije.

Ne da se potpunom sigurnošću odsjeći, kada se je zapravo poslije kanoničkih časova počela moliti *Mala služba bl. Dj. Marije.* Bäumer nam poručuje, da Bona i Thomassinus, oslanjajući se na svjedočanstvo Pavla Gjakona, tvrde, da je ovu službu složio Gregorije II.[1]) Sv. Petar Damiani je u njoj mnogo toga popravio i nadodao. Urban II, koji je osobitu pobožnost gajio prema Djevici i koji je za prvi put pjevao *Praefationem de B. M. V.*[2]), odredi u pokrajinskom klermonskom saboru od god. 1095., da svi klerici mole službu, kako se je to činilo po mnogim manastirskim crkvama. Ova se je svakako u XIII. vijeku vršila stanovitih dana poslije kanoničkih časova po svim metropolitanskim, katedralnim, zbornim i redovničkim crkvama.

Bogorodičina *Mala služba* nije uvijek bila, kaka je dandanas. Primjera radi navest ćemo obrazac jedne take službe iz XIV. vijeka.

Officium B. M. V.

Invitatorium: *In laude Christi Domini jubilemus suae matri virgini.*
In Laudibus: Ps. *Domina regnavit.*
Ad primam: Ps. *Ad virginem cum tribularer.*
Vesperae: Ps. *Dixit Dominus virgini meae.*
Ad Completorium: Ps. *Memento, virgo, David*

Hymni.

In Landibus: *Coeli porta.*
Ad Primam: *O aurora rutila.*

[1]) *Histoire du Brev. Romain.*

[2]) *Predslovlje bl. Dj. Marije.* — Misali srednjega vijeka imaju više predslovlja u čast Bogorodici. Vidi: *Sacramentarium.* Ottob. 154 iz XII. vijeka. — *Missale Votivum.* Pal. 507. iz XV. stoljeća. Rimski misal je pridržao samo jedno. I „*sekvencija*" je jednom bilo mnogo više. Vidi: *Missale Votivum fratrum Praedicatorum* iz XVI. vijeka. Vat. 3807. U današnjemu rimskom misalu je sama „*Stabat Mater*".

Vesperae: *Ave clarum miraculum,*
Completorium: *Tu lucis sinceritas.*[1])

Pije V., reformator rimskog časoslova, odlukom od god. 1568., ukide dužnost, da se stanovitih dana moli *Mala služba bl. Djevice.* U kojim se je crkvama i nadalje sačuvala, ona se vrši samo u horu.

§ 3. Antifone Bl. Dj. Marije na kraju službe.

„Otkupitelja majko plodna", — „Zdravo Kraljice nebesa", — „Kraljice neba, veseli se," — „Zdravo Kraljice, majko milosrgja.

„Antifone", kaže rubrika rimskog časoslova, „bl. Marije, koje su zabilježene na kraju Psaltira poslije povečerja, neka se mole prema različitom doba crkvene godine... osim triju dana pred Uskrs."[2])

Uoči prve nedjelje Došašća pak sve do praznika Prikazanja Isusovog u hramu govori se ova načelka:

Otkupitelja majko plodna, koja si vrata neba i zvijezda mora, priteci u pomoć narodu. koji pada a želi da se pridigne. Na veliko čudo samoj prirodi porodila si svoga Stvoritelja. Djevice prije i poslije porogjaja, koja si primila pozdrav iz Gabrijelovih ustiju, smiluj se jadnim grešnicima!

[1]) **Služba bl. Dj. Marije.**
Sazov: *U slavu Hrisla Gospodina kličimo njegovoj majci djevici.*
Pohvale: Ps. *Gospogia je zavladala.*
Prvi čas: Ps. *Kada sam djevici u tjeskobi vapio.*
Večernja: Ps. *Reče Gospodin djevici mojoj.*
Povečerje: Ps. *Sjeti se, dijevo, Davida.*

Hvalospjevi.

Pohvale: *Vrata neba.*
Prvi čas: *Rujna zoro.*
Večernja: *Zdravo dično čudo.*
Povečerje: *Ti svjetla iskrenosti.* — Off. B. M. V. Pal. 541. U „*Breviarium fratrum Humiliatorum*". Vat. 5217. iz XV vijeka čitamo: *Te Matrem laudamus,* a u „*Brev. Rom. fratr. Minorum*" Vat. 6069 iz XIV. stoljeća imamo: *Te Mariam laudamus.* U neklm je misalima i *Gloria de B. M. V.* Vidi: *Missale votivum.* Pal. 507 (XV. vijek) i *Missale votivum.* Vat. 8173. (XV. vijek).

[2]) Tit XXXVI.

Koji misle da je benediktinac Norman Contractus iz Reichenau († 1054.) začetnik ove lijepe antifone, svoje mišljenje ne potkrijepljuju nikakim odlučnim razlozima.[1])

U Antifonaru sv. Gala, koji je složen u XI. vijeku, načelka je umetnuta tek kasnije (XIII. v.), a i to samo za službu Blagovijesti, dok je u pariskome kodeksu iz XII. stoljeća zabilježena jedino za šesti čas blagdana Uznesenja bl. Djevice.[2])

Od povečerja praznika Prikazanja Isusovog u hramu do Velikog Četvrtka moli se ova antifona:

Zdravo, neba o Kraljice,
I angjela gospo, zdravo!
Zdravo klico, zdravo vrata,
Od koje nam svjetlost sinu!

Veseli se, Dijevo slavna,
Najdivnija ti od sviju!
O predična majko, zdravstvuj,
Hrista Boga za nas moli!

I ovoj je načelci začetnik nepoznat. U već pomenutom Antifonaru sv. Gala zabilježena je za deveti čas Marijinog Uznesenja.

Časna predaja kaže, da su sami angjeli složili prva tri retka načelke: *Kraljice neba, veseli se!* koja se pjeva i moli kroz cijelo uskršnje vrijeme. Kada je za pape Gregorija Velikoga strašna kuga počela da nemilice hara Rimom, sv. otac, da utaži nebesa, naredi, da na prvi dan Uskrsa bude javni ophod. Pobožna povorka bijaše krenula iz crkve *S. Maria Maggiore* u hram sv. Petra. Ona prešla preko milvijskog mosta, a zrakom se poče razlijegati angjeosko pojanje: *Kraljice neba, veseli se, aleluja — jer koga si bila dostojna nositi, aleluja — uskrsnu kako reče, aleluja!* Na ovo sv. Gregorije prihvati: *Moli se za nas Bogu, aleluja!* U isti čas on ugleda angjela Božjega, kako tura mač u tok kao znak, da je strašni bič već minuo.

[1]) Baudot: *Le Breviaire Romain.* Paris. 1908. — Lerosey: *Histoire et Simbolisme de la Liturgie.* Paris 1890.

[2]) 12044. fol. 177.

Ove nas predaje i dandanas sjeća kip angjela sa mačem u ruci na Angjeoskoj Tvrgjavi u Rimu i natpis: *Regina coeli* na svodu crkve *Ara coeli.*

Regina coeli se je najprije kroz nskršnje vrijeme molila u Rimu i to ne na svršetku službe nego na večernjoj. To biva kod dominikanaca i dandanas prvih triju uskršnjih dana.

Kada kroz vrijeme Uskrsnuća zvono pozivlje vjernike da pozdrave bl. Djevicu, onda se odlukom Benedikta XIV. mjesto angjeoskog pozdrava uz iste oproste ima moliti: *Kraljice neba, veseli se!*

Jedni misle, da je Ademar de Monteil začetnik antifone: *Zdravo, Kraljice, majko od milosrgja,* dok drugi pripuštaju ovu čast Hermanu Contractus-u. No ako je prvo mišljenje labavo, nije zato čvršće ni drugo, šta više Wagner nam poručuje, da je Gavro Meyer na Katoličkom kongresu u Münchenu 1900. jasno dokazao, da Herman Contractus nije složio načelke: *Zdravo, Kraljice.*[1])

Ovu divnu molitvu nalazimo za prvi put zabilježenu u Antifonaru sv. Gala i u jednom rukopisu iz XII. vijeka,[2]) ali ne kao načelku već kao pripjevku: *responsorium.* Takovom nam je prikazuje i stari pijačenski (Piacenza) časoslov od god. 1530. Prema propisima ove liturgičke knjige ima se na koncu kanoničkih časova klečeći izmoliti *Zdravo, Kraljice.* Evo što rubrika naregjuje za razmak vremena, štono struji izmegju Čiste Srijede i srijede Velike Sedmice: „Poslije povečerja dana, iza kako se bude izmolilo po običaju, ako je to propisano, povečerje bl. Dj. Marije; pojac redaka *(versicularius)* načne pjevajući pomenutu antifonu *(Zdravo, Kraljice)*, a hor prihvati sve do riječi: *poslije ovog progonstva nama ukaži.* Prije nego li će se ispjevati: *O milostiva,* dva klerika nižega stepena stupe pred otar i poju:

Djevice, majko crkve, vrata vječne slave,
budi nam utočište kod Oca i Sina!

Kada je hor ispjevao: *O milostiva,* dva od prve dvojice starija svećenika približe se k žrtveniku i pjevaju:

Dijevo dobrostiva, Djevice milostiva, Djevice slatka,
o usliši molbe sviju, koji se k tebi pobožno utječu!

[1]) Das „*Salve Regina*". Gregor Rundschau. 1903. Nr. 3–6

[2]) Bibliotheca Canterbrig. Codex Mm. 11. 9.

Sada hor pjeva dalje: *O dobrostiva,* a odmah će zatim dva svećenika, koji su po dostojanstvu viši od već pomenutih, stojeći pred otarom ovako:

Slavna majko Božja, Sin je tvoj u isto vrijeme i tvoj stvoritelj, moli za nas, koji slavimo tvoju uspomenu!

Napokon svetim se hramom razliježe melodija posljednih riječi: *O slatka djevice Marijo!*

Riječ: *Majko* umetnuta je u *Zdravo, Kraljice* tek kasnije. Nema joj n. p. traga u benediktinskom kolektarijumu iz XII. vijeka, u franjevačkom časoslovu XIV. stoljeća, a i opći pariski zbor dominikanaca naregjuje braći, da svakog dneva poslije povečerja svečano i u ophodu pjevaju: *Zdravo, Kraljice milosrgja* (bez *majko*).

I ako se Marija u širem smislu može nazvati: *život,* a u takom smislu je i sv. Efrem zove: *spas svijeta i svih duša;* pored svega toga sam je i jedini Hrist *pravi život,* pak stoga i onaj, koji je antifonu složio, bez sumnje je u prvi mah napisao: *sladost života,* a ne kako mi molimo: *život i sladost. Sladost života* mole kartuzijanci, tako su jednom molili dominikanci, a i mnogi drugi. Pogreški je izvan svake sumnje kriv sam prepisivač. Svakako ona se u XII. vijeku bijaše tako duboko uvriježila, da ju je sam sv. Brnardo, taj vatreni širitelj ove divne antifone, pripustio.

Ne stoji mišljenje onih, kojl bi htjeli, da je sv. Brnardo, kada je po naredbi Eugena III. došao u Speyer o Božić, da propovijeda križarsku vojnu, nadodao *Zdravo Kraljici* posljednje riječi: *O milostiva, o dobrostiva, o slatka Dijevo Marija,* jer nam Wagner poručuje, da ima nekoliko besjeda sv. Anselma Lukanskog († 1086.) o „Zdravo Kraljici", a u njima su i pomenuti usklici, koji bi se htjeli pripisati svetome opatu.[1])

U Antifonaru sv. Gala iz X. vijeka zabilježena je, doista, *Zdravo Kraljica* kao antifona za blagi dan Blagovijesti, no Wagner tvrdi, da je sudeći po slovima i neumima, tek u XIII. stoljeću umetnuta u pomenutu liturgičku knjigu.[2])

Gregorije IX. naredi god. 1239., da se svakog petka poslije povečerja pjeva *Zdravo, Kraljice.*

A kada su se sve ove pomenute antifone počele moliti na koncu službe?

[1]) Gregor. Rundschau. 1903. un. 3–6.
[2]) Origine et develop. du Chant liturgique. Desclée 1904. p. 161.

Bäumer je mišljenja, da se zametak ovom običaju ima tražiti u kapeli francuskih kraljeva.[1]) I, zaista, evo što nam Thomassinus kaže o sv. Ljudevitu IX.: „Htjeo je kralj sv. Ljudevit, da dječaci... i rodbina uvijek s njime mole povečerje, koje bi se završavalo jednom osobitom antifonom u čast Bl. Dj. Mariji".[2]) Valjada je ovaj običaj još stariji, jer da mu je sv. Kralj bio začetnikom, njegov životopisac ne bi bio toga sigurno prešutio.

Raoul de Tongres nam objavljuje, da u XIII. vijeku naše antifone nijesu, barem ne svugdje, sačinjavale bitni dio službe. To se je dogodilo u XVI. stoljeću, kada je ukinuta naredba, da se stanovitih dana moli *Mala Služba B. Dj. Marije.*

„Crkva sveta", veli Lerosey, „nije mogla da odabere prikladnije doba dana, u koje će da hvale uzdava Djevici, nego što je odabrala jutro i veče. Divnog li simbolizma! Zar nije Marija zvijezda jutrenja, prekrasna danica? Ona je, koja nas je uputila k zori života, zato je u zvijezde kuje naš jutrenji poj. Ona hoće da nam bude zvijezda u jutro vječnosti. U tjeskobi posljednjeg časa, što nam ga pred oči stavlja odmaklo doba povečerja, i poslije noći našeg smrtnog života večernjom pjesmom molimo Mariju, da nam bude zvijezda prethodnica lijepog dana, dana koji ne zna za svrhu — dana vječnosti.

„Ako predajom ustvrditi možemo, da se služba povečerja privezuje Isusovoj sahrani, a i našoj, zašto da ne kažemo, da se služba završuje antifonom u čast Bogorodici zato, da kako je Isus htjeo da umre uz svoju Majku, tako i mi hoćemo da umremo, da usnemo u njezinom krilu, e da se probuditi uzmognemo kod njezinih nogu u blaženoj vječnosti.[3])

§ 4. Zdravo Marija.

(Molitva).

Dosta je vremena prohujilo, dok se je *Zdravo Marija,* ta najuzvišenija molitva poslije *Očenaša,* u obliku, kakva je danas, uvrstila u liturgičke knjige i uvriježila u pravovjernom puku.

Riječi, kojima je Arhangjeo Gabrijel pozdravio Bogorodicu: *„Zdravo, milosti puna, Gospodin je s tobom, blagoslovljena ti*

[1]) Bäumer: *Histoire du Brev. Rom.*
[2]) Vet. et nov. Eccles. disciplina. I.
[3]) Lerosey: *Histoire et Symbolisme de la Liturgie.* Paris 1890.

megju ženama!" pak one sv. Jelisavete: *„Blagoslovljen plod utrobe tvoje!"* pojavljuju se za prvi put u gregorijanskome antifonaru iz VIII. vijeka kao pripjevka na prikazanju *(ad offerenda)* mise za IV. nedjelju Došašća.

Kao posebnu liturgičku molitvu nalazimo *„Angjeoski Pozdrav"* tek u XIII. vijeku. Sv. Bonfilije u svojim ustanovama od god. 1244. naregjuje svojoj braći: „da dnevne i noćne časove mole po rimskome obredu i da koliko časove toliko lekcije započnu *„Angjeoskim Pozdravom"*.[1])

U ustanovama od god. 1280., a složio ih sv. Filip Benicije, pobliže se odregjuje, kako se ima vršiti ovaj liturgički čin: „Iza kako je sedmičar na početku svakoga časa u sebi izmolio *„Očenaš"*, neka odmah reče redak: *Zdravo, Marijo, milosti puna, Gospodin s tobom,* i to glasom, kojim će da kaže: *Gospodine u pomoć meni priteci,* a braća neka odgovore: *Blagoslovljena ti megju ženama i blagoslovljen plod utrobe tvoje."*[2]) I dandanas servite prije kanoničkih časova na ovaj način mole *„Zdravo Mariju"*.

Prvome dijelu *„Angjeoskog Pozdrava"* počela se je pridodavati riječ *Isus* u vrijeme sv. Brnardina Sijenskoga († 1444.), toga revnoga širitelja pobožnosti prema Isusovom imenu. Megjutim opći zbor oo. servita, koji je zborovao u Trevizu 1461., naregjuje svemu redu, da se riječima: *blagoslovljen plod utrobe tvoje* ima privezati riječ *Isus.*[3])

„Angjeoski Pozdrav" u današnjemu obliku zabilježen je u časoslovu lotarinških benediktinaca od god. 1503., u onomu otaca otkupljenja B. Dj. M. i kamalduleza od god. 1514., pak franjevaca od god. 1515. No pored svega toga ni u ovo se doba *„Zdravo Marija"* ne objavljuje svugdje u jedinstvenom obliku. U časoslovu oo. kartuzijanaca od god. 1521., u onome kardinala Quignoneza od god. 1561., čita se: *Sveta Marijo, majko Božja,*

[1]) *Ut diurnas nocturnasque horas romano ritu celebrarent, addita semper in horarum et lectionum initiis Angelica salutatione.* Monumenta Ord. Serv. s. Mariae. T. I. Bruxellis 1897. p. 18.

[2]) *Ebdomadarius (sic!) ad cujuslibet hore (sic!) principium, dicto secreto Pater noster, statim dicat versum: Ave Maria, gratia plena, Dominus tecum, in voce qua dicturus est: Deus in adjutorium meum intende, et fratres respondeant: Benedicta tu in mulieribus et benedictus fructus ventris tui.* Ibid p. 28.

[3]) *Ob reverentiam sanctissimi Nominis Jesu, quod de cetero (sic!) ubique per orbem in responsoria ad versum Ave Maria, quando respondetur Benedicta tu, adderetur in fine, tam legendo quam cantando,* **Iesus.** Monumenta Ord. Serv. Mariae. T. II. 1898. p. 53.

moli za nas grešnike. Amen. Isti oblik ima i u XXV. kanonu pokrajinskog narbonskog sabora od god. 1551.

Kornelije Musus završuje besjedu, što ju je god. 1533. probesjedio u Mlecima, ovako: *Sveta Marijo, majko Božja, moli za nas grešnike sada i uvijek.* Tako se čita i u *„Specchio cristiano"* od god. 1557. Napokon u jednom rimskom časoslovu je i ovaj obrazac: *Sveta Marijo, majko Božja, moli za nas (bez grešnike) sada i u čas smrti naše.* Reklo bi se, da su ove posljednje riječi nikle u franjevačkom redu.

„Angjeoski Pozdrav", kako ga mi dandanas molimo, umetnuo je u rimski časoslov Pije V. godine 1568.

Iz svega ovoga jasno se vidi, da krivo misle oni, koji bi sa Baronijem i Gavantom htjeli, da je drugi dio *„Zdravo Marije"* djelo efeškog sabora (431.). Ovaj časni zbor ustanovio je božansko materinstvo bl. Djevice, a u njegovim djelima ni pomena o kakom dodatku *„Angjeoskom Pozdravu"*, šta više, kako dobro primjećuje Grancola, o drugom dijelu *„Zdravo Marije"* ni slova u djelima sv. otaca i liturgiji prije XV. vijeka.[1]) Dokazom nam je i angjeoski naučitelj sv. Toma, koji tumači samo prvi dio *„Angjeoskog Pozdrava"*.

Vremenom je *„Angjeoski Pozdrav"* postao omiljenom molitvom svih pravovjernika, ali i za to je trebalo nekoliko vrijeme. Do XII. vijeka sabori i oci preporučuju i na srce stavljaju vjernicima, da uče i mole simbol i Očenaš, a o „Zdravo Mariji" ni slova. U ustanovama, što ih je god. 1195. složio pariski biskup Odon de Solliaco, za prvi put čitamo: „Neka svećenici opominju narod, da moli Očenaš, simbol i *„Angjeoski Pozdrav"*. Glasoviti propovjednik XIII. vijeka Vitold Regenzburški, besjedeći o dužnostima krsnih kumova, hoće, da ovi znadu Očenaš i simbol, a zatim nadodaje: „Ako znadete *„Zdravo Mariju"*, to je hvale vrijedno". U mnogom se govoru na koncu uvoda obraća na slušaoce riječima: „Stoga neka svaki od vas izmoli Očenaš i *„Zdravo Mariju"*, ako je zna". Dakako, ovdje je bilo govora samo o prvom dijelu *„Angjeoskog Pozdrava"*. Megjutim je ova molitva u srcu kršćana sve više zahvatala korena, dok nije postala najmilijom poslije Očenaša, nebeskim cvijetom, kojim pravovjernici kite Kraljicu nebesa, hvalospjevom i prošnjom, kojom oni postizavaju milosti duše i tijela. „Kada ja reknem", tako veliki Franjo Asiški, *„Zdravo Marijo"*, „onda se nebesa smiješe. angjeli se raduju, zemlja se veseli, pakao se trese a sotona udari u bijeg".

[1]) Grancolas: *Comm. hist. in Brev. Rom.*

§ 5. „Zdravo Marija".

(Zvonjenje.)

Tri puta na dan: ujutro, upodne i uveče pozivaju zvona vjernike, da pozdrave Kraljicu neba i zemlje riječima, kojima ju jednom pozdraviše nebeski poslanik i sv. Jelisaveta. Po početnim riječima *„Angjeoskoga Pozdrava"* jutrenje se i večernje zvono nazivlje: *„Zdravo Marija"*.

Ne stoji mišljenje onih, koji bi htjeli, da je Urban II. god. 1005. u klermonskom saboru naredio, da vjernici tri puta na dan na glas zvona izmole *„Angjeoski Pozdrav"*, jer ćeš ovoj tvrdnji utaman tražiti traga u povjesti, u djelima samoga sabora, kod savremenih pisaca i kod vrsnijih liturgika pa starijeg pa novijeg doba.

Klaudije de Vert nam poručuje, da se je, doista, u XI. vijeku u premnogim mjestima običavalo zvoniti uveče, ali to bijaše znak, da se imaju zatvoriti gradska vrata *(Salvaterre)*, da treba po kućama ugasiti vatru ili je brižljivo zapretati *(Piritegium, ignitegium)*.[1]) Jasno je, da ovo večernje zvono nema što da radi sa *„Zdravo Marijom"*.

Začetnik je svetog običaja bez sumnje serafinski naučitelj sv. Bonaventura. Kao glavar reda u općemu zboru, koji je zborovao u Pizi god. 1263., on naregjuje: „Neka franjevci u svojim besjedama nukaju narod, da na znak zvona u doba povečerja pozdravi nekoliko puta presvetu Djevicu Mariju, jer neki uvaženi naučitelji misle, da je arhangjeo Gabrijel upravo u to vrijeme pozdravio Djevicu."[2])

O. Esser ne priznaje sv. Bonaventuri časti začetnika „Zdravo Marije".[3]) No tvrdnja učenog dominikanca ne stoji. U djelima franjevačkog zbora mletačke pokrajine od god. 1295., a koja su tu nedavno pronagjena u Oxfordu, čita se: „Prije svega naregjujemo, da se u pojedinim mjestima uveče u tri maha zvoni zvono u čast preslavnoj Djevici i da onda sva braća pokleknu i za tri puta izmole: *Zdravo, Marijo, milosti puna*".

Revnošću vrijednih sinova Asiškog Siromaha ova se pobožnost ubrzo bijaše ukorijenila u kršćanskome narodu. To se vidi

[1]) Du Cange: *Glossarium sub v. Ignitegium, Salvaterre, Angelus.*
[2]) Quaracchi: *S. Bonaventurae opera omnia.* T. X.
[3]) Hist. Jahrbuch der Görresgesellschaft. XXIII. (1902).

i po tome, što je već god. 1318. Ivan XXII., dok je još u Avignonu boravio, pohvalama obasuo i proštenjima obogatio ovaj sveti običaj, a sam ga je uveo u Rim god. 1327.

U ovo se je doba, dakako, *„Zdravo Marija"* zvonila samo uveče. „Mi naregjujemo... da se u vrijeme, kada se vatra zapretava *(ignitegium)*, imaju izmoliti tri *„Zdravo Marije"*. Tako oci sanskog (Sens) pokrajinskog sabora iz XIV. vijeka.

Poslije lavoskog (Lavaux) pokrajinskog sabora od god. 1368. počela se je *„Zdravo Marija"* zvoniti i ujutro, a u XV. vijeku i napodne. Potonji običaj po svoj prilici ima za začetnika francuskog kralja Ljudevita XI. On bijaše naredio, da svakog dne napodne zvoni veliko zvono od *Notre Dame* u Parizu. Ovako će njegova zapovjed: „Svim francuzima, vitezovima, vojnicima i gragjanima ovime se naregjuje, da na glas podnevnog zvona padnu na koljena, pobožno se prekrste i izmole *„Angjeoski Pozdrav"* za uzdržanje mira."[1]) Za pariskom stonom crkvom povedoše se ubrzo crkve po Francuskoj, a za ovima sve druge po svijetu.

Tri retka: I. *Angjeo Gospodinov navijesti Mariji i ona zače po Duhu Svetome;* II. *Evo službenice Gospodinove, budi meni po riječi tvojoj;* III. *Riječ put učinjena bi i prebiva megju nama,* od kojih se dandanas po jedan govori pred svakom *„Zdravo Marijom"*, kada zvoni na *„Angjeoski Pozdrav"*, uobičajila su se u XVI. ijeku. Pokrajinski štrazburski sabor od god. 1549. ih doduše ne poznaje, no zato praški od god. 1605. govori o njima kao o stvari već dobro poznatoj.[2])

Marija u liturgiji istočne crkve.

Liturgije se istočne crkve mnogo više nego one zapadne crkve ističu sa osobitog marijanskog obilježja. Štovanje prema Bogorodici prešlo je vjernicima istočne crkve upravo u krv. Vidit ćemo, kako su sve velike Bogorodičine svetkovine imale svoj zametak na istoku. Istočna crkva kao i zapadna drži za nekršćanina i bezbožnika onoga, koji ne časti Majke Božje, kako joj se to dolikuje. Zato ona i pjeva u Nedjelju pravoslavlja: *One, koji ne cjelivaju tvoje svete ikone, djevice Bogomati, zgrabi kao bezbožnike i predaj ih vječnome plamenu!* Preveliki broj veličanstvenih hramova podignutih u čast Mariji, puste ikone, crkvene pjesme

[1]) Kirchliche Kunst. Wien. X. S. 51.

— grčka crkva ima ih nekoliko tisuća — nepobitni su dokaz, rekao bih, neograničenog štovanja prema Djevici. Grci su bili uvijek, kako se je u staro dobo govorilo, ὑποφιλπάρτενοι: osobiti štovatelji i ljubitelji Djevice. U Grke se ugledaše i drugi narodi istočnog obreda, nadasve Rusi i naša braća Srbi. U svakom je hvalospjevu istočne crkve četvrta kitica posvećena Bogorodici (Θεοτόκιον). Ne samo za Bogorodičnih praznika već i mnogih drugih dana osim dnevnog kanona pjeva se i jedan u slavu Mariji.

Na drugo mjesto u štovanju Bogorodice dolaze Kopti. Tome je valjada razlog, što je sv. Ćiril Aleksandrijski bio vatreni borac božanskog materinstva prečiste Djevice. Još je u staroj egipaskoj crkvi bivao svakog 21. od mjeseca — prema našemu kalendaru svakog 15. — *pomen u čast gospogji Djev. Mariji,*

Na ovaki se način zapadna i istočna crkva natječu u štovanju Bogorodice, naše primoguće saotkupiteljice. Ovdje se glas jedne i druge crkve prelijeva u veličanstvenu, jedinstvenu melodiju, koja uzdiže i zanosi, kako što uzdiže i zanosi sve, što jednim duhom diše, što jednim osjećajem struji.

POGLAVLJE II.

VELIKE BOGORODIČINE SVETKOVINE.

§ 1. Neoskvrnjeno Začeće B. Dj. M.

Prva je ovlastica B. Dj. Marije sjevnula u svemu svome veličanstvu, kadno ju je crkva u efeškom saboru proglasila *Majkom Božjom.* Lateranski oci pod Martinom I. ispovijedaju je *uvijek djevicom,* a takom ju je uvijek priznavala liturgija i jedne i druge crkve. Napokon Pije IX. sa Petrove Stolice izjavljuje svemu svijetu osobito slavodobiće Saotkupiteljice čovječanstva, te stvorene svetosti, koja ustupa samo savršenstvu Svemogućega: — on je oglasuje — *bez grijeha začetom.*

Ni na jednu svetkovinu nije se Isusova Zaručnica tako dugo vrijeme spremala kao na blagdan Neoskvrnjenog Začeća. Hiljadu godina se je raspravljalo o uzvišenom otajstvu, a pri tome se je uvijek pitalo: da li se Začeće bl. Djevice ima slaviti ili ne. Sila je s ovog razloga, da i mi ne strugnemo sasvim mimo samu dogmu, već da se na nju utoliko osvrnemo, ukoliko to bude tražila jasnoća u prikazivanju povjesničkog razvitka ovog praznika.

Uzvišeno se je otajstvo Bezgrješnog Začeća prema nepogrješivim načelima Isukrstove Zaručnice nalazilo uvijek u docjelnoj (integralnoj) riznici Božje objave. Ne zaboravimo, da u toj blagajni vječnoga svjetla imaju istine dvojake vrste: jedne su izrijekom objavljene, a druge su sadržane u jednoj ili više istina kao dio u cjelini, završetak u pretpostavci, posebno u općemu. Dvije istine mogu biti izmegju sebe tako usko spojene, da čim jednu u pamet dozovneš, druga ti ili uz nju u isto vrijeme sjevne, ili prva drugu sasvim odbaci. Tako n. p. dok ja u jednoj osobi ističem potpunu svetost, u isto doba riješavam ovo razumno biće svake ljage grijeha, jer se svetost sasvim (formalno) grijehu protivi. Ovake su istine

implicite (uklopno) sadržane u Božjoj objavi, a njima pripada i uzvišeno otajstvo Bezgrješnoga Začeća. Sila je stoga i kod ove istine kao i kod drugih istina ovake vrste u sv. Pismu i u predaji tražiti ili izrječito ispovijedanje opće istine, u kojoj se krije tajna Bezgrješnog Začeća, ili očito priznavanje onih elemenata, kojih će nas sinteza dovesti do javnog i općeg vjerovanja u ovo otajstvo.

„Da uzmognemo shvatiti", kaže Scheeben[1]), „kako se mjesto ovoj nauci u predaji dolikuje, ne smijemo je posmatrati kao osamljenu istinu nego kao dio opće ideje, što ju je crkva uvijek imala o svetosti Marije i o njezinoj ulozi u djelu otkupljenja".[2]).

Jer je svetkovini Marijinog Začeća zametak na istoku, mi ćemo se najprije osvrnuti na svete oce i pisce istočne crkve, da vidimo, kako su oni o Mariji mislili; zatim ćemo govoriti o samome prazniku i posmatrat ćemo ga u sjaju svetih liturgija.

Sa istoka strugnuvši na zapad povirit ćemo u zlatna slova otaca i pisaca ovoga dijela svijeta, pak ćemo gledati, kako se je i ovdje svetkovina počela malo po malo da širi i o koliko se je protivnika spotakla, dok se nije ukorijenila u crkvi i dok nije sjevnula u sjaju onoga natpisa, pod kojim je Isusova Zaručnica dandanas slavi.

* * *

Za prvih vijekova crkve sveti oci i crkveni pisci nijesu se, dakako, izrijekom bavili otajstvom Bezgrješnog Začeća Majke Božje. Ta na ovu se Marijinu ovlasticu onda nitko obarao nije; da je, oni bi bili sigurno naoštrili svoja zlatna pera protiv protivnika, kako su u ono vrijeme činili u obrani kršćanstva protiv neznabožaca i u divovskoj borbi sa krivovjernicima za temeljna otajstva naše svete vjere: presv. Trojstvo i Upućenje.

Ne zaboravljajmo, da su još u IV. i u V. vijeku ovu zadaću imali da vrše veliki naučitelji crkve: Atanazije, Vasilije, Grgur Nazijanzenski, Zlatousni i Ćiril. No pored svega toga dok su sveti oci tumačili pravu nauku o otajstvu našega otkupljenja, oni nijesu mogli da mimoigju Marije, oni su je susretali pri svakom koraku i u njoj upoznaše ženu preodregjenu od vijekova, novu Evu, našu

[1]) Wetzer und Welte: *Kirchenlexikon* kod riječi *Empfängis.* Freiburg 1886.

[2]) To je učenog Passaglia *Virginis idea.* Passaglia S. I. *De immaculato semper Virginis Conceptu Commentarius.* I ako u ovome velikome djelu ima po gdjekoja povjesnička neispravnost, ono je pored svega toga prepuno učenosti i prevelike vrijednosti.

saotkupiteljicu, jedini stvor pun milosti i neumanjene svetosti podigoše je nad Heruvine i Serafine; — da, već u djelima otaca i pisaca prvih vijekova crkve Marija nam se tako sjajno i veličanstveno prikazuje, da je sila priznati, ako ne ćemo da budemo slijepi kod očiju i ako nam nije do nesnošljivog cjepidlačenja, da i oni, i ako drugim riječima, ispovijedaju božansku istinu, *da je bl. Djevica Marija u prvom trenutku svoga začeća*[1]) *po milosti i osobitoj ovlastici Svemogućega Boga radi zasluga Isukrsta, spasitelja roda ljudskoga, bila sačuvana svake ljage istočnog grijeha.*[2])

Da prebiremo malo po tom biserju Božjih miljenika, koje i nije drugo nego sjaj Marijinog bezgrješnog začeća!

I ako su mnogi mišljenja, da *„Poslanica svećenika i gjakona Ahaje o mučeništvu sv. Andrije, apostola,"* ne potječe iz prvoga vijeka, pored svega toga nitko ne može da joj porekne davnine. U poslanici čitamo: „A jer se je prvi čovjek načinjen od neoskvrnjene zemlje ogriješio o zabranjeno drvo i time smrt u svijet unio, bilo je potrebno, da se od *neoskvrnjene Djevice* porodi savršeni čovjek, Sin Božji, koji je imao da ljudima povrati život vječni, što su ga po Adamu bili izgubiii i da po drvetu Križa izluči drvo pohote".[3]) Što znači neoskvrnjena zemlja, od koje je bio Adam načinjen? Zemlja, koja još ne bijaše ošinuta proklestvom. Jasno je, da je u tom smislu neoskvrnjena i Djevica, od koje se je Isus porodio. Zemlja, od koje je načinjen Adam, bila je u prvom času njegovog života bez ikake ljage proklestva, trebalo je, da i zemlja, kojom se je zaodjenula Riječ Božja, bude *uvijek*, od *prvog časa* neoskvrnjena, biva od onog trenutka, kada je bl. Djevica bila začeta. Zar da se stari Adam ponosi ma čime, što novi Adam ne bi imao? Ovdje je poredba savršena, ovdje se ne govori na po jezika.

„Eva", ovako će sv. Justin, „još djevica i nevina, poslušavši riječ zmijinu, porodi neposlušnost i smrt; Marija je povjerovala i uzradovala se veseloj vijesti arhangjela Gabrijela... S ovoga razloga začela je ona onoga, po kojemu je Bog smoždio sotonu i sve one, bili oni angjeli ili ljudi, koji su na njega nalik".[4])

Sv. Justinu je, dakle, Marija djevica i nevina kao Eva prije pada.

„U osobnoj ulozi", kaže Bachelet, „nove Eve i u njezinom moralnom jedinstvu sa Hristom, otkupiteljem, stari oci istoka pri-

[1]) Kada se je duša tijelu pridružila.

[2]) Bulla: *Inefabilis.* 7. Dec. 1854.

[3]) Migne: *P. G.* t. II.

[4]) Migne: *P. G.* t. VI.

mjetiše dvostruku vezu: jednu sličnosti izmegju Eve nevine i Marije, drugu opreke izmegju Eve grješnice i Marije. Uslijed prve nova Eva ni u čemu ne smije da bude gora od stare Eve; uslijed druge potpuno slavodobiče nad sotonom treba da se protegne ne samo na osamljenu funkciju *Djevice* nego na cijelu njezinu osobu, na cio njezin život. S ovoga se razloga patristička nauka o Mariji, novoj Evi, povjesnički privezuje onoj o Mariji sasvim svetoj".[1])

Ovakova je i nauka sv. Efrema Sirskoga. „Obadvije," veli on, „nevine, obadvije jednostavne. Marija i Eva bijahu *posve jednake,* ali je kasnije jedna postala uzrok naše smrti, a druga uzrok našeg života".[2]) Niti je ovo sve! U očima velikog naučitelja tako moćno bljeska nevinost Marijina, da joj on priliku donekle nalazi samo u čistoći Spasitelja, pak stoga sav zanesen kliče joj u pjesmi, što ju je složio god. 370. ovako: *„Ti i tvoja majka, vi ste jedini potpuno lijepi u svakom pogledu, jer u tebi, Gospodine, nema ljage a u tvojoj majci nema skvrne!"*[3])

Tko ne vidi ovdje, kako nova Eva, naša saotkupiteljica, veličanstveno sjaje u savršenoj nevinosti, u potpunoj čistoći ! Veliki protivnik Nestoriju u efeškom saboru sv. Proklo, tajnik Zlatousnoga, kasnije biskup u Ciziku i najzad patrijara u Carigradu, ovako će u jednoj besjedi o Mariji: *„Ona je načinjena od čiste zemlje* i neokaljane ruke Svemogućega napraviše novog Adama *iz ovog novog djevičanskog perivoja."* Nečistim duhovima, koji su se zapanjili pri nepomućenom svjetlu Marijine čistoće, izvijaju se glasovi očajnosti: „Dakle opet kreševo protiv *nove Eve?* Dakle ćemo borbu zametnuti sa *neoskvrnjenom ženom?"* Besjedu će svoju završiti ovako: „Ona je ta nebeska kugla novog stvorenja, na koju je *Sunce pravednosti* **uvijek** *bacalo svoje zrake* i iz njezine duše **potpuno** *raspršavalo tminu grijeha".*[4]) Ovim zvečnim glasovima divnoga Prokla pridružuju se oni Teodata iz Ancyre, takogje protivnika Nestoriju u efeškom saboru, i prelijevaju se s njima u božanstveno blagoglasje. „Djevica", kliče on, „koja pripada ženskome spolu, *ali ženine opačine ne pozna, Djevica nevina, bez skvrne, bez pogrješke, bez ljage, neokaljana, sveta u duši i u*

[1]) Bachelet S. J.: *L'immaculée Conception.* P. I. p.14.

[2]) *Duae innocentes, duae simplices, Maria et Eva sibi quidem prorsus aequales factae erant.* Opera syriace et latine. t. II. pad. 327. Romae 1740.

[3]) Ibid.

[4]) Oratio VI. *De laudibus s. Mariae.* P. G. t. LXV.

tijelu, ljiljan koji klija usred trnja, koja nije poznavala nevolja Evinih, dostojna Stvoritelja, koji nam ju je u svojoj providnosti podao za posrednicu, kćer Adamova, a da njemu slična bila nije."[1])

A kako će tek sveti oci i crkveni pisci tumačiti angjeoski pozdrav! Iz punoće milosti, kojom je Marija bila narešena, istiçat će se trajna svjetlost, koju nikada nikaka tmina ni najmanje potamnila nije. „Ne sjećam se", kaže Origenes, „da sam igdje u svetim stranicama čitao riječi, kojima je Angjeo pozdravio Mariju: *Zdravo, milosti puna:* κεχαριτωμένη. Ovako je jedina Marija bila pozdravljena." Marija je bila *puna milosti* još prije, nego li je biser božanskog materinstva sjevnuo u kruni njezinih ovlastica. Kada je nebeski poslanik Djevicu nazivao κεχαριτωμένη, ona još ne bijaše začela Riječi Božje; čekao se je njezin γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου: *neka mi bude po riječi tvojoj!* A jesu li Jeremija i Ivan Krstitelj bili κεχαριτώμενοι? A ipak i oni su bili posvećeni u utrobi svoje majke! Razlika, dakle, izmegju njih i bl. Djevice ne može u drugome da bude, nego što je Majka Božja bila bez grijeha istočnoga začeta, a oni su ove ljage bili tek kasnije oslobogjeni.

Ali rajimo se i dalje u nježnim glasovima bogoduhih pisaca, da se posve uvjerimo, kako Marija nije nikada ni za jedan čas bila ropkinja grijehu.

„Bog je sebi", kaže sv. Jakov Nizibijski, „izabrao majkom čistu djevicu i **unaprijed** *naresio svojim milostima... Samo je nju sačuvao svake ljage, svake skvrne.* Došao je da stanuje u ovoj *blagoslovljenoj ženi, punoj ljepote, neoskvrnutoj u tijelu...* Bog se je objavio u ovoj ženi *božanskoga postanja..."*[2])

Na isti način Mariju uzvisuje Jakovljev učenik sv. Efrem. Listajmo djela Marijinog miljenika i u toj će nam se riznici ortodoksne nauke Marija prikazati *uzvišenija od samih nebesa, puna milosti,* **sva** *čista,* **sva** *neporočna,* **sva** *bez grijeha,* **sva** *bez prikora,* **sva** *dostojna hvale,* **sva** *neoskvrnuta,* **sva** *blagoslovljena."*[3])

„Pozdravljam te," ovako će pomenuti Teodat iz Ancyre, „o milosti puna! Gospodin je s tobom! Blagoslovljena si, o najljepša i najdražesnija od svih žena! Gospodin je s tobom, koja si **sva** štovanja dostojna, *sva* slavna, *sva* dobra. Gospodin je s tobom,

[1]) *Homilia VI. in S. Deiparam.* P. G. t. LXXVII.

[2]) Vidi u *Civiltà Cattolica* 1876. Riječi navodi o. Josip Besson, misijonar u Siriji u XVII. vijeku.

[3]) S. Ephrem Syri: *Himni et sermones.* Izd. Lamy t. II.

predmete dostojni štovanja, neuporedljiva si i uzvišena nad svakom sjajnošću Ti, *koja si nikla iz zrake svjetlosti.*"[1])

„A kako da ne bude ona", kliče sv. Tarasije, carigradski patrijara, *„neokaljani prinos, čista i bez ljage, koja je prionula uz ljudsku narav, ona, koju je Bog preodredio prije nego li je svijet stvorio i odabrao je iz svih pokoljenja, da mu bude* **prečistim stanom?**"[2])

Biskup Batne i naučitelj siro-haldejske crkve sv. Jakov († 521.) dokazuje, kako je Sin Božji uzeo za svoju majku bl. Dj. Mariju, jer ona bijaše *„čista, bezazlena* i *bez ljage...* Da je *jedna sama ljaga, jedna ma koja pogrješka bila zasjenila Djevičinu dušu;* Sin Božji bio bi bez ikake sumnje izabrao drugu majku."[3]) A kako te moćno razniježuje glas svečev, kadno u sirskoj liturgiji kliče: „Ostani u miru, o najljepša izmegju svih žena i puna milosti! Ostani u miru, o svjetlosti, koja nikada povrijegjena nijesi bila: **justitia nunquam laesa!**"[4]) A jedan će vijek kasnije sv. Sofronije, jerusalemski patrijara: „Mnogi su prije tebe bili sveti, o Marijo, *ali* **nitko** *nije bio kao ti unaprijed očišćen!*"[5]) Neka vam sada pred zjenicama duha prolebdi slika Jeremije i Ivana Krstitelja, pak kažite, da li se Marija ne blista pred ovim svecima u sjaju istočne nevinosti i u onaj čas, kada je bila začeta?

Za sv. Ivana Damašenskoga pojam je Marije djevice i pojam početne svetosti preusko spojen. Evo, kako on tumači čudesno začeće Majke Božje od neplodnice: „Narav ustupa milosti, zaustavlja se i dršće, jer je nesposobna da se sama približi. Iza kako se je dakle Djevica imala poroditi od Ane, narav se nije usudila da pretekne *blagoslovljenu klicu milosti:* ostala je bez ploda, dok joj ga milost nije donijela. Nije se, doista, radilo o rogjenju običnog djeteta nego o prvorogjenici, od koje je imao izići Prvorogjeni sviju stvorova, u kojemu sve živi. O blagoslovljeni paru Joahime i Ano! Zadužili ste sve stvorenje, jer ovo u vama i po vama prikazuje Stvoritelju dar nad darovima: čistu Majku, koja je jedina bila dostojna Svemogućega... O posvećeni plode Ioahima i Ane! O kćeri dostojna Boga, *ljepoto čovječanske prirode, u kojoj se je obnovila Eva, naša stara majka.*"[6])

[1]) *Hom. VI. in SS. Deiparam.* P. G. t.. LXXVII.
[2]) *In ss. Dei matrem in templ. deduct.* P. G. t. XCVIII.
[3]) *Carmen de B. M. V. primum.* J. B. Abeloos. Louvain 1867.
[4]) *Officium feriale juxta ritum ecclesiae Syrorum.* Romae 1853,
[5]) *Oratio II. in ss. Deiparae Annuntiationem.* P. G. t. LXXXVI.
[6]) *Hom* I. *in Nat. B. M. V.* P. G. t. XCVI.

U drugoj homiliji o „Rogjenju", koja je u djelima Damašenskoga, a neki misle, da ju je složio Todor Studita († 812.), čitamo: „Gle, već se podiže za Stvoritelja vasione hram, u kojemu će on stanovati... Jer milosrdni Bog nije htjeo, da se čovjek, djelo njegovih ruku, surva u ništa, iz kojega bijaše izveden; on stvori **novo nebo** i **novu zemlju...** Ovo nebo, ova zemlja je blažena i stoput blagoslovljena Djevica Marija... Ovo je zemlja, iz koje nije **nikada** *niknuo trn grijeha.*"[1])

Nijesu li ovi i drugi glasovi, pri kojima se je sada rajilo srce naše, otajstveni zvekovi, koji Mariju oglasuju potpuno i uvijek svetom, bez grijeha začetom? Da se je ljaga istočnoga grijeha ma i za najkraći trenutak bila dotakla žene od vijekova preodregjene, veličanstvena bi melodija, što ju sastaviše oci pravovjernoga istoka, bila bez najljepšeg, najveličanstvenijeg i najzvečnijeg akorda! Da je Marija, tako reći, i za sami atomski časak robovala sotoni, ne bi je Damašenski bio nazvao *nova zemlja, novo nebo* nego obnovljena zemlja, obnovljeno nebo; ne bi je dični oci istoka objavljivali παναγία (sva sveta), πανάχραντος (sva bez ljage). „Ovaj posljedni naslov," kaže Wangnereck, „obuhvaća umah općenitost vremena, jer je bl. Djevica bila bez ljage u svako doba pak i u onaj čas, kada je njezina sveta duša bila stvorena; općenitost mjesta, jer je Marija bila bez ljage ne samo na nebu i na zemlji već i u utrobi majke svoje; općenitost ljage, jer je Marija bez svake mrlje i bez ma koje vrste skvrne ne izuzevši ni istočnog grijeha; napokon općenitost stvorova, jer ona nadvisuje sve stvorove u čistoći i bezgrješnosti."[2])

Da Marija bljeska u sjaju istočne nevinosti, to nam ne samo dokazuje uzvišena ideja, što su je o njoj imali sveti oci nego i činjenica, da se je već u VII. vijeku počela svetkovati svetkovina Začeća sv. Ane,[3]) kako ćemo to malo niže vidjeti. Vjerovanje je u ovu uzvišenu ovlasticu Marijinu bilo bez sumnje već tu. To nas uvjerava, i ako krivo, mišljenje nekih, koji su držali da je Marija

[1]) *Hom* II *in Nat. B. M. V.* P. G. t. XCVI.
[2]) S. Wangnereck: *Pietas Mariana Graecorum.*
[3]) *Conceptio:* σύλληψις u starija se je vremena i na istoku i na zapadu uzimala uvijek u aktivnom, dok je mi običavamo upotrebljavati u pasivnom smislu. Tako je n. p. *Začeće bl. Dj. Marije* onda značilo, da je Isus bio začet od bl. Djevice, a začeće Marije se je označivalo pod natpisom: *Začeće sv. Ane.* Treba, da ovo uvijek pred očima drži onaj, kojemu bi se prohtjelo da proučava povjesničke izvore toliko dogme koliko svetkovine velike Marijine ovlastice.

začeta bez sadjelovanja čovjeka. I ako već sv. Tarasije[1]) i „Grčko Menologije“[2]) izdano po naredbi cara Vasilija Porfirogenita († 1025.) ovo mišljenje osugjuju, kako to i treba; naše je skromno mišljenje, da su *ovi neki,* držeći se općeg vjerovanja, da je Marija bez istočnog grijeha začeta, zalutali u shvaćanju načina, na koji se je ovo otajstvo izvršilo. Naše mišljenje potvrgjuje i to, što se na istoku sa svetkovanjem Začeća Bl. Dj. Marije sve više čuju glasovi, koji Mariju izrijekom bez grijeha začetom oglasuju.

U besjedi, što ju je na samu svetkovinu Bogorodičinog Začeća probesjedio Ivan, euboejski biskup (oko 740.), a o kojemu će još biti govora, čitamo od riječi do riječi: *„Presveta Bogorodica Marija bila je u utrobi začeta prema volji Oca i pod utjecajem životvorećeg Duha:* εὐδοκία πατρὸς καὶ συνεργία τοῦ παναγίου καὶ ζωοποιοῦ πνεύματος. *Hrist, sin Božji, temeljni kamen, sagradio je sebi hram i u njemu je prebivao.“*[3])

Ako djelu „O Prelazu Marije“ nije zametak u doba, do kojeg smo mi doprli, ono sigurno nije kasnije. U latinskom prevodu, što ga je objelodanio Tischendorf, ovako Hrist govori svojoj majci: „O palato, o hrame Boga živoga, o majko blagoslovljena, o kraljice sviju svetih, o blažena izmegju svih žena, — *čuvao sam te i prije, nego li si me u svojoj utrobi nosila.“*[4]) U sirskom tekstu pako čitamo: *„Blažena Djevica bila je sveta i odabrana* **od onoga časa, kada je bila začeta** *u utrobi majke svoje.“*[5]) Napokon i arapski tekst ispovijeda Mariju *odabranom i posvećenom u utrobi svoje majke,* **koja ju je čisto i sveto začela.**[6])

Ivan Geometra, pjesnik, (X. vijek) pozdravlja *Djevicu, koja nije imala dijela u našoj opačini... i koja je bila bez ljage našeg praroditelja.*[7])

Grgur Narakijenski, jermenski pisac X. stoljeća, svečano izjavljuje, da je Marija *bezgrješna kćerka prve grješne žene, bez njetila* (fomite) *grijeha, prosta od proklestva, kojim je bio ošinut čovječanski rod.*[8])

[1]) P. G. t. XCVIII.
[2]) *Menologium Graecorum Basilii, imperatoris, jussu editum.* P. G. t. CXVII.
[3]) *Sermo in Concept. Deip.* P. G. t. XCVI.
[4]) Tischendorf. *Apocalypsis apocryphae...* Leipzig 1876.
[5]) Wright: *The Departure of my Lady Mary from this wrold.* U „The Journal of sacred literature and biblical record.“ 1865.
[6]) Max Enger. *Johannis apostoli: De Transitu B. M. V. liber.* Elberfeld 1854.
[7]) *Hymus III. in Dei Genitricem.* P. G. t. CVI.
[8]) Mai: *Bibl. nova patrum* t. I.

Za Grgurom ni u čemu ne zaostaje sirsko-haldejski himnograf XIII, vijeka Grgur Warda. Njemu je Marija *jedina, koja je izbjegla općemu potopu grijeha; ona je ostala čitava kao jednom Gedeonovo runo...* „Tko da dokuči,“ kliče on zanosno u drugoj pjesmi, „tko da se iskaže, tko da dostojno govori o Djevici neoskvrnutoj, neporočnoj, svetoj i **posvećenoj u samom njezinom začeću,** *o onoj, koja je bila odregiena od utrobe majke svoje da bude kovčeg, hram, palata i prijestolje vječnoga, živoga Boga?“*[1]) *„Sama Marija kazati može,“* tako Izidor iz Tesalonike (Soluna) u XIII. vijeku, **„ja nijesam bila začeta u opačini... moja me majka po osobitoj ovlastici nije začela u grijehu, jer je ova milost bila u broju onih velikih stvari, koje je na meni Svemogući izvršio.“**[2])

Glasu crkvenih pisaca pridružuje se i glas okrunjenih glava. Matija Kantakuzen vidi u Mariji *Davidov toranj, koji nije bio nigdje izvrgnut neprijateljskim zasjedama, koji je bio sačuvan od svakog napadaja zlobe.*[3]) Misao je okrunjenog pisca jasna, a još je jasniji njegov nasljednik Manojlo Paleolog II. (vladao 1391.–1425.). Ovako će on izmegju drugoga u besjedi o Marijinom Uznesenju: „Čim je blagoslovljena Djevica bila rogjena, recimo radije, *čim je ona bila začeta; Onaj, koji ju je bio izabrao za majku, bijaše je napunio svoje milosti; da, i prije nego li je ugledala svjetlo dana, On bijaše s njom.“*[4])

Petar Mogila, kijevski metropolita (1633.—1647.), utemelji u Kijevu filozofsko-bogoslovnu akademiju i postavi je pod okrilje carigradskoga patrijare. Ova je visoka škola puna dva vijeka bila pravo rasadište pravoslavnih bogoslovaca. Rektorima i profesorima akademije nije bilo ni na kraju pameti da navaljuju na Marijinu ovlasticu, što više, to je za njih bila gotova istina, bitni dio nauke stare crkve.

Za Mogilovog vladikovanja Josip Kanonović Gorbatsky (rektor od 1642.—1645. a kasnije metropolita Bijele Rusije) i Lazar Baranović (kasnije černigovski biskup † 1694.) javno su ispovijedali otajstvo bezgrješnog Začeća. Ovaj posljedni, proslavljeni propovjednik i jedan od najuglednijih dostojanstvenika svoga doba, ovako će u besjedi za svetkovinu Začeća Bl. Dj. Marije: „Svi mi

[1]) *Pareri.* t. III. (Svjedočanstvo vavilonskoga patrijare, god. 1850).
[2]) *Sermo II. In ingressu immaculatissimae Dominae nostrae* P. G. CXXXIX.
[3]) *In Canticum Canticorum.* P. G. t. CLVII.
[4]) *Oratio in summe vener. Dei Matr. Dormitionen.* P. G. t. CLUI.

molimo: *U nepravednosti sam začet i u grijehu me je začela majka moja.* Jedino se tebi, o Marijo, ove riječi okrunjenog proroka ne privezuju, jer *niti si u nepravednosti začeta niti te je majka u grijehu rodila.* Dolikovalo se je, *da budeš bez grijeha začeta,* jer si imala roditi Onoga, koji će svijet svake opačine osloboditi, koji će svaku nepravdu uništiti.

„Zar nije mogao svemogući Bog učiniti, da mu majka bude bez grijeha začeta? Ako je mogao, onda je On, ta sama bitna mudrost, to i učinio. Kako da i za jedan čas majka Božja bude ropkinja grijehu? Zaručnik veli Majci Božjoj: *Sva si lijepa i ljage u tebi nema!* S ovoga razloga, o Marijo, u tebi nije moglo da bude ništa opako. Kada si se začinjala u utrobi majke, sotona nije mogla da te rani, nego si ti njoj upravo onda glavu satrla... Koji se u grijehu ragjaju, djeca su sotone. Trebalo je, dakle, da Bog svoju majku ovakovog ropstva oslobodi.“ [1])

Jedan od najboljih Baranovićevih učenika Ivan Galijatovski, profesor, a zatim od god. 1658.—1659. rektor akademije, omiljeni govornik i priznati pisac južne Rusije, ovako će u svome „Ključ spoznaje“ o Marijinom bezgrješnome začeću: „Treće veliko djelo, što ga je Bog na Mariji izvršio jest to, da ju je On sačuvao istočnog grijeha: *prečista Djevica je bez grijeha začeta* i porogjena. Zemlja od koje bijaše načinjen Adam, bijaše čista, prosta od svakog proklestva; Marija bijaše na isti način čista, neoskvrnjena zemlja, s kojom se je zaodjenuo novi Adam — Hrist.“

Divnog li i logičnog razlaganja! Veličanstvena jeka moćnoga glasa sv. predaje, svetih otaca i crkvenih pisaca istočne crkve o bezgrješnome začeću One, koja se zove Kedar Libanona, Ruža Jeriha i Ponos Karmela!

I drugi jedan pitomac Kijevske akademije Antonije Radivilovskij slavi Mariju neoskvrnjenom i bez grijeha začetom. Ovako će on, izmegju drugoga, u svome „Perivoj Marije, Bogomatere“ o Marijinoj uzvišenoj ovlastici: „Sama je Marija ovu milost dobila na temelju Božjeg obećanja: *ona će satrti glavu tvoju...* I ako je od Adama potjecala, ipak je se istočni grijeh dotaknuo nije.“ Osvrnuvši se zatim na riječi sv. Grgura Velikoga, koji Marijinu čistoću uzdiže nad čistoću Heruvina i Serafina, ovako završuje: „Da je istočni grijeh i za dlaku bio zasjenio prečistu Djevicu, ona ne bi bila u čistoći nadvisila angjele, koje nikaki grijeh nigda okaljao nije“.

[1]) Baranovićeve su propovjedi objelodanjene u Kijevu god. 1674. i 1684.

Ovim Radivilovskij tumači i smisao riječi u katekizmu, što ga je složio već pomenuti metropolita Mogila, a bio je god. 1643. priznat kao pravoslavna ispovijest istočne crkve. Evo tih riječih: „Djevica se nazivlje *puna milosti:* κεχαριτωμένη, jer je bila dionica božanske milosti više nego ma koji Božji stvor; zato je crkva i uzdiže nad Heruvine i Serafine.“

Ovdje je vrijedno pomenuti, kako je arhimandrita Jasinskij bio primoran da iz svoga djela „Život svetaca“ ispusti dva mjesta, koja su se privezivala Bezgrješnome Začeću Bl. Dj. Marije. No arhimandrita izrijekom izjavljuje, da je to učinio, da se pokori zapovijedi patrijara, a ne što bi bio osvjedočen, da su inkriminirana mjesta pogrješna. Kada je kasnije postao metropolita u Kijevu, dozvolio je, dakako, da profesori uče uzvišenu i osobitu ovlasticu Majke Božje.

Za Ukrajinom ne zaostaje ni Bijela Rusija. Najboljim nam je dokazom društvo pravoslavne mladeži u Polotsku utemeljeno za uščuvanje vjere a pod natpisom: *Kongregacija Neoskvrnjenog Začeća.* Pomenuti Kononović potvrdi god. 1651. kao metropolita pravila ove kongregacije. Na čelu je pravilnika ovaj obrazac posvete:

„Presveta Djevice Marijo, Majko Božja i neoskvrnjena Dijevo, ja, jadna grješnica, nedostojna da pogledam u presveto tvoje lice, goreći od želje da tebi služim i puna pouzdanja u tvoje preveliko milosrgje; tebi se sada posvećujem u nazočnosti tvoga proslavljenoga Sina i svih nebeskih vlasti te izjavljujem svečano, da ću uvijek biti vjerna službenica u bratovštini tvoga **neoskvrnjenoga Začeća,** *preradosnoga Navještenja i preslavnoga Uznesenja. Odabiram te za svoju milu majku, gospodaricu i zaštitnicu. Tvrdo odlučujem, da se od tebe nikada rastati ne ću, da ne ću nikada tvoje slave potamniti, da ću za svega svoga života vjerna ostati tvojemu* **neoskvrnjenomu Začeću** *kao i dogmama opće, pravoslavne vjere i da ću do svoje smrti ustrajati u istočnoj, ekumenskoj, apostolskoj crkvi i u ovoj bratovštini. Molim te stoga ponizno, o presveta Djevice, radi muke i krvi, koju je tvoj jedinorogjeni sin Isus Hrist, naš Gospodin, za sav svijet i za mene prolio; da mene nedostojnu, koju proklestvo tišti, ljupko i milosrdno primiš u broj svojih službenica. Budi mi u pomoći u svakoj potrebi i nevolji, nadasve u čas moje smrti, jer si ti majka milosrgja, uvijek pripravna da nam pomogneš.“* [1])

[1]) *Theol. prakt. Quartalschrift. Linz.* I-II. str. 209.—213. Vidi i O. Gagarin D. J.: *L'Eglise Russe et l'immaculée Conception.*

O. Josip Besson (1607.—1691.), glavar misija Družbe Isusove u Siriji i Perziji, složio je djelo, u kojemu iznosi do 200 svjedočanstva iscrpljenih iz najstarijih liturgičkih knjiga istočne crkve, da njima pokrijepi drevnu i trajnu vjeru u preslavnu ovlasticu Marijinu i da dokaže, kako se je Začeće Marije slavilo u svim crkvama i kod svih naroda istoka. Zatim pozove na sastanak u Alepu sve uglednije osobe, koje je pitanje o Marijinoj ovlastici moglo da zanima. Od nazočnih su se osobito isticali tri patrijare i jedan metropolita, svi pripadnici nesjedinjene istočne crkve. Kad je pitanje bilo potanko proučeno i temeljito istraženo, patrijare i metropolita složiše pismenu izjavu i svojom je rukom potpisaše. Evo izjave: *„Ja, siromah Ignatije Andrija, antiohijski patrijara, po narodnosti Sirac,* **potvrgjujem ovu pravoslavnu nauku,** *koju je izložio o. Josip D. I., biva da je naša gospogja prečista Djevica sv. Marija bila uvijek prosta od istočnoga grijeha, kako su to premnogi sveti oci i naučitelji istočne crkve rastumačili.“*[1]) Isto učiniše i druga dva patrijara sa metropolitom.

Sada shvaćamo, zašto je Kassoun, nadbiskup i primas sjedinjenih Jermena u Carigradu, na okružnicu Pija IX., kojom se je obratio na episkopat cijeloga sveta, prije nego će proglasiti dogmu Bezgrješnoga Začeća, — mogao poručiti: „Ja sam sazvao sve svoje svećenike i pitanje se je nanovo pretreslo. Sve je kao jedna duša posvjedočilo, da **kod nas nije nikada nitko niti najmanje posumnjao u Bezgrješno Začeće** i da je naša crkva uvijek zazirala od onih, koji su bili protivnog mišljenja.“ I vavilonski patrijara ne odgovara drukčije: „Izjavljujemo, da se naše vjerovanje i vjerovanje naše braće metropolita, kalugjera, svećenika i svih vjernika haldejskoga naroda u Bezgrješno Začeće sv. Djevice u utrobi njezine majke **ni u čemu ne razlikuje od vjerovanja katolika u Evropi.“** A Mgr. de Nilopolis, apostolski vikar u Abisiniji, će ovako: „Izmegju kršćana u Etiopiji, kojima su inovjernici već odavna oteli plod zdrave nauke, našao sam na svoju veliku radost, **da skoro sve sljedbe jednodušno ispovijedaju Bezgrješno Začeće i izjavljuju, da je sv. Djevica bez istočnoga grijeha.“**[2])

Iz svega se ovoga vidi, kako Marijino Bezgrješno Začeće veličanstveno bljeska u vjerovanju istočne crkve. S ovog je raz-

[1]) Civiltá Cattolica. 1876. *Nuovi documenti della chiesa orientale intorno al domma dell' Immacolata Concezione di Maria Santissima.*

[2]) Sva su ova svjedočanstva u Pareri... t. I. p. 460, t. II. p. 249., t. III. p. 177.

loga mogao i kazati god. 1855. atenski profesor M. Kristo Damalis, član nesjedinjene grčke crkve: **„To (otajstvo Bezgrješnog Začeća) nije nikaka novost. Mi smo učili i držali ovu nauku od prvih vijekova kršćanske starine;** ili ja bih radije rekao, da je ova nauka i odviše sveta stečevina bila, a da je mogla biti uzrok tužbama i raspravama, i kao takova nije imala potrebe od posebne definicije sa strane Rima.“[1])

* * *

U nauci svetih otaca i pisaca istočne crkve upoznasmo Mariju *novom Evom, presvetom, punom milosti, uzvišenom nad Heruvinima i Serafinima, novim nebom, novom zemljom, proštom od istočnog grijeha.* Sigurno je, da bogoduhi pisci nijesu Marijinu ovlasticu izvodili samo iz milosti božanskog materinstva i preznamenite uloge, što ju je Djevica imala u našemu otkupljenju; nego takogje iz svete predaje. A da je ta predaja, doista, i posfojala, dokazom nam je i svetkovina Začeća, koja se je eto na istoku već počela da slavi.

Krivo misle oni liturgici, koji bi htjeli, da se je svetkovina Začeća Bl. Djevice počela slaviti već u V. vijeku zato, što je ona zabilježena u *Tipiku sv. Save*[2]) iz god. 485. Treba znati, da je ove liturgičke knjige za provale Saracena nestalo, a kasnije, kad su je opet našli, patrijara Sofronije ju je preobradio, a sv. Ivan Damašenski upotpunio. Današnji joj je oblik podao Ivan Gramatik u XII. vijeku. Iz ovoga se ne da završiti, da je svetkovina bila zabilježena i u izvorniku. No ako zasigurno odsjeći ne možemo, da li se je slavila u V. vijeku; nema sumnje, da se je svetkovala u VII. stoljeću, jer imamo kanon,[3]) što ga je u čast Začeću složio sv. Andrija Kretski oko god. 675. Svakako svetkovina u to doba još ne bijaše opća. Toliko razbiramo iz homilije sv. Ivana Euboejskoga (oko 740.). Ivan nabraja u svojoj besjedi deset Marijinih svetkovina, od kojih su neke u isto vrijeme i svetkovine Gospodinove. „Prva je svetkovina“, kaže on, „kada su Joahim i Ana dobili veselu vijest, da će se začeti Marija, sva neoskvrnjena,

[1]) Fr. George Lee: *The sinless Conception of the Mother of God.* London 1891.

[2]) Tako nazvan ne po sv. Savi nego po jerusalimskom manastiru istoga imena. O značenju riječi Τυπικόν vidi Kellner-Mercati: *Eortologia. 1906.*

[3]) Die nona Decembris: *Conceptio sanctae ac Dei aviae Annae.* P. G. t. XCXVII.

Majka Božja..." a zatim primjećuje, *da se ova svetkovina ne slavi posvuda:* εἰ καὶ μὴ παρὰ τοῖς πᾶσι γνορίζεται.[1]) Po ovome se vidi, da svetkovina u VIII. vijeku još ne bijaše prekoračila manastirskih zidina. No ni to nije dugo trajalo. Već u IX. vijeku Georgije, nikomedijski biskup, udara blagdanu Začeća sv. Ane biljeg svečanosti: ἑορτή i ne treba mu vjernicima preporučivati, da ga poprime.[2])

U Fotijevom „Nomokanonu" svetkovina je zabilježena 9. prosinca kao gragjanski praznik.[3]) I u „Menologijumu" Vasilija II., Porfirogeneta (976.—1025.), svetkovina pada u isti dan pod natpisom: *Začeće sv. Ane, roditeljice Majke Božje.*[4]) Da se je Začeće bl. Djevice u XI. vijeku, a bez sumnje i još prije, slavilo u antiohijskoj patrijaršiji i u većini azijskih crkvi; dokazom nam je Nikonov Tipik",[5]) kojim su se one crkve služile. U njemu je 9. prosinca ovako označen: *Začeće sv. Ane, kada je ona začela Bl Dj. Mariju, Majku Božju.* Iz konstitucije Aleksija Komnena od god. 1166.[6]) razbiramo, da je Začeće Bl. Djevice u ono doba pripadalo svečanostima, za kojih je bilo i sudištima da praznikuju

* * *

Ali što je zapravo predmet ove svetkovine, koju eto istočna crkva već slavi? Da li je Začeće Bl. Djevice ili prilike, koje su se oko njega ovile? U „Protoevangjelju sv. Jakova"[7]) uz druge potankosti čitamo, kako je angjeo navijestio sv. Ani, neplodnici, i sv. Joahimu, da će dobiti rajsko čedo, koje će se po cijelome svijetu slaviti. Eto, vele neki, ovaj je dogogjaj predmet praznika 9. prosinca, a nipošto Začeće Bl. Djevice u smislu naše dogme.

Začetnik „Protoevangjelja" živio je u Egiptu ili u Maloj Aziji. Knjigu je pod imenom sv. Jakova sastavio oko sredine drugoga vijeka.[8]) Djelo je ubrzo omililo narodu, koji mu i poda časni

[1]) *Sermo in Concept. Deiparae.* P. G. t. XCVI.
[2]) Oratio I. *In oraculum Conceptionis s. Deiparae.* P. G. t. C.
[3]) *Photii Nomokanon.* P. G. t. CIV. i *Sinaxarium.* P. G. t. CVI.
[4]) *Menol. Graec. Basilii, imperatoris, jussu editum.* P. G. t. CXVII.
[5]) Assemani *Kalendaria Ecclesiae universalis.* T. V. p. 434.
[6]) Novella de diebus feriatis. *Decembris dies IX. in quo scilicet conceptio sanctissimae matris Dei nostri celebratur.* P. G. t. CXXXIII.
[7]) Rauscher: *Florilegim Patristicum.* Fasc. III. p. 59.
[8]) Neki misle, da je složena na koncu II. ili početkom III. vijeka. Harnak: *Die Chronologie* I. 599. Gledaj i Bardenhewer: *Geschichte der altchristlichen Literatur.* I. 406.

natpis Πρωτοευαγγέλιον, iako ga pisac bijaše okrstio kao Ἱστορία ili Διήγησις. Promislimo li, da se je „Protoevangjelje" odavna ubrajalo, a i dandanas se ubraja, u autentične knjige istočne crkve, ne ćemo se niti najmanje začuditi, što su se po njemu govornici i liturgija onoga doba, kada se je počela slaviti svetkovina od 9. prosinca, osvrtali i na pojedine prilike, koje bi se oko preslavnog Začeća Bl. Djevice bile iznizale, Ali ove su prilike samo prilike, nipošto predmet praznika Začeća sv. Ane. Neka ovdje mjesto nas najprije progovori Mgr. Malon. „Istina je", ovako će on, „da se u službama istočne crkve, koje su i onako preopširne, divljenjem i priznanjem pominju čudnovate prilike, koje su se iznizale oko Začeća Bl. Dj. Marije; u zvijezde se kuju svojstva Djevice, Majke Božje, naše saotkupiteljice; potanko se opisuje, kako se je angjeo prikazao roditeljima Marije; ističu se nade, koje je Začeće u svakom srcu budilo: no usred molitava i hvalospjeva, koji se privezuju ovim izvanjskim prilikama, svaki čas odskače glavna misao, da se slavi početna, savršena i vazdašnja svetost Majke Božje."[1]) Da je mišljenje dičnoga pisca ispravno, sasvim ćemo se uvjeriti, ako zavirimo u liturgičke knjige i besjede, što su izgovorene prilikom svetkovine 9. prosinca.

U „Mineju" se na jutrnjoj 9. prosinca ori ovako: *„Podajmo se veselim, veličanstvenim i božanskim pjesmama; pozovimo sve stvorenje, da hvalama obasiplje božansko Začeće prenevine Majke!.. Sada se započinju praviti nepristupna vrata; eto grada, koji se bljeska u moru svjetlosti; danas angjeo po osobitoj ovlastici objavljuje pravednicima Onu, koja je od početka bez ljage... Proročanstva se ispunjuju; u utrobi se sv. Ane uzdiže sveto brdo, božanske ljestve, prijestolje velikog kralja; urezuje se stan Svemogućega, goreći grm počinje da klica!.. Eto po milosti Božjoj u neplodnom krilu grimiza Hristova, tog neoskvrnjenog tkiva... Vasiona danas slavi Začeće Ane učinjeno u Bogu. Ona je začela Onu, koja je na neiskažljivi način začela Boga... Slavimo dan, koji nas sjeća angjeoskih riječi, kojima se proriče sveto Začeće nevine Majke Božje!.. Mi se u tebi, o preslavna Majko Božja, divimo čudesnom stvorenju: izvanredno je tvoje Začeće, tvoj je postanak mimo opće zakone."*[2])

Dodirnimo se i Antologijuma! *„Zbor proroka, odavna je prorekao ovu nevinu i neporočnu Djevicu, ovu kćerku Boga, koju*

[1]) Bachelet: *L'immaculée Conception.* t. I. p. 170.
[2]) *Menaea.* p. 64. Venetiis 1843.

začinje Ana, dugo vrijeme neplodnica. Slavimo je ovoga dne u radosti srca našega; koji joj dugujemo spasenje, objavljujmo je blagoslovljenom, jer je ona jedina bez svake ljage. Začeće ove nevine, ove kćerke Božje je prvo od božanskih otajstva, što ih je Svemogući prije vijekova odredio, ovo nam proriče propast djela tmine i konac patnje... U neplodnom krilu božanska Mudrost gradi sebi stan — Mariju, Majku Božju."[1])

Evo kako se u jednom grčkom hvalospjevu, po svoj prilici novijemu, na dan Začeća sv. Ane poje: *Sve što se tebe tiče, o Djevice, je nadprirodno, sve izvanredno, sve tebi jedinoj pripada, jer si ti Majka Božja: tvoje je rogjenje čudesno, čudesniji tvoj ulazak u hram; kada si usnula, rasulo se nije dotaklo tvoga tijela. Ali se i tvoje Začeće, koje je danas predmet naše hvale, ne izvršuje bez čuda... Ti si jedina od žena bila posvećena u utrobi majke svoje i po svetom obećanju začeta na glas Arhangjelov. Dolikovalo ti se je kao Majci Božjoj, da u prirodnim stvarima budeš nad prirodom, a u ljudskim nad čovjekom; ali moli za nas, o zaručnice Božja, koji u vjeri slavimo tvoje časno Začeće.*"[2])

Ovdje nam je primjetiti, a to je i odviše po nas važno, da istočna crkva Bl. Djevicu i na dan njezinog rogjenja, biva 8. rujna, istim pohvalama obasiplje, svetkovini primjenjuje iste riječi sv. pisma, iste iskaze kao i 9. prosinca.[3]) „To je", kaže Le Bachelet, „sasvim razumljivo a u isto vrijeme i poučno. Za ovih dviju zgoda istočna crkva u Mariji posmatra Majku Božju, kćer Božju, novu Evu, prvine našega spasenja. Sve jedno, da li se radi o prvome ili drugome rogjenju: o Mariji, koja se začinje ili o. Mariji, koja se poragja. Tako se 8. rujna sada slavi rogjenje a tada opet začeće Bl. Djevice. Grčkoj crkvi od onda nije ni na kraju pameti bilo, da posvećenje Marijino izjednači sa onim sv. Ivana."[4]) Iz svega se ovoga jasno razbira, da je 9. prosinca svetkovina Marijina, da se toga dana slavi njezino Začeće. Dokazom su nam i govori, što ih na dan samog praznika probesjediše grčki govornici. Ovako će n. p. Georgije iz Nikomedije, savremenik Fotijev: „Sjajna je i divna svečanost, koju danas svetkujemo... Sa ovim brojnim zborom mi danas slavimo *tvoju svetkovinu*, o

[1]) *Anthologium.* p. 181., 183. Venetiis 1838.

[2]) Maximilianus Princeps Saxoniae: *Praelectiones de liturgiis orientalibus.* p. 46. 1908.

[3]) Gledaj Gagarin: *Troisième lettre a une dame russe.*

[4]) Le Bachelet: *L'immauculée Conception.* L'orient. P I. p. 43.—44.

Djevice sveta."[1]) „Veselimo se", kliče Petar iz Argosa, „svetkujmo svečano Začeće one, kojoj dugujemo radost i neizrecivu sreću. Praznik nas ovog dana podsjeća postanka i uzroka svih milosti; on je zora, koja objavljuje druge svetkovine i na koje nas on pripravlja."[2]) „Ako se", primjećuje pomenuti Ivan, euboejski biskup, „osvećenje crkve vrši velikim dostojanstvom, koliko li se svečanije i revnije ima da slavi ova svetkovina, za koje se ne polagaju temelji iz kamena niti čovječja ruka podiže hrama Bogu; nego se prema volji Oca i pod utjecajem životvorećega Duha začinje presveta roditeljica Božja."[3]) Eto kako nam uz liturgiju i crkveni pisci jasno naznačuju predmet svetkovine Začeća. Istina je, kako rekosmo gore, da se oni osvrću i na prilike, koje se uzvišenom otajstvu dana privezuju, no to je samo sporedno, to biva samo onako usput. „Ovoga dne", pjeva sv. Andrija Kretski u svome kanonu, *„mi slavimo, o pobožna Ano, tvoje začeće, jer oslobogjena neplodnosti ti začinješ onu, koja je mogla da obuhvati Neizmjernoga!..* Ali odmah za ovim misao pjesnikova leti k Mariji. Dokazavši da su je proroci unaprijed objavili i da je bez ljage začeta, on kliče: *„U potpunoj radosti srca našega proglasimo blagoslovljenom ovu jedinu i svu neoskvrnjenu, koja nam je spasenje pribavila."*[4])

A kako sasvim drukčije istočna crkva slavi 23. rujna *Začatije čestnago i slavnago proroka, predteči i Krestitela Gospodnja Joana!* Jasno se razbira, da se toga dne slavi ono, što se je dogodilo prije nego će Jelisaveta začeti. Predmet je svetkovine 23. rujna *prikazanje angjela Zahariji i vesela vijest, koju mu je on donio, da će dobiti sina.* S ovog se razloga u kanonu dana, što ga je sastavio sv. Ivan Damašenski, u prvom redu ističe ova zgoda; iz njega se razbira, da je ona predmet svetkovine. U starijim se liturgičkim knjigama to i slikovito prikazuje; Zaharija u svećeničkom ruhu, kadionicom u ruci a uz njega nebeski poslanik.

Zapadna i istočna crkva slave *25. ožujka* dan, u koji se je Isus kao čovjek začeo, a poslije nego se je iznizalo punih 9 mjeseci, biva *25. prosinca* njegovo sveto rogjenje. Čemu bi onda istočna crkva Ivanovo začeće svetkovala *23. rujna* a njegovo rogjenje 24. a ne radije *23. lipnja?* Zašto bi se od začeća Ivanova do

[1]) *Oratio in orac. Concept. S. Deiparae* P. G. t. C.

[2]) *Oratio in Concept. s. Annae.* P. G. t. CIV.

[3]) *Sermo in Concept. Deip.* P. G. t. XCVI.

[4]) *Canon s. Andreae Cret.* P. G. t. XCVII.

njegovog rogjenja imalo da izniže više od 9 mjeseci? To biva stoga, što je začeće uslijedilo nekoliko dana poslije naviještenja: καὶ ἐγένετο ὡς ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τῆς λειτουργίας αὐτοῦ, ἀπελθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ: *i kad se navršiše dani njegove* (Zaharijine) *službe otide kući svojoj.*[1]) Istočna crkva dakle zapravo 23. rujna slavi *naviještenje angjela Zahariji.* Ovo nam potvrgjuje i sirska crkva, koja i ne oglasuje drukčije svetkovine nego *Subarê da Z'charjâ:* Naviještenje Zahariji.[2])

Diveći se Ženi preodregjenoj od vijekova, koju nam sveti oci, crkveni pisci i liturgija istočne crkve prikazaše *bez grijeha začetom,* prelazimo na zapad, da zalebdimo vijekovima, dok ne stignemo do onoga dana, kojega je u sjaju efeškog sabora odskočila Marijina uzvišena ovlastica, u kojoj su je narodi božanskom Krvlju njezinog Jedinorogjenog oškropljeni stalno i nepokolebivo priznali bez ljage začetom.

* * *

Kako ocima na istoku tako je i onima na zapadu Marija *nova Eva, puna milosti,* presveta. „Ti si obnovio", kliče Zenon, veronski biskup, „Evu u Mariji a Adama u Hristu." U vrijeme sv. Avgustina bila se je uobičajila ona: „Smrt po Evi, život po Mariji."

Već je zapadna crkva prvih vijekova u ženi protoevangjelja upoznala Mariju, koja je svojom djevičanskom petom satrla zmijinu glavu: *ipsa conteret caput tuum.* I ako u izvorniku mjesto *ipsa* stoji *ipsum,* što bi prema židovskome značilo *porod žene;* pored svega toga prevod, bio on literalan ili tipički, naznačuje nam usku vezu izmegju Otkupitelja i njegove presvete Majke u uništenju sotone paklene. Misao će se ova isticati i u slikarstvu, kiparstvu i poeziji. Pulhronije, verdenski (Verdun) biskup, podiže god. 470. crkvu u čast Bogorodici. U njoj bijaše kip Majke Božje, kojoj se je pod nogama previjala paklena zmija.[3])

[1]) Luka. I. 23.

[2]) Izmegju začeća i rogjenja Marijinog ima manje od 9 mjeseci. Teško je odsjeći, žašto je istočna crkva Začeću bl. Dj. Marije odredila 9. prosinca. Dosad možemo jedno sigurno kazati: da se je u starija vremena u mnogjm crkvama rogjenje Bl. Djevice slavilo 9. rujna. U taj dan je zabilježeno i u *Lekcionaru sv. Jenovefe* objelodanjenom od Fronteau-a.

[3]) *Acta Sanct.* Febr. t. III.

„Gle smoždene zmije", ovako će pjesnik Prudentije, „pod petama žene! Djevica, koja je zaslužila da bude roditeljica Bogu, uništila je svaki otrov. Zmija se previja u užasnim mukama i pomalo riga nemoćni otrov na zelenu travu."[1])

Po drevnom jednom piscu, koji se često uzimlje za Origena, *otrovni dah nije okužio Marije.*[2])

Sv. Hipolitu († 235.) neraspadljivost drva, iz kojega je bila napravljena korablja staroga zavjeta, znači bezgrješnost Isusovog svetog čovječanstva. „Gospodin bijaše bez grijeha", velj on, „i učinjen, ukoliko bijaše i čovjek, od neraspadljivog drva: od Djevice i Duha Svetoga."[3]) Kada je Hipolitu neraspadljivost drva simbol potpune bezgrješnosti, onda je i Marija, od koje je Isus tijelo uzeo, sasvim sveta.

Sv. Avgustinu Marija je *ostala djevica ne samo u tijelu nego i u duši.* Ako ona piruje u Kani Galilejskoj, to biva stoga, jer je i *ona dionik, član čovječanstva, a nipošto kao da bi ona bila imala dijela u opačini ljudskog roda.*[4]) Ovako govori Avgustin, iza kako bijaše dokazao, da je čovjek kao ženidbenim ugovorom bio sjedinjen sotonom paklenom. Pravom ovdje primjećuje o. Nilles: „Jedva se je mogao bolje, jasnije i tolikog uma dostojnije izreći katolički dogma."[5])

Veliki naučitelj crkve, obarajući se na nauku Pelagijanaca, prema kojoj bi svi sveci bili apsolutno bezgrješni; dokazuje, kako nije bilo čovjeka, ma koje svetosti, koji ne bi bio sagriješio. Avgustin izuzimlje Mariju, o kojoj *ne će da bude govora, kada se radi o grijehu, i to radi Isusovog dostojanstva. Jer je zaslužila da začne i porodi Onoga, koji je očito bez grijeha; primila je, kako je poznato, izobilje milosti, da nadvlada sasvim grijeh:* **ad vincendum omni ex parte peccatum.**[6]) Iako Avgustin ovdje govori o osobnim grijesima, njegova je tvrdnja, ukoliko se ona privezuje Marijinoj svetosti, apsolutna, a razlog, kojim on svoju tvrdnju potkrijepljuje, nije od manje vrijednosti za istočni grijeh nego što je za druge grijehe.

[1]) Guéranger: *L'Avent.* Paris 1905. p. 443.

[2]) Plazza: *Causa immac. Concept.* p. 186.

[3]) *In Psalmum* XXII. P. G. t. X.

[4]) *... etiam mente virgo permansit ... conditione generis, non participatione criminis; universitate nascendi non societate peccandi.* Card. Mai: *Patrum nova bibliotheca.* t. I., p. I.

[5]) Nilles: *Kalend. Man. utriusque ecclesiae.* P. I. p. 350.

[6]) *De nat. et grat.* P. L. t. XLIV.

Vjera u savršenu svetost Bl. Djevice oružje je u rukama Julijana od Eklane, Pelagijevog učenika, protiv vjerovanja u istočni grijeh. Julijan se obara na Avgustina i postavlja ga uz bok Jovinijanu, hulitelju Marijinog djevičanstva, pak će onda ovako: „Ovaj (Jovinijan) je žrtvovao djevičanstvo Marijino, tvrdeći, da je porodila kao i druge žene: *conditione partus,* a ti, (misli na Avgustina) prepuštaš Mariju sotoni, dok učiš, da je u grijehu začeta: *conditione nascendi.*" Što će na to veliki naučitelj? „Ne", odgovara on, „mi ne prepuštamo Mariju sotoni radi prilika, u kojima se ona ragja, jer je ona ove prilike milošću preporogjenja uništila."[1]) Da Julijan ovdje govori o prvome rogjenju t. j. o začeću, o tome nema sumnje. Avgustin i u ovome slučaju nalazi izuzetak u Mariji. Riječi su velikog branitelja katoličke istine divno rumenilo zore, koja objavljuje dan, u koji će prosjati sunce jasnog, izrječitog i nesumnjivog ispovijedanja Bogorodičine savršene bezgrješnosti.

Marija se blista u sjaju prvobitne pravednosti, kada je Petar Hrizolog prikazuje *zaručenu Isusu Hristu u majčinoj utrobi:* **quum fieret.**[2]) A sv. Maksim Turinski tvrdi, da je Marija postala *dostojno obitavalište Hrista po prvobitnoj* (originalnoj) *milosti.*[3])

Pashazije Radbert († 865.) u svome djelu „De partu Virginis" uči, da je Marija *bila posvećena u majčinoj utrobi i da nije na se navukla istočnog grijeha.* S ovog razloga on završuje, da se može pobožno slaviti i nazivati svetim onaj dan, *u koji se je Marija začela.*[4])

Na ovaj nepomućeni, bistri i moćni glas, koji se izvija iz IX. vijeka i Mariju ispovijeda bez istočnog grijeha začetom, odjekuju riječi sv. Fulberta na početku XI. stoljeća. U besjedi, što ju je progovorio na blagdan Marijinog Rogjenja, izmegju drugog, kazat će i ovo: „Kad se je ova Djevica začinjala, Duh je života i ljubavi bez ikake sumnje napunjavao njezine roditelje osobitom milošću... Oh, kako su se odmah u klici ovog začeća nebeski duhovi brigali za osobe tako Bogu ugodne! Kako su oni bdjeli nad djetetom tako uzvišenog odregjenja! Da li je moguće zamisliti, da se je Duh Sveti ma i za jedan čas udaljio od ove čudesne

[1]) *Opus imperfectum contra Julianum.* P. L. t. XLV.

[2]) Sermo CXL *De Annunt.* P. L. t. LII.

[3]) Idoneum plane Maria Christo habitaculum, non pro habitu corporis, sed pro gratia originali. Hom. V. ante Nat. Dom. P. L. t. LVII.

[4]) Migne. P. L. t. CXX.

Djevice?"[1]) Sveti šartreski (Chartres) biskup 8. rujna slavi Marijino rogjenje i njezino začeće. Njemu je sveto i jedno i drugo. Drugo i ne treba, nego da se i Začeće počne svetkovati posebnom svetkovinom kao i Rogjenje Bl. Djevice.

Neki su mišljenja, da je prvi na zapadu uveo svetkovinu Začeća Bl. Dj. Marije sv. Ildefonso, toledski nadbiskup († 667.). Učenom je Bellarminiju izvor ovome krivom shvaćanju u apokrifnim djelima i u lošem tumačenju pojedinih navoda.[2])

Ne stoji ni tvrdnja onih, koji bi htjeli, da se je naša svetkovina slavila već u VIII. vijeku u Španjolskoj. Istina je, da Ervig, kralj zapadnih Gota (715.) u Asturiji i Galiciji, zakonom zabranjuje židovima da stanovitih kršćanskih blagih dana vrše ma koji teški posao, e ne bi time narušili svečanog mira. U zakonu se sve te svetkovine nabrajaju. Prva je ona *svete Djevice Marije, za koje se slavi Začeće slavne Božje roditeljice.*[3]) No ovdje se praznici nižu po hronologičkom redu dogogjaja i nije govora o Marijinom nego o Isusovom začeću; riječ je o svetkovini Blagovijesti. *Conceptio ejusdem genitricis Domini* ima se uzeti u istom smislu kao i *Conceptio s. Annae.* Kellner to potvrguje i ovim razlozima: mozarapska liturgija ne poznaje praznika Začeća; nemaju ga ni najstariji španjolski kalendari kao n. p. toledski kalendar iz X. vijeka; o. Lesleus D. J. u svome uvodu u mozarapsku liturgiju dokazuje, kako je svetkovina tek kasnije prešla iz Francuske u Španjolsku.[4])

U napuljskom „Kalendarium Marmoreum" iz IX. vijeka, što ga nagjoše god. 1742. u s. Giovanni Maggiore, 9. prosinca, čitamo: *Conceptio s. Annae.* Naslov svetkovine, dan u koji se slavi, i još neke druge potankosti,[5]) koje su u kalendaru, nesumnjivi su dokaz, da je naš praznik sa istoka dopro u Donju Italiju, Napulj i u Siciliju, sve krajevi, koji su u ono doba bili pod vlašću vizantijskoga cara.

[1]) Oratio VI. *De ortu B. V.* P. L. t. CXLI.

[2]) A. Bellarmini S. J. *Quaestio an s. Hildefonsus, episcopus Toletanus, conceptae Virginis festum in Hispaniam instituerit.* Romae 1856. — Gledaj *Sylloge monumentorum* istoga pisca.

[3]) Leges Wisigotorum 12. 6. *Fls.* (Flavius) *Gls.* (Gloriosus) *Ervigius rex... Dies autem ipsi, qui ab iisdem Judaeis sollicita devotione sunt observandi, hi sunt: id est festum sanctae Virginis Mariae, quo gloriosa conceptio ejusdem genitricis Domini celebratur, item Natalis Christi, vel Circumcisionis vel Apparitionis suae dies...* Recueil des Historiens des Gaules et de la France. Bouquet, Paris 1869. p. 449.

[4]) Kellner-Mercati. *Eortologia.* Roma 1906. p. 225.

[5]) N. p. svetkovine mnogih svetaca staroga zavjeta, svetkovina efeškog sabora. i t. d..

U XI. vijeku eto i Normana, tih ljubimaca crkve, u južnoj Italiji. Već god. 1038. njihov slavni vogja Rajnulf podiže izmegju Kapue i Napulja grad Aversu. Normani su oni, koji su iz južne Italije prenijeli blagdan Začeća Bl. Djevice u svoju užu domovinu. To nam izrijekom tvrdi Henrik iz Gandava,[1]) a dokazom nam je i zbor normanskih slušatelja na pariskom sveučilištu, koji bijahu za zaštitnicu izabrali Mariju pod naslovom njezinog Začeća, te su svečano slavili 8. prosinca. I ovo ne bijaše puki slučaj, nego pobožnost je normanskih sveučilištaraca prema Začeću Bl. Djevice bila u tijesnoj vezi sa životom njihove crkve u domovini, a megjutim znamo, da je u srednjemu vijeku blagdan od 8. prosinca bio poznat kao *festum nationis normannicae:* praznik normanskog naroda.

Po Normanima je svetkovina Začeća prodrla najprije u Englesku. Nikaka čuda! Ta sam je kralj Kanut († 1035.) bio rodom norman; Eduard Ispovijednik († 1066.) bio je u Normandiji odgojen, majka mu je bila normanka, a Normani mu bijahu tako omilili da je njima dijelio najbolje i najbogatije biskupije. Začeće se je u Engleskoj slavilo već u prvoj polovini XI. vijeka. Iz ovoga su doba dva kalendara, kojima je zametak u manastirima Winchester, Old Münster i Newminster. U ovima je prvom rukom za 8. prosinca zabilježeno: *Conceptio sanctae matris Mariae.* U jednom „Pontifikalu“[2]) i „Benedikcijonaru“[3]) istoga vijeka, a oboje vlasništvo ekseterske (Exeter) stone crkve, za koje se misli, da ih je složio biskup Leofrik (1046.—1071.), ima i obrazac *Benedictionis in Conceptione sanctae Mariae.*[4])

Prema ovome ne stoji mišljenje premnogih liturgika, da je Helsin, ramsejski opat (1080.—1087.), uveo svetkovinu Začeća u sjeverne krajeve Evrope. Evo što se o njemu pripovijeda: Kad se je Helsin vraćao iz Danske, kamo ga bijaše poslao Vilim Osvojitelj, da tačno ispita, hoće li se ili se ne će danski kralj iskrcati na obale Engleske; zateče ga na moru strašna oluja. Budući u

[1]) *Normanni in quorum territoriis dicitur hujusmodi revelatio facta fuisse prae caeteris populis illam conceptionem praecipue celebrant.* Henricus a Gandavo. Quaest. Quodl. XV. g. 13, fol. 584.

[2]) Biskupski obrednik.

[3]) Knjiga za blagosove.

[4]) Blagosov u dan Začeća svete Marije. I u „Pontifikalu“ i „Benedikcijonaru“ kanterberiške (Cantorbery) stone crkve (oboje sastavljeno izmegju 1023.—1050.) je po jedan obrazac *Benedictionis in die Conceptionis sanctae Dei Genitricis Mariae.*

smrtnoj pogibelji utječe se Mariji. Nato mu se prikaza sv. Nikola i zajamči život njemu i njegovim saputnicima, ako mu obeća, da će svake godine 8. prosinca slaviti svetkovinu Začeća Bl. Dj. Marije i da će i druge na to poticati. Helsin obeća i sretno stiže sa svojim drugovima u domovinu. Objavivši sve kralju, Vilim Osvojitelj sazove na dogovor sve anglosaske i normanske biskupe i zajedno s njima odredi, da se u svemu kraljestvu ima slaviti blagdan Začeća Bl. Dj. Marije.

Nema sumnje ova je pripovijest prosta legenda, jer mi već znamo, da se je Začeće u Engleskoj slavilo još prije Helsina, a poznato nam je i to, da su se Danci iskrcali u Englesku kratko vrijeme poslije znamenite bitke kod Hastinga 1066., dakle mnogo prije nego li će pomenuti opat krenuti u Dansku. Od svega će biti samo to istina, da je Helsin uveo svetkovinu u svoju manastirsku crkvu u Ramsay-u.

Osvojenje Engleske po Normanima, politički haos, koji se je u ono doba bio tako silno razmahao i napokon tužno stanje anglosaske crkve učiniše, da svetkovina Začeća nekako zastane i ako ne da posve iščezne. Na veliku sreću ona je ubrzo našla svoga preporoditelja u opatu Anselmu (1089.—1148.), nećaku sv. Anselma, nadbiskupa kanterberiškog.

Crkveni pokrajinski sabor, koji je god. 1328. saborisao u Londonu u crkvi sv. Pavla pod nadbiskupom Šimunom Merham, drži, da je ovaj posljedni Anselmo ustanovitelj svetkovine u Engleskoj. No to ne stoji. Ako se Začeće po nekim manastirskim crkvama u Engleskoj nije već slavilo, kad je sv. Anselmo ugledao svjetlo dana (1033.); ono je sigurno, kada je postao benediktinac u Beku u Normandiji (1056.). Godine 1078. postade opat istoga manasttira i kao takav tek dogje u dodir sa engleskim kraljevima: Vilimom I. i Vilimom II., jer je Normandija onda bila politički ujedinjena s Engleskom. Iz svega se ovoga razbira, da je sv. Anselmo, naučitelj crkve i nadbiskup kanterberiški, mogao najviše biti preporoditelj naše svetkovine.[1]) No reklo bi se, da i ova čast

[1]) Sv. Anselmo nije ni auktor spisa *„De conceptione v. Mariae“*. De Bruck i drugi mislili su, da ga je složio Anselmo mlagji, no u najstarijemu kanterberiškome kodeksu označen je izrijekom kao djelo Edmera, biskupa, vjernog učenika i pratioca sv. Anselma. Edmeru su djelo pripisali i posljedni izdavači Thurston et Slater: *Eadmeri, monachi Cantuariensis Tractatus de Conceptione s. Mariae. Friburgi Brisgov.* 1904. U djelu se pisac zalaže za svetkovinu, i ako je prije drukčije mislio. Što je o samoj dogmi držao, ne da se odlučno odsjeći.

više pripada već pomenutom njegovom nećaku Anselmu, opatu sv. Edmunda u grotoviji Suffolk. Za ovo imamo nesumnjivih dokaza.

U jednom rukopisu opatije sv. Edmunda čita se i ovo: „Anselmo je, koji je kod nas uveo dvije svetkovine, u prvom redu Začeće sv. Marije, koje se, hvala njemu, sada slavi u premnogim crkvama: *quae jam in multis ecclesiis per ipsum celebriter observatur...*"

Ozbert Klerski (Clare), prior uestminsterskog manastira u Londonu, piše god. 1128. Anselmu, opatu sv. Edmunda, i ističe „kako je to njegova zasluga, ako se u mnogim mjestima svetkuje Začeće: *in multis locis celebratur ejus vestra sedulitate festa conceptio.*" Zatim se tuži na protivnike svetkovine, nadasve na Rogera selizberijskog (Salisbury) biskupa, ministra i savjetnika kralja Henrika II., i Brnarda od sv. Davida, bivšeg kapelana kraljice Matilde. Na koncu Ozbert badri Anselma, da ustraje u započetom djelu i da se glede zvetkovine posavjetuje sa londonskim biskupom Gilbertom i ridinskim (Reading) opatom Gugonom.[1])

Kako se vidi blagdan se bijaše spotaknuo o moćne i uplivne protivnike. Ozbertovo nam pismo još objavljuje, da su se pomenuta dva crkvena dostojanstvenika u crkvenom sinodu podigla protiv novotarije i tražila da se svetkovina ukine. Reklo bi se, da je Anselmo sa svojim pristašama prevagnuo, jer je u ljetopisima tjuzberijske (Tewsbury) opatije od god. 1129. zabilježeno i ovo: „Svetkovina Začeća svete Marije bila je odobrena u pokrajinskom crkvenom saboru u Londonu apostolskim auktoritetom." Iz posljednih se riječi dade završiti, da je saboru predsjedao papinski legat.

Dok u Engleskoj svetkovina još ne bijaše prekoračila praga manastirskih crkvi, u Normandiji ju je slavilo i mirsko svećenstvo. „*Et in hoc*", kaže naš Ozbert, „*regno et in transmarinis a nonnullis episcopis et abbatibus in ecclesiis Dei instituta est illius diei recordatio:* i u ovom kraljestvu i u prekomorskim stranama neki biskupi i opati uvedoše pomen ovog dana u crkve Božje."[2]) Ali *in hoc regno*, biva u Engleskoj, uvode svetkovinu samo opati i to u manastirske crkve, jer nam sami Ozbert poručuje, da je od svih engleskih biskupa samo Gilbert bio sklon Začeću. Ali ne

[1]) *Epistolae Herberti de Losinga, primi episcopi Norwisensis; Osberti de Clare et Etmeri, prioris Cantuariensis.* Robert Anotruther. Bruxelles & London 1846.

[2]) Osbertus. *Epist* I. ibid.

kaže, da je i on poprimio svetkovinu, nego samo tvrdi, da je *de his sufficienter instructus.*[1]) Oni *neki biskupi,* o kojima Ozbert govori, ne mogu, dakle, biti drugi nego biskupi prekomorskih strana t. j. Normandije. I uistinu iz jedne se isprave Waltera, ruanskog (Rouen) biskupa, od god. 1207. razbira, da je pod njegovim prešasnikom biskupom Rotrikom (1165.—1183.) Začeće bilo podignuto na isti stepen kao i Blagovijest,[2]) a jer je u toj crkvenoj pokrajini, koja je imala 6 biskupija, bio zakon, da se i ove imaju ravnati, što se obreda i časoslova tiče, po metropolitanskoj crkvi;[3]) treba završiti, da se je svetkovina Začeća onda slavila u cijeloj Normandiji.

U Engleskoj su biskupi i dijecezanski sabori počeli uvoditi svetkovinu tek u XIII. vijeku i to malo po malo. Prvi ju je poprimio kao zapovijedni dan pokrajinski crkveni sabor u Ekseteru god. 1287.[4])

Iz Engleske je svetkovina prešla u Francusku. Po svoj je prilici Anselmo mlagji na svojem putovanju kroz Lyon u ovome gradu vršio apostolat u prilog svetkovini, koju je lionska crkva već oko god. 1140. slavila. Ona je odnijela prvenstvo u Francuskoj i zato je dopade dično ime *Praecentrix Conceptionis Immaculatae.*[5]) No kanonici lionske crkve, koji svetkovinu poprimiše, zamjeriše se time proslavljenom klervoskom (Clairvaux) opatu sv. Brnardu, tom osobitom ljubimcu Bl. Djevice. Sveti opat šalje im pismo[6]) i u njemu ih kori, što su uveli svetkovinu, „koje obred crkve ne poznaje, ne potvrgjuje razum, ne preporučuje drevna predaja: *quam ritus ecclesiae nescit, non probat ratio, non commendat antiqua traditio.*" A ipak dok je Brnardo to pisao, blagdan Začeća su slavili Istok, južna Italija i sjeverna Evropa! A na čemu se je i moglo to svetkovanje i temeljiti, ako ne na predaji? Nijesmo li mi i prije sv. Brnarda čuli jasnih, nesumnjivih glasova, koji su

[1]) Dovoljno obaviješten što se tiče svetkovine Začeća.

[2]) Coll. Bigot — Migne 207, 1179.

[3]) *Synodus Rotom.* od 1189.. *can.* I. Migne. 207. 1180.

[4]) Primio ju je još prije oksfordski sinod god.1222., ali ne kao zapovijedni dan, dok je uorcesterski (Worcester) od god. 1248. i ne spominje.

[5]) Tako glasi i posveta Teofila Raynaud-a u djelu mu „Pietas Lugdunensis i t. d.." — *Ad electam Dominam S. Lugdunensem ecclesiam, Conceptionis Immaculatae in Gallia Praecentricem.*

[6]) Pismo je po svoj prilici od god. 1139. ili 1140. Vacandard misli, da je napisano izmegju 1128.—1130. *Vie de saint Bernard.* Paris. 1895.

u potpunom saglasju sa razumom ispovijedali Marijino bezgrješno začeće? Sv. Opat se po svoj prilici u svome pismu obara na začeće tijela a ni po jedan način na začeće duše. On je protivnik svetkovini Začeća, „jer onda", kaže on, „mi bi morali slaviti i Marijine roditelje i sve njezine pregje. Ne može biti, da je duša Marijina postojala prije nego li će se začeti i da je kao takova bila posvećena; sama je Riječ Božja postojala prije, nego li će se utijeloviti. Jasno je dakle, da ona nije mogla biti sveta prije, nego li je postojala, a nije mogla postojati prije, nego li je bila začeta. Zar se zamisliti može, da je ona u isto vrijeme bila začeta i posvećena? Ali tome se protivi razum. Gdje da bude svetosti bez Duha posvetitelja? A kako da Duh Sveti bude tamo, gdje je grijeh? A kako da bude požuda bez grijeha? Ili će valjada netko kazati, da je Marija bila začeta od Duha Svetoga a ne od čovjeka? Ali toga se nikada čulo nije."[1]) Ta jasno je, da sv. opat ovdje govori o aktivnom začeću, da ovdje nije besjeda o začeću u smislu našeg dogmata. „Ako dakle", ovako će da završi Brnardo, „Marija nije mogla biti posvećena prije začeća, jer još postojala nije; ako nije mogla biti, dok se je začinjala, jer se tu bijaše grijeh umiješao: ne preostaje drugo vjerovati, nego da je primila posvećujuću milost u majčinoj utrobi poslije nego je bila začeta."[2]) Brnardo ovdje sigurno misli: poslije nego li je djelo čovječje *(amplexus maritales)* — završilo.

Kazalo se što mu drago, iz pisma se sv. opata razbira, da on govori o začeću prvom a ne o začeću drugom, o začeću aktivnom a ne o začeću pasivnom.[3]) Nijesu li valjada lionski kanonici svetkovali Začeće u smislu, u kojemu Brnardo govori u svome pismu? Ne bi ni oni bili prvi! Ta tome se nije mogao oteti ni vatreni branitelj svetkovine Petar Komestor, troajski (Troyes) kanonik! A u arneskom (Arnay) misalu se je na 8. prosinca čitala ovaka molitva: *Omnipotens et misericors Deus, qui corpus beatissimae Virginis Mariae sanctum esse praedestinasti et ab omni peccati immunditia praeservarsti i t. d.*[4])

[1]) *Epistola* CLXXIV. *ad Canonicos Lugdunenses.* P. L. t. CLXXXII.

[2]) Ibid.

[3]) Treba dobro razlikovati: *Conceptio prima i. e. corporis i conceptio secunda i. e. infusio animae in corpus jam formatum; conceptio inchoata, seminalis i conceptio perfecta vel consummata.*

[4]) Svemogući i milosrdni Bože, koji si preodredio, da tijelo preblažene Djevice Marije bude sveto i od svake ga ljage grijeha sačuvao...

Na koncu pisma Brnardo kaže, da on kako sva druga pitanja tako i ovo prepušta riješenju sv. Stolice, uvijek spreman, da svoje mišljenje prema njezinoj odluci povuče.[1]) Da li je sv. Stolica u ovom poslu bila rekla svoje? Da li su se pojmovi bili razbistrili? Nijesu li lionski kanonici sv. Brnardu valjada dokazali, da oni sa posve drugog stanovišta posmatraju blagdan Marijinog Začeća? Znamo samo ovo: Brnardo se više javio nije, a svetkovina se je nevjerovatnom brzinom širila po Francuskoj.

God. 1156. Ato, prior manastira sv. Petra u bazaskoj (Bazas) biskupiji, uvodi svetkovinu Začeća, *koju skoro cijela Francuska najvećom pobožnošću slavi.*[1]) Dok je Ato ovako radio, nekolike godine prije njega izjavljivao je cistercijski opat B. Oger: „Nema čovjeka, ma kako bio visok stepen njegove svetosti i uzvišene milosti, koji ne bi bio začet u grijehu, izuzevši majku Neokaljanoga... Kada je govora o grijehu, ne trpim nikake rasprave, nikake prepirke upogled božanske majke."[3]) Petru Komestoru će i razum poslužiti da dokaže uzvišenu Marijinu ovlasticu. „Nije se dolikovalo", kaže on, „da ona, po kojoj je narav trebala da bude grijeha oslobogjena i sama bude ropkinja grijehu... Nije se pristojalo, da se pravo grijeha igda vrši na puti, koja je imala da pobija i nadvlada grijeh..."[4])

Najednom u širenju svetkovine Začeća nastade neki zastoj: — nijesu joj bili skloni veliki naučitelji Sorbone, kojih se je slava učenosti i mudrosti svijetom razlijegala. U zboru su se tih velikana isticali, a da mimoigjemo mnoge druge, nadasve Albert Veliki, Bonaventura i angjeoski naučitelj sv. Toma Akvinski, o kojemu Ivan XXII. tvrdi, da je od svih naučitelja najviše prosvijetlio crkvu. Čudnovato je, doista, da u djelima pomenutih velikana ima mjesta,

[1]) Quae autem dixi, absque praejudicio sane dicta sunt, sanius sapientis Romanae praesertim Ecclesiae auctoritati atque examini totum hoc sicut et caetera quae sunt, universa reservo; ipsius si quid aliter sapio, paratus judicio emendare. *Ibid. Epistola* i t. d.

[2]) Anno incarnationis Dominicae 1154. ego Atto, prior monasterii s. Petri de Regula, praesente Domino Vasatensi Episcopo Guillelmo Arnaldi, collaudante totius nostri capituli benigna unanimitate, statuimus ut festum de B. Dei Genitricis Mariae conceptione, quod jam fere per totam Galliam devotissime ab omni Christiano percelebratur populo hoc et a fratribus nostris et tota plebe venerabiliter deinceps solemnizetur. **Martène:** *De antiquis Ecclesiae ritibus.* l. 4. *de festis.* c. 2. *n.* 16.

[3]) *Sermo XIII.* P. L. t. CLXXXIV. Sličnih svjedočanstva naći ćeš u *Liturgische Prosen des Mittelalters.* II. Serie N. 54; III. Serie N. 77.

[4]) Mgr. Malou. T. II. p. 117.

na kojima se jasno ispovijeda Marijina ovlastica, a jma ih opet, gdje se ona upravo poriče.[1]) Uopće se kod ovih bogoslova primjećuje, što se bezgrješnoga začeća tiče, neka neodlučnost, bojazan, kao da ih je nešto priječilo, da izjave svoje uvjerenje. No ovo ćemo donekle razumjeti, ako promislimo, da je u ono doba na sveučilištima najveći ugled uživalo djelo Petra Lombarda „Liber Sententiarum". Odalečiti se od *Magistra sententiarum* značilo je izvrgnuti se pogibli, da te osumnjiče sa zablude. A Petar Lombardo je učio, da je Marija u grijehu začeta.

Svakako mi uočismo još u doba Anselma mlagjega dva protivnička tabora: jedni su Marijinu ovlasticu branili, a drugi su bili protiv nje. Onda započeta borba imala je još dugo da traje. Ovdje ćemo mirne duše da odsječemo: da su i braniteljima i protivnicima bezgrješnog začeća bili poznati spomenici drevne starine, kako ih mi dandanas poznajemo; ne bi bilo uopšte do raspre o Marijinoj ovlastici ni došlo. Neka nam Mgr. Malou obilježi bogoslove srednjega vijeka, i mi ćemo se o tome uvjeriti. „U srednjemu vijeku", kaže on, „ni branitelji ni protivnici Marijine ovlastice nijesu donosili odlučujućih dokaza u prilog svome mišljenju. Dokazi su protivnika bili suženi na svjedočanstvo sv. pisma i sv. otaca, koji uče opću pokvarenost čovječanstva; branitelji nijesu nalazili ni u sv. pismu ni u spomenicima predaje, koji su im onda bili poznati, jasnih i sigurnih dokaza. Ta mnogi spomenici, što ih mi upoznasmo naših dana, strugnuše čak oštroumnosti jednoga Peteau-a! A kako bi tek oni bili iznenadili bogoslove srednjega vijeka! Smisao sv. pisma još ne bijaše duboko proučen; teološki razlozi bili su hvale vrijedni, veličanstveni, osvjedočavali su, ali si utaman u posljednoj analizi tražio strogi dokazbeni razlog i potrebnu demonstraciju. U riječ: bilo je nemoguće riješiti pitanje pomoću materijalnih sredstava, kojima je onda raspolagala teologija."[2])

[1]) Toko n. p. Akvinski u prilog bezgrješnom Začeću... *talis fuit Puritas B. Virginis, quae a peccato originali et actuali immunis fuit, tameu sub Deo, inquantum erat in ea potentia ad peccandum.* I. Dist. 44. g. I. a. 3. ad 3. — *Nec solum a peccato actuali immunis fuit, sed etiam ab originali speciali privilegio mundata.* Comp. Theol. ad. Fr. Reginaldum. c. 132. — *Corpus suum posuit in sole, id est in B. Virgine, quae nullam habuit obscuritatem peccati.* Expos. iu Ps. XIV. XVIII. Protiv ovlastice opet jasno govori u *Comp. Theol. ad Fr. Reg.* c. 232. — *3. p.* 14. 3. *ad* 1.; 2. *p.* 27. 2. *ad* 3. *et* 3.; *Supplementum* 81. 1. *ad* 3.

[2]) Mgr. Malou. T. I. p. 81.

Ovome treba još nadodati, da mnogi od branitelja i protivnika Marijine ovlastice nijesu dobro razlikovali začeće aktivno od začeća pasivnoga, posvećenje tijela od posvećenja duše, istočni grijeh od duga da na se ovaj grijeh navučeš, prvenstvo logično od prvenstva vremena. Trebalo je, dakle, najprije čisto i bistro odrediti u čemu zapravo sastoji bezrgješnost Marijinog začeća, a time bi se bio, dakako, ustanovio i predmet same svetkovine. Ovo je učinio *Duns Scot.* Njemu bezgrješnost ne pripada aktivnom nego savršeno pasivnome začeću. Kazati da je Marija bez grijeha začeta ne znači drugo, nego da je njezina duša od Boga stvorena u onaj isti čas, kada se je s tijelom sjedinila, da ga oživi, bila obdarena posvećujućom milošću, t. j. da nigda, ma ni za jedan čas, osoba Marije nije grijehu robovala. Duns Scot je ustanovljenu tačnu formulu potkrijepljivao ponajviše time, što je obarao prigovore protivnika.[1]) No pored svega toga on nije pomirio dva protivnička tabora, šta više kreševo se je izmegju bogoslovaca tek sada i zaoštrilo. Razlog je tome, što se, dakako, i Duns Scotu mogu primjetiti pomenute riječi Mgr. Malou: „Teološki su razlozi bili hvale vrijedni, veličanstveni, osvjedočavali su, ali si utaman u posljednoj analizi tražio strogi dokazbeni razlog i potrebnu demonstraciju. Bilo je nemoguće riješiti pitanje pomoću materijalnih sredstava, kojima je onda raspolagala teologija". Da je Duns Scot poznavao bogate spomenike drevne crkve, a ovi su napokon hoćeš ne ćeš u pitanju Marijine ovlastice bili najodlučniji; po svoj bi prilici, ako ne za njega živa, sigurno nešto kasnije, bila svršila velika prepirka, protivnici bi se bili prometnuli u najvatrenije ispovijednike uzvišenog otajstva. Ali on toga poznavao nije, pak se je zato valjada i on sam jednom u svome mišljenju uskolebao. „Moguće je", kaže on, „da Bl. Djevica nije niti jednoga časa robovala istočnome grijehu; moguće je, da mu je podlegla za sami jedan čas, a nije isključeno i za neko vrijeme. Koja se je od ovih triju hipoteza ostvarila, to sam Bog znade... Ali ako se tome ne protivi auktoritet crkve i sv. pisma, izgleda razložito, da Mariji podamo ono što je najizvrsnije."[2]) Kasnije je *Doctor Subtilis* jasno, bistro i odvažno tvrdio, da Majka vječne Riječi nije nigda

[1]) In III. Sent. dist. III. q. 1.

[2]) In III. Sent. dist. 3. q. 1. — Legendi pripada što se pripovijeda o Duns Scotu, da mu se jednom prikazala Bl. Djevica, kadno je šetao vrtom oksfordskog sveučilišta tužan i žalostan, što nije mogao da shvati zamašnih pravila filozofije i da riješi neka pitanja. Bl. Djevica obeća mu nebesko

bila neprijateljica Bogu ni po ličnome ni po istočnome grijehu.[1]) Ovime se je Duns Scot prvi uputio sigurnom stazom, koja je vodila k bistroj, jasnoj i nepomućenoj istini, u kojoj je imala da najveličanstvenije odsjevne Majka našega Otkupitelja.

Uz Duns Scota bijaše već pristao veliki broj bogoslovaca, a i sama se je svetkovina Marijinog Začeća počela sve više širiti. Kenterberijška (Canterbury) crkvena pokrajina, koja je imala 23 biskupije, uvede službeno svetkovinu god. 1328.;[2]) u Treveri se je počela slaviti izmegju 1338.—1343.; u Paderbornu 1343., u Münsteru i u Utrechtu 1360. Benedikt XIV. je mišljenja, da se je u Rimu počela svetkovati u XIV. vijeku. No mi je ne nalazimo zabilježene ni u kojem kalendaru, časoslovu i misalu toga doba, a što je najglavnije, nema je ni u „Ordines Romani". I ovdje se je svetkovina bila ograničila na same manastirske crkve. U Rimu su bili i franjevci, a ovi su prema odredbi sv. Bonaventure još od god. 1252. slavili Začeće. Za dičnim se sinovima asiškog Siromaška povedoše i drugi crkveni redovi: benediktinci, cistercijci i karmelite.

Megjutim je postojano vjerovanje u Marijinu ovlasticu bilo zahvatilo tako duboki korijen, da je bazilejski sabor u svjoj XXXVI. sjednici od 17. rujna 1439. mogao proglasiti nauku, koja izjavljuje, da je Marija sveta i neporočna, začeta bez istočne ljage i prosta svakog ličnog grijeha — *naukom pobožnom, koja je u potpunom saglasju sa bogoštovljem crkve, katoličkom vjerom, zdravim razumom i sv. pismom.* U isto vrijeme sabor naregjuje, da se svetkovina Začeća ima slaviti posvuda, kako to već čini rimska i druge neke crkve.[3])

Radi poslušnosti uskraćene papi bazilejski sabor je bio nezakonit, kada je izjavljivao Marijinu ovlasticu.[4]) Da toga nije

znanje, ako joj se zakune, da će braniti ovlasticu njezinog bezgrješnog začeća.

Pisci ne maloga glasa poriču i da je *Doktor Subtilis* u Pragu u javnoj raspravi branio Marijinu ovlasticu i tom prilikom pobio javno do 200 prigovora svojih protivnika.

[1]) In III. Sent. dist. XVIII. q. I.

[2]) *Venerabilis Anselmi, praedecessoris notri, cui post alia quaedam B. M. V. antiquiora solemnia Conceptionis festum superaddere dignum duxit, statuimus* i t. d. Conc. Cantuar. Anno 1326. Can. 2. — Već smo spomenuli, da se ovdje po svoj prilici ne radi o sv. Anselmu, nadbiskupu i naučitelju crkve, već o njegovom nećaku istoga imena.

[3]) Dakako samo po manastirskim crkvama, kako smo to već vidjeli.

[4]) Dok je veći dio saborskih otaca prešao prema naredbi sa kardi-

bilo, s njime bi se bilo riješilo veliko pitanje o bezgrješnom začeću Bl. Dj. Marije. Pored svega toga odluka bazilejskog sabora nije bila bez posljedica. Nju je god. 1457. poprimio i odobrio pokrajinski crkveni sabor u Avignonu, kome je predsjedao papinski poslanik.[1]) God. 1457. Sorbona naredi, da svi profesori imaju pod zakletvom obećati, da će braniti Marijinu ovlasticu. Sorboni se kasnije pridružiše i druga evropska sveučilišta. U mogunskom (Mainz) časoslovu od god. 1507. nalazimo tekst definicije bazilejskog sabora kao štiva za drugu noćnicu svetkovine.

A što Rim pri svemu ovome? Sada će i on da progovori. Prema odluci Urbana VI. od god. 1387. u crkvi *della Rosa* u Lucca mogao se je dobiti obilati oprost na dan Začeća Bl. Djevice. Siksto IV. (1471.—1484.) je pošao mnogo dalje: sa konstitucijom *Cum prae excelsa* od 27. veljače 1447. uvede svetkovinu u rimsku dijecezu i to kao praznik *višega stepena* (duplex majus). Drugim biskupijam ostavi svetkovanje na volju. U konstituciji se podijeljuje oprost uopće za svetkovinu a ponapose onima, koji bi izmolili molitve časoslova, što ih je za taj dan bio složio papinski bilježnik Leonard Nogaroli iz Verone, i koji bi slušali misu ili bili u crkvi pri moljenju kanoničkih časova. U službi dana se je jasno isticao pravi predmet svetkovine: *Slavimo Neoskvrnjeno Začeće Djevice Marije i klanjajmo se našemu Gospodinu Isusu Hristu, koji ju je sačuvao. — Ti si sva lijepa, o Marijo, i ljage istočne nema u tebi!*

Siksto IV. nije ostao kod ovoga: on posveti kapelicu u staroj bazilici sv. Petra *Marijinom Začeću*, sv. Franji Asiškome i sv. Antunu Paduanskom. Odsad će se i njegovi nasljednici zaputiti njegovim tragom. Inocent VIII. (1484.—1492.) potvrgjuje i odobrava ženski crkveni red pod imenom: *Neoskvrnjenog Začeća.* Aleksandro VI., Julije II. i Lav X. obasiplju ovaj red različitim ovlasticama.

Iza kako tridentinski ekumenički sabor od god. 1546. bijaše u svojoj V. sjednici ustanovio, da se svi ljudi ragjaju u istočnom grijehu, primjećuje ovo: „Pored svega toga ovaj sveti sabor izjavljuje, da nema nakane u svojoj odluci uključiti blaženu i neoskvrnjenu Djevicu."

Pije V. (1570.) uvrstio je svetkovinu Začeća u rimski časoslov i crkveni kalendar i u isto vrijeme osudi Baja, koji je tvrdio, da je Marija u grijehu začeta.

nalom Albergatti u Feraru, gdje se je saborisanje nastavilo; manjina nije htjela da se pokori i ostavi Bazileju.

[1]) Natalis Alexandri. *Hist. Eccl.* VIII. 546.

Konstitucijom *In his quae* od 10. studenoga 1644. Inocent X., proglasi na molbu Filipa IV. svetkovinu Začeća zapovijednim praznikom za cijelu Španjolsku. Nekoliko godina kasnije, i opet na molbu kralja i biskupa Španjolske, Aleksandar VII. s konstitucijom *Sollicitudo omnium ecclesiarum* od 8. prosinca 1661. obnovi i potvrdi sve ono, što su njegovi prešasnici u prilog svetkovini bili odredili i učinili. U ovoj se znamenitoj konstituciji odregjuje povjesnički sami predmet svetkovine: „Od davnine vjernici pobožno misle, da je Marijina duša u onaj isti čas, kada je stvorena i s tijelom združena, bila po milosti Božjoj radi zasluga Isusa Hrista, njezinog sina, otkupitelja roda ljudskoga, sačuvana od istočnoga grijeha. Vjernici u ovom smislu i svetkuju velikim slavljem svetkovinu njezinog Začeća."[1])

Pavao V. (1605.—1621.) dopusti, da se svake nedjelje, u koju ne bi pao koji svetac, može moliti *Officium Gonceptionis B. M. V.*

Klement IX. (1667.—1669.) pridoda svetkovini osminu i to za rimsku dijecezu, a napokon Klement XI. sa odlukom *Commissi nobis* od 6. prosinca 1708. protegne blagdan na cijelu crkvu.

No ni ovo još ne bijaše dovoljno nježnoj odanosti i ljubavi kršćanskih naroda prema Majci našega Otkupitelja. Oni su čeznuli za danom, u koji će se udariti pečat vrhovnoga učiteljstva njihovom vjerovanju, — pečat, kojim je efeški sabor potvrdio opću vjeru u Marijino božansko materinstvo. A da bi se rujna zora toga dneva što prije pomolila, okrunjene glave,[2]) narodi i gradovi stavljaju se pod zaštitu neoskvrnjene Djevice. Utemeljuju se redovi i bratovštine, kojima je svrha, da javno ispovijedaju Bezgrješno Začeće; učenjaci oštre svoja zlatna pera, da dokažu i odbrane Marijinu ovlasticu. Ta sam je dominikanski red u vrijeme sv. Alfonsa od Liguorija brojio ništa manje nego 136 pisaca, koji su svoje sposobnosti posvećivali obrani uzvišenog otajstva!

Od god. 1834. do god. 1847. više je od trista biskupa zamolilo sv. Stolicu, da smiju u predslovlju mise riječi *Začeće* pridodati *neoskvrnjeno:* **immaculata.** Skoro u istom razmaku vremena

[1]) Sane vetus fidelium erga B. Virginem pietas, sentientium ejus animam, in primo instanti creationis atque infusionis in corpus fuisse speciali Dei gratia, intuitu meritorum Christi, a macula peccati originalis praeservatam, atque in hoc sensu ejus Conceptionis festivitatem solemni ritu colentium et celebrantium ... *Migne* l. c. p. 670.

[2]) Tako Ferdinand III. dade podignutj god. 1647. u Beču veličanstveni stup u čast Neoskvrnjenoj.

mnogi biskupi, njih tri stotine na broju, glavari crkvenih redova i upravitelji pojedinih crkava dobiše dozvolu, da u Lauretanske litanije umetnu saziv: *Regina sine labe originali concepta:* Kraljice bez grijeha istočnoga začeta.

Megjutim su sa sviju strana svijeta stizale molbe na Petrovu Stolicu, da bi se punoćom apostolske vlasti ustanovilo ono, što je crkva vjerovala, e ne bi tako ni jednom pravovjerniku ni na um moglo pasti, da posumnja u jedinstvenu ovlasticu Majke jedinorogjenoga Sina Božjega i da time uskrati onu čast i počitanje, što pripada Kovčegu novoga zavjeta, u kojemu je prebivao Onaj, koji je jučer, danas i navijeke.

Napokon Pije IX., jer nije mogao da odoli ni vlastitoj pobožnosti prema Djevici ni opravdanim molbama cijelog katoličkog svijeta, odluči se na posljedni korak. On se god. 1849. obrati na sav episkopat za savjet. Od 543. što kardinala, nadbiskupa i biskupa, njih 484 odobriše nauku o Bezgrješnome Začeću i zamoliše, da ova bude proglašena člankom vjere. Od drugih su jedni voljeli neposrednoj definiciji, a jedni su opet, što se shodnosti tiče, bili neodlučni. Samo ih je 18 bilo protiv proglašenja, a kao razlog protivnosti navodili su činjenicu, da je vjera u Marijinu ovlasticu u njhovim dijecezama opća. U isto su vrijeme najvrsniji učenjaci radili na svu paru: jedni da ustanove zakonitost i shodnost definicije, drugi da otkriju zapadu dragocjeno liturgičko i patrističko blago pravovjernoga istoka.

I Petar je mislio, da je čas kucnuo! Sa bulom *Ineffabilis Deus* od 8. prosinca 1854. Pije IX. je utišavao i ispunjavao želje katoličkog svijeta. Pustimo kardinala Reisacha, onda nadbiskupa u Münchenu, da nam on, jer očevidac, opiše onaj svečani čas, kada je namjesnik Isusov i nasljednik sv. Petra konačno javljao cijelome svijetu, da Marija, saotkupiteljica ljudskog roda nije nigda ma ni za jedan cigli čas, robovala sotoni paklenoj. Ovako će on u svome pastirskom pismu od 2. veljače 1855.: „Kako se je Rim veselio, kada je doznao, da je ovaj članak vjere već ustanovljen i da će ga sveti otac na 8. prosinca svečano oglasiti! I sami ćete shvatiti, kolika je radost zastrujila srcem našim, kada je na veliki blagdan duga povorka kardinala, biskupa i drugih visokih crkvenih dostojanstvenika ulazila u ogromnu crkvu sv. Petra; kada se je mnoštvo različitih naroda uzbibalo poput talasa i toliko ga bilo, da su ga i nedogledne prostorije bile prepune; kada su se razlijegali prvi zvekovi litanija, — predznak svečane službe Božje.

Kada je sveti čin dospio do *Credo*, — bijaše 11 sati — onda stupiše najstariji iz redova kardinala, nadbiskupa i biskupa i dva episkopa istočne crkve pred papino prijestolje i zamoliše ga kao namjesnika Hristova i nasljednika sv. Petra, da odsječe odlučni i nepromjenjivi sud. Sv. otac, odgovorivši da će još jednom sazvati pomoć Duha Svetoga, pade na koljena i zapjeva: *Veni Creator Spiritus.* S njime je klečala, pjevala i molila cijela skupština tako, da su silni svodovi sv. Petra uistinu bili napunjeni *molitava crkve Božje.* Najedamput nastade grobna tišina. Vrhovni pastir i naučitelj crkve podiže se u neposrednoj blizini one stolice, na kojoj je sjedio poglavica apostola. Zadrhtaše srca sviju, kad je on muškim ali blagim glasom počeo da izgovara prve riječi božanske istine. Sve je bilo duboko potreseno; svakome se zacakliše suze na zjenicama, kada se je pričinilo, da će očinski glas od ganuća da zapne. Megjutim je glas postajao sve krepčiji i sveti otac je napokon odlučno, muški i uzvišeno izgovarao riječi spasenja: *Na čast presvetoga i nerazdjeljivoga Trojstva, na diku i ures Djevice Bogorodice, na uzvišenje katoličke vjere i uzmoženje kršćanske religije, vlašću Gospodina našega Isusa Hrista, blaženih apostola Petra i Pavla i našom — izjavljujemo, oglasujemo i ustanovljujemo, da je nauka, koja uči, da je preblažena Djevica Marija u prvom trenutku svoga začeća osobitom milošću i ovlasticom svemogućega Boga i radi zasluga Hrista Isusa, otkupitelja roda čovječanskoga, bila od svake ljage istočnoga griieha sačuvana; — nauka od Boga objavljena i da je stoga svi vjernici stalno i postojano vjerovati moraju.* Sveti je otac dovršio, a radost zasijevnula iz svakoga oka, zabrujila zvona svetoga grada, zagrmili topovi sa Angjeoske tvrgjave, a sveta se je žrtva nastavljala. Na koncu se je iz više tisuća grla izvio veličanstveni *Te Deum.*

I ovako se je završila najuzvišenija svetkovina, kake Rim još nikada ne bijaše vidio. Sunce je milo sijevalo u časni dan preblažene Djevice Marije; veselo je mnoštvo vrvjelo ulicama vječnoga grada, koje su uveče plivale u moru svjetlosti; svatko je osjećao, da mu se je toga dana ispunila najvruća želja srca, da je katolička crkva izvršila preugodnu duznost sinovske ljubavi prema svojoj dičnoj Majci, uvijek neoskvrnjenoj i blagoslovljenoj Djevici Mariji."

Na ovaj se je način napokon riješilo pitanje, koje se je kroz vijekove pretresivalo. Iz dugotrajne rasprave božanska je tajna sjevnula u potpunom sjaju; — veličanstveni dokaz, kako crkva

počitanjem dostojnim nepogrješivog povjerenja, što ga je u nju postavio njezin božanski Utemeljitelj, otvara otajstvenu riznicu Božje objave, pak iz nje mudro, razložito, temeljito i oprezno prema prilikama i potrebama vremena crpe vječne istine, da tim tajanstvenim biserjem nepomućenog sjaja obdari čovječanstvo, koje toliko za istinom čezne.

Slava se u čast Neoskvrnjenoj nije imala oriti samo svake godine na 8. prosinca svodovima Božjih hramova, danu Marije trebalo je i izvan zidova crkvi dati svečano obilježje: Pije IX. proglasi svetkovinu zapovijednim blagdanom.

Papa velike Marijine ovlastice odredi 25. rujna 1863. da se u časoslov uvrsti nova služba Bezgrješnog Začeća.

Osvrnemo li se na različite liturgičke knjige iz prošlih vijekova, primjetit ćemo, da služba svetkovine nije posvuda i u isto vrijeme bila jednaka. *Alte sonat,*[1]) — *Gaude mater ecclesia,*[2]) — *Conceptio gloriosae,*[3]) — *Sicut lilium;*[4]) tako se sve drukčije u pojedinim časoslovima započinje načelka (antiphona) prve večernje.

U jednom se časoslovu XV. vijeka sazov (invitatorium) započinje ovako: *Eia pervigiles.*[5]) Ni hvalospjevi nijesu uvijek isti. Osim običnih imana opće službe za svetkovine Bl. Dj. Marije nalazimo i ove: *Erubescant insensati,*[6]) — *Fletus longaevi rex.*[7]) Zanimiv je i raspored štiva, što ga nalazimo u jednom „Lekcijonaru"[8]) iz XV. vijeka: štivo I.—III. *Vox ecclesiae ad synagogam...* IV.—VI. *Tempore illo...* VII.—IX. *Liber generationis* sa homilijom Bede Časnoga.

Već smo pomenuli, kako istočna crkva skoro iste molitve primjenjuje svetkovini Začeća i blagdanu Rogjenja Bl. Dj. Marije. Sudeći po jednom benediktinskom misalu iz XII. vijeka, reklo bi

[1]) *Brev.* Vat. 9376. iz XIV. vijeka.
[2]) *Brev. eremitarum s. Augustini Veronensium.* Vat. 7725 iz XV. vijeka.
[3]) *Brev. Fratrum Min. Florentinorum.* Vat. 4752 iz XIV. vijeka.
[4]) *Brev. Rom. Fratrum Min.* Vat. 7692 iz godine 1462. Ovako se započinje služba, što ju je sastavio pomenuti Nogarolo. Služba ima natpis: *Incipit officium immaculatae virginis Mariae editum per reverendum patrem dominum Leonardum Nogarolum, prothonotarium apostolicum artium et sacrae Theologiae doctorem famosissimum.*
[5]) *Brev.* Ottob. 254.
[6]) *Diurnale Senonense.* Reg. 182. iz XIV. vijeka.
[7]) *Horae Can.* Capp. 218 iz XV. vijeka.
[8]) *Lectionarium* (Knjiga štivaka) *proprii sanctorum Vormatiense.* Pal. 447.

se, da se je i na zapadu po gdjegdje tako postupalo, jer u njemu čitamo: *Missa in Nativitate et in Conceptione sancte* (sic!) *Mariae: Vultum tuum...*[1])

U liturgičkim knjigama ima i besjeda za praznik Začeća. „Passionarium S. Mariae ad Martyres" iz XI. i XII. vijeka upućuje na govore, koji su u *O kruglој knjizi,*[2]) a u onome kanonika sv. Avgustina frankentaleskih iz XIII. vijeka govor se započinje ovako: *Tempore illo quo divinae placuit voluntati...*[3])

U jedinstvenoj službi, koju je, kako već rekosmo, Pije IX. dao uvrstiti u rimski časoslov, ističe se jasno uzvišeno otajstvo; štiva su odlomci bule *Ineffabilis,* a homilije su otaca istočne crkve, koji upravo pjesničkim zanosom uznose onu, koja je nad Heruvinima i Serafinima.

Lav XIII. htjedne da u krunu Marijine slave umetne još jedan biser: on podiže blagdan Bezgrješnog Začeća na isti stepen, na kojemu su tri velika Bogorodičina praznika, i kao takovom odlukom od 5. prosinca 1879. pridoda i bdijenje, ali bez posta.[4])

* * *

Na ovaki način se je crkva sveta odužila Bogorodici, svojoj saotkupiteljici, Majci upućene Riječi Božje, svojoj primogućoj zaštitnici i zagovornici kod vječnoga prijestolja. Ovako je zapadna crkva ukrasila, uzveličala svetkovinu Bezgrješnog Začeća, taj bratski amanet, što joj ga je predao istok, jer bliži usmenoj predaji. Kako se divno istok grli sa zapadom u priznavanju i slavljenju Marijinih veličanstva! Liturgičke melodije jedne i druge crkve u slavu Majke Jedinorogjenoga kada dopru do prijestolja One, kojoj je sunce odijelo, mjesec pod djevičanskom nogom, a na glavi kruna, u kojoj se rastitrao pusti sjaj od dvanaest zvijezda; — onda se prelijevaju u jednu jedincatu božanstvenu harmoniju! Jedna je molitva, jedan je vapaj, jedan je hvalospjev Epifanija, Zlatousnoga, Damašenskoga, — Avgustina, Ambrozija i Brnarda. Iz jedne duše,

[1]) *Missalis Benedictini partes.* Vat. 7231.

[2]) *De conceptione B. Mariae legitur in libro rotundo.* Pass. etc. Vat. 5696.

[3]) Passion. Vat. 6444.

[4]) Prema „Motu proprio" Pija X. *Supremi disciplinae* od 2. srpnja 1911., kojim se ukidaju neka *festa fori,* svetkovina je Neoskvrnjenog Začeća uz onu Uznesenja Bl. Dj. pridržana kao zapovijedni blagdan.

iz jednog srca se izvija i molitva biskupa Etelvalda († 760.) i prošnja bogoduhog pjesnika istočne crkve Gregorija iz Narega. Ovako će prvi:

O presveta Majko Božja, uvijek Djevica, blažena, blagoslovljena, slavna, plemenita, netaknuta i bez ljage, čista i bez skvrne. Marijo neoskvrnjena, od Boga odabrana, predmete njegove ljubavi, narešena jedinstvenom svetošću i dostojna svake hvale, zagovornice svijeta, usliši, usliši, usliši nas u svakoj pogibelji. Amen.

A Gregorije iz Narega:

U tolikim tjeskobama vapim te, o sveta Majko Božja! Angjele megju ljudima, vidljivi Heruvine u puti, kraljice nebesa, čista si kao zrak, sjajna kao svjetlost, neoskvrnjena poput jutarnje zvijezde u visinama nebeskog svoda! Duhovni Eden, stablo neumrloga života, što ga brani ognjeviti mač! Učvršćena i zaštićena od Oca u najvišim rajskim visinama! Preodjevena i očišćena dolaskom Duha Svetoga! Narešena stanovanjem Sina, postala si njegov šator! Radi tvoje čistoće bez ljage, radi tvoje dobrote bez skvrne, radi tvoje nepomućene svetosti blago me zagovaraj, jer se ja nadam u tvoju molitvu! Štiti me pod mogućim tvojim krilima, o Ti, koju ja ispovijedam majkom živućih!.. Zagovaraj, traži, prosi, jer radi tvoje neizrecive čistoće ja vjerujem u moć tvoje riječi. Amen.

Začatije svjatija Anni, jegda začat presvjatuju Bogorodicu.

U konstituciji cara Manojla Komnenskog svetkovina je zabilježena pod ovim natpisom: τῆς συλλήψεως τῆς ὑπεραγίας μητρὸς τοῦ θεοῦ ἡμῶν: *Začeće presvete Majke Boga našega.*

Skoro sav istok slavi Začeče 9. a ne 8. prosinca kao zapadna crkva. Razlog je ovoj maloj razlici, što je neko vrijeme istočna crkva svetkovala i Marijino Rogjenje ne 8. nego 9. rujna. Tako je bivalo u neko doba, ako ne po cijelome zapadu, a to sigurno u Rimu. U kalendaru sv. Jenofeve, što ga je objelodanio Fronteau, a njime se služila rimska crkva u VIII. vijeku, Rogjenje Bl. Dj. Marije zabilježeno je 9. rujna. Kada je posvuda pretegnuo 8. rujna, a ne znade se zapravo zašto, kao dan praznika Rogjenja Bl. Djevice, zapadna crkva je prilagodila danu Rogjenja dan Začeća, jer se od 8. prosinca do 8. rujna izniže upravo punih devet mjeseca. Istočna crkva, što se tiče posljedneg blagdana, ostala je kod starog običaja.

Začeće spada u male Bogorodičine praznike. Jednom je ovoga dneva zbor bivao u hramu nazvanom *Halkopratije.*

Na liturgiji crkva govori o rogjenju po obećanju Božjemu,[1]) a u evangjelju da nema nikake tajne, koja se ne će otkriti.[2])

Ovoga dana biva *razriješenje na ulje i vino.*

Sjedinjeni Rusini slave najsvečanije 9. prosinca. Na 8. prosinca je *predprazništvo,* za kojega se pjeva kanon sv. Andrije Kretskoga. Za sami blagdan imaju novu slnžbu sa malim i velikim povečerjem, trima paremijama, a sinaksar je uzet iz dogmatičke bule Pija IX. Na liturgiji se čita iz poslanice Jevrejima: *Imao je je i prvi šator...* i ulomak Lukinog evangjelja: *Bi poslan Angjeo Gabrijel...* Na 16. prosinca je *otdanije praznika.*

Sjedinjene crkve sirsko-antiohijska, sirsko maronitska i haldejska slave Začeće kao zapadna crkva 8. prosinca.

§ 2. Navještenje Bl. Dj Marije.[3])

U različitim starijim mučenikoslovljima svetkovina ima sve druge natpise: *Navještenje Angjela Mariji, — Navještenje Gospodinovo, — Navještenje Angjela Bl. Dj. Mariji, — Navještenje sv. Marije o začeću, kada je bila od angjela pozdravljena, — — Navještenje Hristovo, — Začeće Hristovo, — Početak otkupljena* i napokon *Navještenje upućenja Gospodinova.*

Jer se za navještenja Angjela Mariji zbivaju dva otajstva od kojih se jedan privezuje Majci Božjoj a drugi upućenoj Riječi;[4]) bilo je liturgika, koji su mislili, da Blagovijest pripada Gospodinovim blagdanima, a Durand je opet tvrdio, da ie ovo svetkovina i Gospodina i Bl. Dj. Marije.[5]) Benedikt XIV. pobija odlučno jedno i drugo mišljenje, a Suarez D. J. primjećuje: „Toga dana — 25. ožujka — Isus je ljudima poklonio najveći dar i učinio najveće čudo, a jer je taj dar bio potpuno darovan tek onda, kada je Bl. Djevica rodila; stoga je Božić svetkovina Isusova a Blagovijest Marijina.“[6]) Crkva je podala pravo ovim dvama spisa-

[1]) Galać. IV. 22—27.

[2]) Luk. VIII. 16—21.

[3]) Jugoslaveni nazivlju svetkovinu obično *Blagovijest.* Odlukom Pija X. ne pripada više zapovijednim blagdanima. *Supremi disciplinae.* 2. srpnja 1911

[4]) Nilles S. J. *Kalend. Man. utrinsque Eccl.* P. I. p. 127.

[5]) Durandus: *Rationale Div. Off.*

[6]) De Relig. t. 1. l. 2. c. 5.

teljima: ona je uvijek ubrajala Naviještenje u Marijine blage dane. Tako je uvijek radila i radi istočna crkva; a na koncu to se razbira i u liturgičkim molitvama dana, koje se usko privezuju Mariji: Bogorodica se uzveličava, ističe se neizreciva slava, u kojoj je ona sjevnula postavši majkom Sina Božjega.

Sv. Jelena, majka Konstantina Velikoga, naišla je u IV. vijeku u Nazaretu i na kuću, u kojoj se je izvršilo otajstvo upućenja. Ona je tu dala sagraditi veličanstvenu baziliku. A je li se od tog vremena počela slaviti Blagovijest? Po svoj prilici da jest, jer ako osim pomenutog dogogjaja drugih spomenika iz V. vijeka nemamo, zato nijesmo bez dokaza, koji su dosta bliski tome doba. U *Ravenskom Omotku,* koji je iz prve polovine V. stoljeća, ima dvanaest liturgičkih molitava, koje se privezuju Naviještenju. Po besjedi Prokla, carigradskog patrijare († 446.), završujemo, da je Blagovijest za njega živa bila poznata i popularna svetkovina na istoku.[1]) Ako pako Proklo, nabrajajuć na drugom mjestu praznike,[2]) koji su se u ono vrijeme slavili u njegovom crkvenom okrugu, ne pominje Blagovijesti; to drugo značiti ne može, nego da se svetkovina u nekim mjestima nije svetkovala kao gragjanski nego samo kao crkveni blagdan. Ta Proklo u svojim dvijema besjedama čisto i bistro nazivlje Blagovijest: *svečanim danom.*

Kada se je jednom počeo slaviti Božić 25. prosinca, dolazilo je po sebi, da se svetkovini Blagovijesti odredi 25. ožujka, tim više što nam sv. Avgustin u svome *Tractatus de Trinitate* poručuje, da je prema drevnoj predaji arhangjel Gabrijel navijestio Mariji otajstvo upućenja 25. ožujka.

Prema starom crkvenom pravilu u korizmi se nijesu smjele slaviti svetkovine Bl. Djevice, mučenika i drugih ugodnika Božjih. Carigradska crkva je od ovog kanona izuzimala blagdan Blagovijesti, a trulanski sabor od god. 692. izrijekom je ovaj običaj odobrio.

Iz *Gelasianum*-a *i Gregorianum*-a, u kojima su liturgički običaji rimske crkve u VII. i VIII. vijeku, jasno se razbira, da se je Blagovijest i u Rimu slavila 25. ožujka.

No španjolska crkva se je tvrdo držala već pomenutog pravila. U siloškoj *Knjizi štivaka* svetkovina je zabilježena u Adventu. X. toledanski sinod od god. 656. diže se protiv nekih *(traducti homines),* koji bi htjeli, da svetkovina bude 25. ožujka, i u

[1]) Proclus. *Oratio* I. Migne. P. G. LXV. 679.

[2]) Ibid. *Oratio* III.

l. kanonu odregjuje, da se Blagovijest, kako je to uvijek bivalo, slavi 8 dana prije Božića t. j. 18. prosinca. Ovog su se običaja držali i oni španjolski monasi, koji se pod opatom Odilonom bjehu naselili u Cluny u sjevernoj Francuskoj. I u sjevernoj Italiji se je svetkovina neko vrijeme slavila u Adventu. Prema obredu milanske crkve Blagovijest se slavi u VI. nedelju Došašća i 25. ožujka. U Bobijevom starom galikanskom sakramentaru mjesto joj je u siječnju. Vremenom je posvuda pretegnuo običaj rimske crkve. Španjolska je u svoj *Misale mixtum* svetkovinu dvaput uvrstila: 25. ožujka i 18. prosinca, a Rim je kao na uzvrat odredio, da se 18. prosinca slavi *Očekivanje porogjaja Bl. Dj. Marije.*

U starijim liturgičkim knjigama ima govora, što su se na Blagovijest čitali u horu monasima. Tako je u jednom *Passionarium*-u iz XII. vijeka zabilježena besjeda sv. Avgustina,[1]) a u drugome od istoga doba govor Ivana Asaura.[2]) Ima i posebni biskupski blagosov za taj dan,[3]) i molitava, što su se molile preko ophoda.[4])

U srednjemu vijeku se je u nekim mjestima — n. p. u Trieru — svetkovinom Blagovijesti započinjala nova godina.

U Louvainu, gradu Belgije, se je svake godine 25. ožujka otajstvo dana u crkvi slikovito prikazivalo. Za djecu je bio ovaj dan od osobite radosti i veselja. Ona su smjela pratiti svoje roditelje u crkvu sv. Petra, u kojoj je bio izložen kip Majke Božje. Jednog bi dječaka, koji je prikazivao arhangjela Gabrijela, spuštali malo po malo kroz otvor, koji je bio u svodu crkve. Dok su djeca razdragana posmatrala silazećeg angjela, roditelji su im u džepove utiskivali različitih darova. Radi nesreće, koja se je god. 1450. desila, crkvena je vlast ukinula ovaj običaj.

Ako bi svetkovina Blagovijesti pala u veliku sedmicu, onda se prenese u ponedjelnik Bijele Nedjelje.

Blagoviješčenije presvjatija Vladičici našeja Bogorodici i prisnodijevi Mariji.

Praznik Blagovijesti ne traje uvijek jednako: slavi se tri dana, ako se desi prije *Lazareve subote*, ako padne u *Lazarevu subotu*, onda dva dana, a samo jedan, ako u Strasnu ili Svijetlu nedjelju.

[1]) *Passionarium.* Reg. 542.
[2]) *Passion.* Vat. 1196.
[3]) *Pont. et Miss. Rom. fratrum Minorum.* Vat. 4743.
[4]) *Process. Hyeronimitanorum.* Ottob. 527.

Blagovijest pripada velikim praznicima istočne crkve, zato se i svetkovanje započinje velikim povečerjem kao na Božić i Bogojavljenje.

Na 24. je predprazništvo i ovo se slavi posebnim kanonom, a ako ovaj dan nije nedjelja ili ponedjeljnik, onda se vrši liturgija pregjeosveštenih darova.

Pet paremija na večernjoj napominju nam prilike iz staroga zavjeta, koje kazivahu, da će Bog postati čovjek radi našega spasenja. Najprije se govori o Jakovu, koji zaspavši na dalekom putu, vidi u snu ljestvicu punu tajne od zemlje do neba i angjele po njoj, gdje silaze i penju se, a na vrhu Gospodina, koji mu obriče veliku porodicu i svoj zemlji blagosov radi sjemena njegova. Zatim posmatramo Mojsiju u pustinji Horebu, gdje stado pase i sa strahom gleda kupinu, gdje gori, a ne sagorjeva i čuje iz nje glas Božji, koji ga šalje u Misir, da izvede odande Izraelce u zemlju obećanu. Eto nam sada i proroka Ezekijela, kojega Gospod Adonaj izvede na put k vratima hrama Solomunova, koja gledahu na istok i bijahu zatvorena; čuje, da će na ova vrata proći Gospodin Bog Izraelov, ali da će pored svega toga ostati zatvorena. Napokon Solomun govori najprije o mudrosti, koja je sazidala sebi dom i utvrdila sedam stupova; zatim kako nema početka prebivanju njezinu u Boga, i kako se ona, jer vječna kao Bog, prije sviju dana radovala njemu a on njoj.

Po ovim prilikama staroga zavjeta pozdravlja Arhangjel Gabrijel Djevicu i javlja joj vječnu naredbu:

> *Raduj se, Zemljo nezasijana, Kupino neopaljena, Dubino neizmjerena, Moste, koji vodiš na nebo i Ljestvico, koju vigje Jakov!*

Zanesena od uzvišenosti i veličanstvenosti previsokog otajstva crkva kliče dalje:

> *Bog megju ljudima! Onaj, koji se nigdje ne može smjestiti — u utrobi! I gle tajne! Zametak je njegov bez sjemena, poniženje njegovo ne može se iskazati!*

***

> *Danas je početak našega spasenja i otkrivenje vječne tajne; Sin Božji postaje sin*

Djevice, a Gabrijel navješćuje milost; zato i mi s njime zapjevajmo Bogorodici: raduj se, blagodatna, Gospodin je s tobom!

***

Tebi voditeljici, što se za nas bori, slažemo mi, sluge tvoje, Bogorodice, slavodobitne pjesme, kao dar zahvalnosti, što se izbavismo od dušmana. Ti, koja imaš moć nesavladivu, izbavi nas od svake ljage, da ti pojemo: Raduj se, vječna nevjesto Dijevo!

Kanon je dana djelo sv. Ivana Damašenskoga. U IX. odi umeće se megju svaku kiticu megalinar:

Navještuj, zemljo, veliko veselje; hvalite, nebesa, slavu Boga!

U noći nam evangjelje pripovijeda, kako je Marija pošla da pohodi sv. Jelisavetu, svoju rodicu.

Noćno bdijenje spada u carska bdijenja, jer je ovo nekad bivalo u nazočnosti vizantijskog cara.

Zbor je jednom bivao u crkvi *Bogorodice Halkopratijske.* Ovoga dne patrijara sjedi na ekumeničkom prijestolju.

Prije nego li će se sastati trulanski sabor (692.), na sami je dan Blagovijesti bivala nekada liturgija Zlatousnoga, nekada Vasilijeva a nekada pregjeosveštenih darova. Pomenuti sabor odredi u LII. kanonu, da se na Blagovijest vrši liturgija sv. Ivana Zlatousnoga, ma u koji dan ona pala, bio to i Veliki petak. Ako bi se ovaj posljedni slučaj desio, onda se po gdjekojim mjestima — svakako ne po manastirima — blagdan prenese na dan Uskrsa. Padne li svetkovina na sami Uskrs, onda se slavi oboje. Apostol nam na liturgiji govori o pravom sjedinjenju božanstva sa čovječanstvom u utjelovljenom Bogu,[1]) a evangjelje pripovijeda, kako se je Sin Božji uputio.[2])

I kada se Blagovijest u Korizmi slavi, prema starom običaju istočne crkve dopušteno je blagovati ribe. Sv. Nikefor je bio mišljenja, da se smije jesti i mesa, pala svetkovina čak u Veliki

[1]) Jevr. II. 11.—18.
[2]) Luka. I. 24.—38.

četvrtak ili Veliki petak. No istočna crkva nije nigda pristala uz ovo mišljenje. Padne li blagdan u Veliku sedmicu, onda je *razriješenje na vino i ulje,* ali ne na ribu.

Nesjedinjenim Jermenima je Blagovijest 7. travnja, jer oni ne slave Božića 25. prosinca nego 6. siječna. Strugnemo li od 6. siječna natraške do 7. travnja, imamo punih devet mjeseca.

Naviještenje Angjela slavi se u haldejskoj crkvi prve nedjelje, a u sirsko-maronitskoj i sirsko-antiohijskoj druge nedjelje Došašća. No pored svega toga sve tri crkve svetkuju Blagovijest i 25. ožujka.

§ 3. Uznesenje Bl. Dj. Marije.

Opća je predaja, da je Bl. Dj. Marija poslije svoje smrti uskrsla, pak dušom i tijelom bila uznesena na nebesa. Ovu je predaju jedna i druga crkva posvetila i potvrdila najvećim i najsvečanijim blagim danom, koji se na čast Majci Božjoj slavi.

A gdje je za prvi put ova predaja zabilježena? Ta mi iz grčkih sinaksara i rimskoga časoslova znamo čak i za prilike, što su se oko smrti i uznesenja Marijinog iznizale.

Predaju nalazimo najprije u jednom spisu Pseudo-Dionizija. On nam u suštini pripovijeda ono, što i pomenute liturgičke knjige. Smrću i uznesenjem Bl. Djevice bavi se i apokrifno objavljenje *De Transitu B. M. V.* Prema piscu ove knjige Blažena Djevica bila bi umrla tri godine poslije Isusovog uskrsnuća.[1])

Neka se ne znade za pisca djela pripisanih Dioniziju,[2]) neka je tamno, da li su ova objelodanjena prije, poslije ili na kraju V. vijeka, neka se što slično kazati može za apokrifno objavljenje *De Transitu B. M. V.;*[3]) za nas je to nuzgredno, za nas je naj-

[1]) Ne može se sigurno odsjeći, koliko je godina Bogorodica živjela; koliko je vremena njezino presveto tijelo ležalo u grobu. Mišljenja se učenjaka u ovome razilaze, a mi ih ispuštamo, jer ni jedan ne potkrijepljuje svoju tvrdnju kakim pozitivnim povjesničkim dokazom.

[2]) Treba razlikovati s. Dionizija Areopagita, atenskoga biskupa i mučenika, koji je po svoj prilici poginuo pod carem Hadrijauom, od Dionizija, biskupa, koji se je sa Rustikom i Eleuterijem u Parizu dosinuo mučeničke palme. O djelima Pseudo-Dionisija, vidi: *Kirchenlexikon,* t. 3. str. 1790.—1795., 2. izdanje.

[3]) C. Tischendorf: *Apocalypsis apocriphae... item Mariae Dormitio.* p. 113. Leipzig 1876.

glavnije, da sv. Grgur iz Tour-a († 593.)[1]) sa svim drugim piscima, koji se bave krajem Marijinog vremenitog života, u glavnome isto pripovijedaju, što nam crkva poručuje po sv. Ivanu Damašenskom († 760.).

A odakle je Damašenski crpao predaju, koja je, iskažimo se tako, zvanična predaja i jedne i druge crkve? Njemu je izvor djelo povjesnika Eutimija. Kada je ovaj živio, što je on sve napisao, ne znamo; za ime mu doznasmo po Ivanu. Da imamo djelo, kojim se je Damašenski služio, mi bi onda doznali, odakle Eutimiju vijesti o smrti i uznesenju Bl. Djevice. I tako prodirući sve dalje i dalje mi bi doprli sigurno do prvog izvora — do apostola. Eutimije je u svojoj nama nepoznatoj povjesti doista i naveo sva vrela tradicije, jer sam Damašenski, prije nego li će po svome auktoru objaviti, kako je Bogorodica umrla i bila uznesena na nebesa, kaže: „Ovo smo primili od stare i sasvim vjerodostojne predaje:" ἐξ ἀρχαίας δὲ καὶ ἀληθεστάτης παραδόσεως.[2])

Držeći se pomenutog pisca Damašenski nam poručuje, kako je Pulherija, žena cara Marcijana (450.—457.),[3]) bila dala sagraditi u Vlaherniji, carigradskom predgrađu, crkvu u čast Bogorodici. Jer je vruća bijaše želja, da u ovaj hram smjesti smrtne ostanke Bl. Djevice, obrati se na Juvenala, jerusalimskog biskupa, koji je bio nazočan u haldejskome saboru (451.). Juvenal poruči carici ovo: Bogorodičinog tijela nije više u Jerusalimu. Ovo je doista bilo sahranjeno u Getsemanskome vrtu u nazočnosti svih apostola osim Tome. Progjoše tri dana od sahrane, a eto ti i Tome. Jer ga želja bijaše, da se i on pokloni tijelu božanske Majke, apostoli otvoriše grob i lijes, ali u njemu, na veliko čudo, ne nagjoše ništa drugo osim Bogorodičinih svita, iz kojih se je izvijao pusti miomiris. Iz ovoga apostoli završiše, da je Bog k sebi uzeo ono tijelo, koje ga je nosilo.

Da je crkva počela slaviti ovaj znameniti dogogjaj, osnovan tako tvrdo na predaji, to je sasvim razumljivo, šta više svetkovina Uznesenja bit će po povjesti i po stepenu prva u redu Marijinih svetkovina. Ako je crkva u svojemu zametku brižljivo bilježila i

[1]) ...*Et ecce iterum adstitit eis* (apostolima) *Dominus susceptumque corpus sanctum in nube deferri jussit in paradisum.* Lib. I. De gloria Martyrum c.4.

[2]) Gledaj *Sinaksar* na 15. kolovoza i *Brev. Rom.*, za isti dan.

[3]) Prema ovome biti će, da je i povjesnik Eutimije živio u VI. ili najdalje u VII. vijeku.

slavila dan smrti mučenika, a ovima su se kasnije pridružili sv. ispovjednici, djevice i drugi Božji ugodnici; ne da se ni zamisliti, da je kršćanski osjećaj zanemario, da doznade, kada je majka Jedinorogjenoga umrla. Kao dan njezine smrti, sigurno na temelju predaje, bio je posvuda, osim nekoliko izuzetaka, priznat 15. kolovoza.

A kada se je počela slaviti *Velika Gospa?* Teodor u besjedi, što ju je probesjedio oko god. 500. u slavu sv. Teodoziju, kaže, da se je u palestinskim manastirima svake godine svetkovala uspomena u čast Bogorodici: θεοτόκου μνήμη. I u Španjolskoj se je u doba sv. Ildefonsa, toledskog biskupa († 667.), posvećivao jedan dan Bl. Djevici. Sv. Ildefonso bijaše naredio, da tri dana pred tom svetkovinom budu javni ophodi, šta više on složi i misu za taj blagdan. Jer je crkva, kako smo sada kazali, običavala da slavi dan smrti Božjih ugodnika, sasvim je vjerovatno, da se u prvom i u drugom slučaju radi o svetkovini Uznesenja Bl. Djevice Marije.

Odlukom cara Mauricija (588.—602.) država je priznala svetkovinu.[1]) Ne ćemo puno promašiti, ako ustvrdimo, da se je ova na istoku počela slaviti ne dugo poslije efeškog (431.) i halcedonskoga (451.) sabora.

Zapad je od istoka primio ovaj blagdan. U Rimu se je slavio sigurno u VII. vijeku, jer je zabilježen u *Gelasianum*-u, šta više poznato nam je, da je papa Sergije I. (687.—701.) bio naredio, da na Blagovijest, *Uspavanje,* Rogjenje i Prikazanje Bl. Djevice u hramu bude ophod *(litania)* iz crkve sv. Hadrijana u crkvu *S. Maria Maggiore.*[2]) Iz ovoga možemo potpunim pravom završiti, da je svetkovina postojala još prije Sergija I.

Svetkovina se barem za neko vrijeme nije posvud u isti dan slavila: u misalu gotsko-galikanskome iz VII. vijeka zabilježena je 18. siječna, a u lukenskome mučenikoslovlju 22. istoga mjeseca.[3]) Kellner je na pravome putu, kadno tvrdi, da su neke crkve počele slaviti Uznesenje, a da na njih nije utjecao istok.[4])

[1]) Nijesmo mišljenja ni onih, koji bi htjeli, da je Mauricije začetnik svetkovine, ni onih, koji tvrde, da je on prenio svetkovinu od 28. prosinca na 15. kolovoza.

[2]) Liber Pontif. Sergius. n. 86.

[3]) „U drevnom Martirologiju zapadne crkve blagdan smrti rastavlja se od blagdana Uznesenja: na dan 18. siječna čita se: Smrt (depositio) svete i slavne Marije Matere Gospodina našega Isusa Krista; a na dan 15. kolovoza: Uznesenje Svete Marije." Ovako naš Bujanović: *Mariologija,* str. 145.

[4]) Kellner-Mercati. *L'anno Ecclesiastico.* p. 211.

Na zapadu svetkovina nije uvijek dolazila pod današnjim natpisom: *Uznesenje Bl. Dj. Marije*, nego prema grčkom uzoru: *Uspavanje* (κοίμησις, dormitio) ili Počinak (Pausatio). Prvi natpis čitamo u mučenikoslovljima Bede, Adona i Uzuarda, a drugi u kalendaru sv. Jenovefe.[1]) No pored svega toga svetkovina je i prije ovih pisaca po gdjegdje označena kao *Assumptio* (Uznesenje, Uzeće). Takovom je obilježena u kanonima Sonacija, remskog (Reims) biskupa i u *Lectionarium*-u bazilike sv. Filipa i Jakova iz VIII. vijeka.[2])

God. 847. Lav IV. odredi, da se *Velika Gospa* ima slaviti u bazilici s. *Lorenzo fuori le mura* osminom i bdijenjem. Bdijenje i post pominje i Nikola I. (858.—867.) u odgovoru Bugarima.

Prema crkvenom pravilu imaju crkve, koje nijesu pod kakim stalnim naslovom Mariji posvećene, ovoga dana slaviti svoje pokroviteljstvo (patrocinium).

Koliko se je u srednjemu vijeku držalo do blagdana Uznesenja, razbira se i odatle, što se je i toga dneva kao na Božić, Uskrs i Duhove u mjestima udarenim interdiktom mogla vršiti služba Božja uz brujanje zvonova.

U mnogim se slavenskim i njemačkim dijecezama prema starome običaju ovoga dne blagosilje bilje.[3]) Crkva moli kod blagosova, da Bog bilje učini spasonosnim i upućuje nas na svemogućnost Previsokoga, koji zemlji bijaše naredio, da iz nje trave izmile ljudma za hranu a bolesnicima na zdravlje; sjeća nas Mojsijevog propisa, po kojemu su Izraelova djeca imala da Jehovi prikažu prvine plodova.

U nekim se dijecezanskim obrednicima pominju ruže i liljani kao znaci Marijinih kreposti.

U starijim liturgičkim knjigama primjećujemo, da se je na Veliku Gospu po gdjegdje običavala čitati *Poslanica sv. Jeronima Pauli i Eustahiji,*[4]) neki bi opet ovoj pridodavali i čitanje čudesa

[1]) Beda je složio svoj *Martirologium* god. 731., Adon oko 858., a Uzuard nekoliko godina kasnije. Kalendar sv. Jenovefe je objelodanjen izmegju 714.—731. U njemu je svetkovina zabilježena na 14. kolovoza.

[2]) Lect. bas. ss. Phil. et Jac. Tom. II. Vat. 3736.

[3]) U „Ordines ecclesiae collegiatae". — Pal. 484 iz XV. vijeka — čitamo: *Benedictio herbarum in Assumptione Virginis: 4 orationes.* Isto tako u „Rituale Moguntinum". Pal. 448. iz XV. stoljeća. U Njemačkoj je ovome blagoslovu ime: *Krautweihe, Krautwischweihe, Würzweihe.*

[4]) *Epist. s. Hyer. ad Paulam et Eustachiam.* Patt. Vat. 6073 iz XI. vijeka.

Bl. Djevice;[1]) najzad u jednom su *Lectionarium*-u iz XI. vijeka zabilježene i besjede sv. Avgustina, Antpertija, Jeronima i Ambrozija o Bl. Bogorodici.[2])

Liturgija je dana pravi hvalospjev slavodobića u čast neoskvrnjenoj, bezgrješnoj Djevici i preslavnoj Majci Jedinorogjenoga Sina Božjega. Ovako, a da mimoigjemo druge uzvišene molitve, svojoj saotkupiteljici kliče radosno crkva sa Ivanom Damašenskim:

> *Danas sveti i oduševljeni kovčeg živoga Boga, — Marija, koja je začela u svojoj utrobi Stvoritelja, počiva u hramu Gospodinovom, što ga ruka sazidala nije! I David, praotac njezin, od radosti poigrava, s njime veselo kolo vode angjeli, slave je arhangjeli, Kreposti hvale, vesele se Nadgospodstva, Prijestoljima je dan uzvišene svečanosti, Heruvini je hvalama obasiplju, slavu joj raznose Serafini! Danas Eden prima oduševljeni Raj novog Adama, u kojemu je razriješena osuda, usagjeno drvo života, pokrivena naša golotinja.*

Na koncu ćemo da spomenemo, da je uoči Uznesenja Bl. Dj. Marije prema naredbi post i da taj dan (vigilia) ima posebnu službu.

Uspenje presvjatija, slavnija Vladičici našeja Bogorodici i prisnodijevi Mariji.

I ako istočna crkva ovu svetkovinu nazivlje *Uspenije, San Bogorodice*, pored svega toga ona kao i zapadna crkva toga dana slavi i njezino uznesenje na nebo. Nikaka čuda zato ako u Vasi-

[1]) *In Assumptione: Epist. s. Hyer.* etc. *et Miracula s. Mariae.* Pass. Reg. 543. iz XII. vijeka.

[2]) *In Assumptione: Sermo Augustini de Domina nostra Dei Genitrice Maria. Sermones Augustini, Antperti, Hyeronimi, Ambrosii,* Lect. Monast. Vat. 1209 iz XI. vijeka.

U jednom lekcijonaru iz XIII. vijeka — Vat. 1277 — čitamo: *Incipit Tractatus s. Hyeronimi patris de ascensione* (sik!) *sanctae Dei Genitricis Mariae.* Takovo što Jeronim napisao nije; ta dokazom nam je i sama riječ *Ascensio:* uzašašće. Sam je Hrist, jer čovjek i Bog, svojom vlastitom moći uzišo na

ljevom *Menologijum*-u, u grčkim, sirskim i arapskim minejima nalazimo i natpis: μετάστασις.[1]) Sasvim dobro primjećuje Mihajlo, srpski metropolit: „Св. црква конац Богомајке не зове смрћу него успењем, што смрт враћа тело земљи од које је, а тело њено није остало у земљи него је узето на небо. Пресвета је Дева дивна била у животу, дивна је и при одласку са земље на небо. Гробом својим не силази у земљу, него улази на небо и гроб поста Лествицом, да се узиђе на небо.[2])

Ἀπὸ ταύτης τῆς ἡμέρας ἀρχόμεθα τῆς νηστείας τῆς Θεοτόκου: *Ovim danom* — 1. kolovoza — *započinjemo Bogorodičin post.*[3]) Od Anastazija, nadbiskupa Cezareje u Palestini (oko 1090.), imamo i naročiti spis o Gospojinskom postu. Tu se čita i ovo: „Sveti oci i božanski patrijare predadoše nam post pred Uspenijem presvete Bogorodice i časno ga poste svi pravoslavni gradovi i pokrajine, osobito veliki i sretni grad Carigrad i Velika crkva. Kada je u doba gospodina Lava, filozofa i cara, bila uvedena svetkovina Preobraženja, on naredi, da se ova slavi u vrijeme Gospojinskog posta. Mnogi prihvatiše ovu zgodu i popustivši svome nagnuću, počeše da krše post blagujući mesa, kao da bi time još bolje častili Otkupiteljevu svetkovinu. Premudri car zabrani posebnim zakonom kršenje posta, što ga sada svi vjernici za 15 dana izvršuju.“[4])

U jermenskoj i sirsko-antiohijskoj crkvi posti se 7 dana, a u haldejskoj samo pet.

Na 14. kolovoza jednim se kanonom slavi predprazništvo. Na velikom povečerju čitaju se paremije[5]) kao i drugih Bogorodičinih blagih dana.[6]) Upravo pjesničkim zanosom jednim kanonom uznosi Bogorodicu sv. Kozma, a drugim sv. Ivan Damašenski.

nebo, a Marija je krepošću Svemogućega bila na nebesa uznesena: *assumpta*. Ne da se ni zamisliti, da bi veliki naučitelj crkve bio mogao tako grdnu teološku pogrešku počiniti. Spis je bes sumnje kasnije umetnut, a auktor nam je nepoznat.

[1]) Τὴν εἰς οὐρανοὺς ἔνσωμον μετάστασιν τῆς Θεοτόκου: Prenesenje, Uznesenje Bogorodice u tijelu na nebo.

[2]) *Хришћанске Свешшье на исшоку.*

[3]) Tako „Veliki Heortologium“. Naš narod ovaj post nazivlje: *Gospojinski post.*

[4]) Περὶ τῆς νηστείας τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου. Migne. P. G. CXXVII.

[5]) Paremija: *lectio, štivo.*

[6]) Vidi Blagovijest.

Divnoga čuda — pjeva crkva — izvor života polaže se u grob i grob postade ljestvica, koja vodi u nebo! Veseli se, Getsemanijo, sveti dome Bogorodičin! Kličimo, vjernici, kojima je Gabrijel načelnik! Raduj se, milostiva, s tobom je Gospodin. koji preko tebe daje svijetu veliku milost!

Divne su tvoje tajne, Bogorodice! Ti se, gospogjo, pokaza, da si prijestolje Svevišnjega i sad se preseli sa zemlje na nebo; slava tvoja, koja Bogu priliči, sjaje čudesima, koja Bogu priliče! Podignite se, djevojke, u visine s majkom Carevom! Vrata nebeska, otvorite se videći vrata Svevišnjega, — gle, sa slavom idu k Sinu i Ocu!

„Ali crkva“, dobro primjećuje ovdje pobožni Muravjev, „ako i pjeva njezin odlazak na nebo, opet se ne rastavlja s njome.“[1]) Crkva joj kliče:

U porodu djevičanstvo si sačuvala i u smrti nijesi svijeta ostavila, Bogorodice, kao majka života preselila si se k životu i molitvama svojima izbavljaš od smrti duše naše.

Hodite, da složimo pjesme, hodite da o počinku kovčega Božjega u piesmama proslavimo crkvu, jer sad nebo širi svoja njedra, da primi roditeljicu Onoga, koji se nigdje ne može smjestiti, i zemlja, izvor života, vračajući nebu blagosov, koji joj je podan, ukrašava se ljepotom.

Evangjelje jutrenje nam govori o dolasku Djevice k sv. Jelisaveti.[2]) Na liturgiji apostol pripovijeda, kako je Isus samog sebe ponizio uzevši obličje sluge,[3]) a evangjelje kako je Spasitelj odsjeo u kući Marte i Marije, i kako su poslije govora blagosiljali njega i utrobu, koja ga je nosila.[4])

[1]) Муравјев: *Писма о служби Божјој.*

[2]) Luk. I. 39—49.

[3]) Fil. II. 5.—11.

[4]) Luka X. 38.—42. XI. 27.—28.

Na dan Uspenija je jednom bivao zbor (synaxis, statio) u Vlaherniji. Car je dolazio u crkvu svete Stošije na večernju i na liturgiju. I ovoga dne patrijara sjedi na ekumenskom prijestolju.

Na 23. kolovoza svršava se praznik Uspenija sa ponavljanjem službe Božje.

Jermeni slave Uspenije u nedjelju, koja je najbliža 15. kolovoza. Praznik traje 6 dana. Nedjelje izmegju Uspenija i Uzvišenja sv. križa zovu se: *Nedjelje Uspenija.*

Preko običaja istočne i zapadne crkve Kopti svetkuju Smrt i Uznesenje Bl. Djevice 21. mjeseca Tibi t. j. 16. siječna.[1])

§ 4. Rogjenje Bl. Dj. Marije.[2])

Crkva ne slavi dan rogjenja svetaca, ona samo svetkuje dan njihove smrti, jer je njoj smrt pravednika početak pravoga života, to je za nju pravi *Natalitium, Dies natalis:* godovno, rogjendan,

Ovome se općemu pravilu izmiču svetkovine Rogjenja G. N. Isusa Hrista, Bl. Dj. Marije i sv. Ivana Krstitelja. Spasitelj je bio začet po kreposti Duha Svetoga i uzeo tijelo od prečiste Djevice, koja nigda robovala nije sotoni paklenoj; Marija je ne samo rogjena nego i začeta bez grijeha istočnoga; sveti Ivan bio je poslije začeća posvećen u utrobi svoje majke. Sve je ovo sveto, sve je ovo tajanstveno, pak zato zaručnica Isusova i slavi onaj dan, kada su Bl. Dj. Marija i sv. Ivan ugledali svjetlo dana, a da i ne govorimo o rogjenju našega Otkupitelja.

Kako sve Bogorodičine velike svetkovine — a i mnoge manje — tako je i ova prešla sa istoka na zapad.

Ovdje ćemo odmah primjetiti, da griješe oni pisci, koji svetkovini Male Gospe i drugim nekim blagdanima Bl. Djevice odregjuju zametak u III. ili IV. vijeku, zato što pojedine homilije ili besjede imaju ime nekih svetih otaca, koji su živjeli u pomenutim vijekovima. Te su homilije i besjede apokrifne, ili ako nijesu, to sveti oci tumače pojedina mjesta iz sv. pisma.

Ne možemo sigurnošću odsjeći, kada je istočna crkva počela da svetkuje Rogjenje Bl. Djevice; svakako sabor trulanski od

[1]) U drevnom jermenskom kalendaru iz VII. vijeka za 16. siječna je zabilježono ovako: *Plač gospogje Marije.* Ovo će valjada da znači isto što i *smrt* Bl. Djevice. Selden. *De synedriis.* III. 15.

[2]) Naš narod ovu svetkovinu nazivlje: *Mala Gospa, Mala Gospojina.*

god. 692. pominje blagdan kao već ustanovljen. Da se je ovaj slavio u Carigradu u VIII. vijeku, to se jasno razbira iz kalendara carigradske crkve.[1])

Kad nam Anastazije Bibliotekar uz *Liber Pontificalis* objavljuje, da je papa Sergije I. (687.—701.) bio naredio, da na Malu Gospu bude ophod,[2]) a ne kaže nam, da je ovaj papa začetnik svetkovine; onda možemo mirne duše završiti, da se je ona i prije Sergija u Rimu slavila. Blagdan je, dakako, zabilježen u *Gelasianum*-u i *Gregorianum*-u i za njega su odregjene molitve, ophod, jutrenja i predslovlje.

U rasporedu blagdana remskoga biskupa Sonatija (614.—631.) primjećujemo i svetkovinu Rogjenja Bl. Djevice, pak iz toga završujemo, da iako se nije u cijeloj Galiji svetkovina u VII. vijeku slavila, ono jest sigurno u remskoj (Reims) biskupiji. Gautier, biskup orleanski (IX. vijek), uvrštava je u broj najvećih praznika. Svakako se svetkovina Male Gospe ne bijaše tako brzo raširila kao blagdan Uznesenja, jer je i nema u mnogim kalendarima VIII., IX.,[3]) šta više i X.[4]) vijeka. Biti će sigurno, da je svetkovina postala opća na kraju X. ili na početku XI. stoljeća.

A je li se Marija baš rodila 8. rujna? Durando u svome *Rationale* pripovijeda, da je neki pobožni čovjek za više godina u noći 8. rujna slušao, kako angjeli na nebesima pjevaju. Kasnije mu bi objavljeno, da to biva s toga, što se je te noći bila rodila Bl. Dj. Marija. Papa da bi se bio uvjerio o istini ovog objavljenja i odredio, da se svake godine 8. rujna slavi Bogorodičino Rogjenje. Durando za svoju tvrdnju ne navodi nikakih dokaza, a jer znamo, da je svetkovina prešla sa istoka na zapad; ne preostaje drugo, nego da pripovijedanje Durandovo okrstimo pobožnom legendom, kakih je srednji vijek na pretek imao. Valjada je kaka predaja bila, da se je Djevica rodila 8. rujna, a možda je taj dan upravo zato odregjen, što istočna crkva započinje crkvenu godinu prvim danom rujna. Za sve ovo stalnih dokaza nemamo; valjada ćemo vremenom do njih doći.

[1]) Nilles S. J. *Kalen. Man. utriusque ecclesiae.* Ad 15. augusti pag. 272.

[2]) Migne. *P. L.* t. CXXVIII. i Liber Pontificalis. *Sergius.* n. 86.

[3]) Tako je nema u gotsko-galikanskom ni u liksejskom (Luxeuil) kalendaru.

[4]) N. p. u toledskom kalendaru.

Mala Gospa nije se uvijek slavila 8. rujna: u Knjizi Štivaka sv. Jenovefe svetkovina je zabilježena za jedan dan kasnije, biva 9. rujna.[1])

Osminu je ove svetkovine odredio Inocentije IV. u lijonskom općem saboru od god. 1245. Durando nam objavljuje, što je papu zapravo na to potaklo. Kada su se poslije smrti Grgura IX. sastali kardinali, da biraju novog papu, nikako se nijesu mogli složiti u izboru radi neprilika, koje im je zadavao Fridrik II. Oni se onda utekoše zagovoru Bl. Djevice i obečaše, ako izbor sretno k cilju privedu, da će uznastojati, da se podade osmina svetkovini Bogorodičinog rogjenja. Djevica se ne ogluši njihove molbe i oni izabraše Celestina IV. Što Celestin nije mogao da ispuni, jer ga poslije samih 19 dana vladanja bijaše pokosila neumoljiva smrt; to učini njegov nasljednik, već pomenuti papa Inocentije IV.[2])

Jer nam sv. pismo ništa ne pripovijeda o rogjenju Bogorodičinom, crkva u liturgiji dana obasiplje Mariju pohvalama, kojima je izvor u kršćanskoj predaji. Na misi se čita iz knjige Poslovica: *Gospodin me je posjedovao u početku,*[3]) a evangjelje nam niže rodoslovlje Isusa kao čovjeka.[4])

Roždestvo presvjatija Vladičici našeja i Bogorodici prisnodijevi Mariji.

Uoči 8. rujna jednim se kanonom slavi predprazništvo ovog velikog Bogorodičinog praznika.

Na večernjoj crkva nam u paremijama pripovijeda o Jakovljevoj ljestvici, o zatvorenim vratima, što ih je vidio prorok Ezekijel, i domu, što ga sebi Mudrost bijaše sagradila. Evangjelje na jutrenjoj

[1]) Učenom Lerosey nije sigurno bila poznata ova knjiga, koje je nama sadržaj objavio Kellner, inače on ne bi bio kazao: *Le 8 septembre n'á pas toujours eté le jour consacré a la Nativité de Marie. Benoit XIV. le prouve d'apres le notes de Florentinius sur le martyrologe.* **Mais on ne sait a quelle autre date elle avait eté placé.** Lerosey: Manuel Liturgique. p. 594.

[2]) Reklo bi se po Durandu, da je Inocentije IV. osminu samo uspostavio. Toliko bi se dalo završiti iz ovih riječi Duranda: *„Osmina, koja se odavna nije svetkovala."* Do 1245. nemamo ni jednog spomenika, koji bi nam zajamčio, da je osmina postojala prije te godine. A opet ne će biti ni Durando ovaku tvrdnju iz prsta isisao! Ostavimo vremenu i riješenje ovog pitanja. Vidi: Durandus. *Rat. de div. off.*

[3]) Prov. VIII. 22.—35.

[4]) Mat. I. 1.—16. U neklm se je crkvama i na zapadu jednom čitalo evangjelje, što se ovoga dana pjeva u istočnoj crkvi: kako je Isus odsjeo u stanu Marte i Marije. *Pass. Reg.* 193 iz XIII. vijeka.

govori nam, kako je Bogorodica pošla da pohodi sv. Jelisavetu, majku Hristovog preteče. Ivan Damašenski i Andrija Kretski svaki svojim kanonom uznose svetkovinu dana. Rajimo se barem malko u mirisu liturgičkog cvijeća, što ga ovoga dne istočna crkva poklanja Majci Jedinorogjenoga. Ovako će ona izmegju drugoga:

Što je god nebesko sada se raduje a s njima praznuje i čovječanstvo, i u tišini se vesele svi proroci, jer se ona sada raduje, koju su oni u drevna vremena unaprijed vidjeli u obliku kupine, žbuna i palice, oblaka, vrata i gore velike.

***

Sada Bog, koji počiva na umnim angjeoskim prijestoljima, pripravi sebi na zemlji sveto prijestolje, koje utvrdi premudrošću nebesa, iz ljubavi prema čovjeku sazda nebo s dušom, jer učini, da nam iz neplodnoga korjena naraste životan vrt: majka njegova, kao Bog od čudesa i nada onih, koji su bez nade.

***

Rogjenje tvoje, Bogorodice Dijevo, objavi radost svemu svijetu, jer iz tebe zasja sunce pravde Hrist Bog naš i darova nam blagosov, ukinuvši proklestvo, a uništivši smrt, dade nam vječni život.

***

Svetim rogjenjem tvojim, o prečista, oslobodiše se Joahim i Ana od sramote, što ne imagjahu djece, a Adam i Eva od smrtne truleži; to tvoje rogjenje slave i tvoji ljudi, koji su se izbavili od krivice za grijehe, kad ti poju: nerotkinja ragja Bogorodicu i hraniteljku našeg života.

***

Veličaj, duše moja, od neplodove roždžujusja Djevu Mariju. — Čuždе materem dijevstvo, i strano dijevam dijetoroždenije, na tebje Bogorodice oboja ustroišasja: tjem tja vsja plemena zemnaja neprestano veličaem.

Na liturgiji se pjeva ista poslanica i isto evangjelje kao i na blagdan Uspenja.

Zbor je u Carigradu jednom bivao u hramu Bogorodice Halkopratijske, a car je u svečanom ophodu kretao u manastir Libis. Ovoga dne, kao i svakog Bogorodičnog praznika, jerusalemski patrijara služi na grobu Bl. Djevice u Getsemaniji.

Za monahe je *razrješenje na ribi:* κατάλυσις ἰχθύων.

Za tri se dana osim kanona sveca pjeva i kanon Rogjenja. Svetkovina traje 6 dana; 12. rujna je *otdanije praznika:* ἀπόδοσις τῆσ ἑορτῆς, koja se završuje time, da se, osim paremija i još nekih malenkosti, ponavlja ista služba kao i 8. rujna.

U Kijevu je 8. rujna i blagdan glasovite ikone Kijevske Bogorodice. Svetkovinu narod zove i Sofija (σοφία: mudrost), jer se na ikoni vidi, kako Majka Božja u svome krilu drži božansko dijete, koje je Mudrost Očeva.

Kalendar nesjedinjenih Haldeja ne poznaje svetkovine Rogjenja, a sjedinjeni su je počeli slaviti tek u novije vrijeme.

I u starijim jermenskim kalendarima nema svetkovine Roždestva; ona je uvedena tek kasnije po uzoru grčke crkve skupa sa praznicima Začatja i Vovedenija Bl. Djevice. No, kada je i bila uvedena svetkovina, ona se nije u svim crkvama na isti način slavila. Neka nam učeni Nilles kaže, što se sve čita u različitim jermenskim kalendarima. Iz jednoga razbiramo ovo: „U ovom razmaku 8. rujna je predprazništvo Bogorodičinog Rogjenja; 9. rujna je svetkovina Marijinog rogjenja i pomen na njezine roditelje." Drugdje se opet čita ovako: „U ovom je razmaku svetkovina Rogjenja presvete Bogorodice, koja se svetkuje po rimskom običaju 8. rujna. Ako bi ova pala prije nedjelje, prenesi je u nedjelju; ako bi se desila poslije nedjelje, onda je slavi u nedjelju, koja je pred njom." Napokon ima i ovo: „Ove nedjelje nek se slavi svetkovina Bogorodičinog Rogjenja; bude li pak služba Božja o Uskrsnuću, onda slavi praznik Rogjenja 8. rujna, ma u koji dan sedmice on pao. U ovom slučaju svetkuj za prve večernje predprazništvo, ma šta bilo; ali se pored svega toga više dolikuje, da Rogjenje Bl. Djevice slaviš u nedjelju, jer je to nedjelni praznik."[1])

Dandanas jermenska crkva slavi Rogjenje Bl. Djevice kao istočna i zapadna crkva 8. rujna.

[1]) Nilles. *Kal. Man. utr. ecclesiae.* Tom. II. p. 600.

POGLAVLJE III.

MALI BOGORODIČINI PRAZNICI.

§ 1. Prikazanje Bl. Djevice Marije Neoskvrnjene.[1])

Magnet, koji tajanstvenom silom priteže k sebi srdašca pravovjernika jest Lurd, ovo blaženo i sretno mjesto, gdje je na početku prve polovine XIX. vijeka u rajskoj ljepoti sjevnula Kraljica neba i zemlje i više puta se prikazala pobožnoj i siromašnoj Brnardici. To je mjesto, gdje se ponavljaju zgode evangjelja: hromi hodaju, slijepi progledavaju, gluhi čuju, nijemi progovaraju bolesnici, ma kaka ih bolest morila, ozdravljaju, a što je najviše: nevjernici se obraćaju, grešnici se promeću u pravednike, a pravednici srču obilniju rosu Božjih milosti.

Koji se Boga odmetnuše, njima je Lurd trn u oku — *signum contradictionis.* Ta Lurd je Isusovom neprijatelju pomrsio račune! Kardinal Newman bijaše jednom kazao: „Ako se na koncu vijeka ne desi kakvo novo objavljenje, onda je kršćanstvo propalo." A ovo se je objavljenje desilo u Lurdu, koje je time postalo jednim žarištem kršćanstva. Lurd se u našemu vijeku bljeska u sjaju Karmela, u rumenilu Libanona, u ponosu Tabora; Lurd je odraz Edena i Jerusalima! Lurd je uzvišena stolica, gdje se čista, nepomućena i nepogrešiva nauka Isukrstove Zaručnice potvrgjuje *sequentibus signis.* Jer nije mogao da odoli nepobitnim činjenicama, neprijatelj se je utekao histeriji, hipnotizmu i sugestiji, da pomoću njihovom protumači ono, što poreći nije mogao. Utaman sve! Njegovo se je cjepidlačenje izgubilo u sjaju pera ne samo glasovitih bogoslovaca i psihologa nego i Epikurove mezimčadi.[2]) Lurd, a u njemu vjera, slavi dandanas veličanstveno slavodobiće!

[1]) Gospa od Lurda.

[2]) Danas se može govoriti o *književnosti* Lurda. Izmegju toliko savršenih i kritičkim duhom napisanih djela spomenut ćemo samo ova: D-r med.

A kako da crkva ne odvrati na tolikoj milosti svojoj nebeskoj zaštitnici? Ona se je Mariji ponajviše time odužila, što je ustanovila, da se na vječnu uspomenu znamenitog dogogjaja slavi svake godine svetkovina *Prikazanja Bl. Djevice u Lurdu.*

Na jutrenjoj se službi u drugoj noćnici niže povjest ove svetkovine ovako:

„Četvrte godine, iza kako bi proglašeno člankom vjere Bezgrješno Začeće Djevičino, na obalama rijeke Gava blizu grada Lurda, tarbeske dijeceze, na masabjelskoj hridi prema špilji, koja je zijevala na izbočini gore, prikaza se više puta sama Djevica nekoj djevojčici po narodnu nazvanoj Brnardica, koja je, doduše, bila presiromašna ali prostodušna i pobožna. Neoskvrnjena Djevica mlagjahnog i blagog pogleda, u bijeloj haljini s bijelim plaštem bijaše opasana plavim pojasom; po jedna joj je zlatna ruža resila bose noge. Kada se je prvi put prikazala, a to bijaše 11. veljače 1858., pouči djevojčicu, kako će se valjano i pobožno križati, a zatim, počevši i sama da prebira krunicu, što joj je prije visjela s desne ruke, obadri je da moli Ružarije: ovo se je ponovilo i za drugih objavljenja. Kada se je drugi put prikazala, jer se je djevojčica u jednostavnosti svoga srca bojala sotonske prevare, oškropi Djevicu osvećenom vodom; na to se ona milo nasmiješi, a lice joj još blaže sjevnu. Za trećeg objavljenja pozove djevojčicu, da za petnaest dana svakog dneva prigje do špilje. Kroz ovo je vrijeme Djevica često s njom govorila i opomenula je, da moli za grešnike, da ljubi zemlju i da pokoru čini; naloži joj, da reče svećenicima, da joj tu dadu kapelicu sagraditi, kamo će vjernici hrliti, da vrše svečanu molitvu; da se opere i da pije vode iz izvora, koji se je pod pijeskom krio, a imao da doskora provrije. Jer ju je djevojčica, koju ona bijaše udostojala svoga pogleda, neprestano molila, da joj kaže, kako se zove; ona će na sami dan Blagovijesti, prinijevši sklopljene ruke grudima i uprjevši svoje zjenice u nebo, milo reći: **Ja sam Neoskvrnjeno Začeće!**

„Jer se je glas o dobročinstvima, što ih vjernici bijahu primili, sve više svijetom pronosio, to je od dana na dan bivao sve veći

Boisserie: *Les Guerisons de Lourdes;* D-r Lavrand, professeur a la Faculté libre de medecine de Lille: *La Sugestion e les Guerisons de Lourdes.* D-r Bertrin· *Lurd.* Ovo su posljedne djelo preveli na naš jezik dični i velezaslužni oci Kapucini na Rijeci

broj onih, koje je svetost mjesta u pećinu dozivala. Kada se je već nizala četvrta godina od pomenutih dogogjaja, tarbeski biskup potaknut glasom čudesa, što se je bio posvuda pronio, i prostodušnošću djevojčice, najprije dade juridički ispitati pojedini slučaj a zatim prosudi, da su svi znakovi objavljenja svrhunaravni i dopusti da se Neoskvrnjena Djevica u pećini štuje. Doskora bi sagragjena i kapela. Od toga doba skoro bezbrojno mnoštvo vjernika iz Francuske, Belgije, Italije, Španjolske i drugih evropskih krajeva, šta više i iz dalekih Amerika, svake godine amo vrvi, da zavjet ispune, da milosti prose; ime se Neoskvrnjene od Lurda po svemu svijetu proslavljuje. Voda izvora raznesena na sve strane svijeta bolesnicima zdravlje povraća. Katolička evasiona, sjećajući se tolikih dobročinstva, podigla je ovdje mnogu svetu zgradu, remek-djelo umjetnosti. Hram djevice divno rese i zastave, što su ih kao spomenike na ta dobročinstva tamo poslali mnogi gradovi i narodi. I ovdje se kao u njezinom sjedištu Neoskvrnjena Djevica bez prestanka štuje: danju molitvom, religijoznim pjevanjem i svečanim obredom, noću pako onim svetim ophodima, u kojima sila poklonika gorućim svijećama i bakljama u ruci pobožno koracaju i slave Bl. Djevice poju.

„Svakome je poznato, da su ova poklonstva, dok je svijet bio ohladnio, raspirila vjeru, potakla duhove da ispovijedaju kršćanski zakon i na čudesni način uzmnožila štovanje prema Neoskvrnjenoj Djevici. U ovom divnom priznavanju vjere kršćanskom narodu prednjače svećenici, koji tamo svoj puk vode. A i sami biskupi često pohagjaju sveto mjesto, predvode poklonstva i budu nazočni premnogim svečanostima. Ne rijetko ćeš primjetiti, kako tamo pridolaze kao ponizni poklonici i sami kardinali rimske crkve. Isti rimski vrhovni svećenici iz pobožnosti prema Neoskvrnjenoj od Lurda obasuše svetu zgradu priplemenitim darovima. Pije IX. je odlikova svetim oprostima, ovlasticom nadbratovštine, imenom manje bazilike i najzad htjedne, da apostolski poslanik u Francuskoj u njegovo ime svečano okruni Bogorodičinu sliku, koja se tu štuje. I Lav XIII. iskaza tma dobročinstva. Kadno se je slavila dvadesetpetgodišnjica Objavljenja, on podijeli oprost na način jubileja. Riječju i utjecajem je promicao poklonstva, i najzad se pobrinu, da se u njegovo ime svečano posveti crkva pod natpisom *Ružarja.* Ova je dobročinstva on okrunio, kada je na molbu biskupa dobrostivo dopustio, da se svake godine svečano slavi praznik Objavljenja Bl. Djevice Neoskvrnje posebnom misom

i službom *(officium)*.[1])“ Odlukom sv. Kongregacije obreda od 13. studenog 1907. Pije X. proširi svetkovinu na cijelu crkvu [2])

U službi se na mnoga mjesta uznosi otajstvo Neoskvrnjenog Začeća, to osobito biva u hvalospjevu prve večernje i u onome od pohvala *(laudes)*, a u himnu druge večernje jasno se ističe predmet samog praznika. Evo ga:

Svake ljage Mariju prostom, vjere
Naučitelj vrhovni proglasuje;
I svijet vjerni Djevice u radosti
Slavi dobiće.

Hrpimice pobožno mnoštvo amo
Sa molitvom crkvari, s naše, s tuđe
Grude hrli, moguću pomoć blage
Djevice prosi.

Sama Dijeva djevojci čednoj, da ju
Gleda pušta; badri je, dok se plaši;
Bez grijeha začetom svojim ustam
Sebe objavlja.

Molitelja Djevica suze prima,
Bijednicima dariva željno zdravlje,
Ispunjenom željom na rodne žale
Vraća se mnoštvo.

O pećino presretna, Božje Majke
Urešena pogledom! Časna stijeno,
Jer iz tebe obilno protekoše
Vode prebistre!

Nevolji se molećih smiluj, Dijevo!
U tegobam priteškim ti nas krijepi,
Tugujućim isprosi pravu radost
Vječnog života!

Ocu, Sinu rogjenom, Duhu Svetom,
Toj kreposti jednakoj obojice
Jednom Bogu dika i slava nek je
Vijekom vijekova.

§ 2. Sedam žalosti Bl. Dj. Marije.[3])

U XV. vijeku su kolale različite legende o začetnicima pobožnosti prema Mariji, majci žalosti i čemera. Tako bi prema jednoj sv. Ivan apostol bio prvi, koji je tu pobožnost počeo gajiti, a prema drugoj Josip iz Arimateje i Nikodem bili bi dali sagraditi crkvu „Del spasmo“ (skončania) baš ondje, gdje se je Djevica susrela sa svojim sinom, kadno je ovaj na svojim božanskim legjima nosio priteško drvo križa. Ovo su, dakako, legende i ništa drugo, a ovima je srednji vijek — vijek žarke vijere, obilovao.

No iako se ne može tvrditi, da se je za prvih vijekova gajila pobožnost prema žalostima presvete Bogorodice tako, da su se njima u čast molile osobite molitve ili vršio kaki liturgički

[1]) U pojedinim dijecezam i redovničkim zadrugama.
[2]) Prema odluci cijela crkva je započela ju slaviti god. 1909.
[3]) U ustima našega naroda: *Gospa od sedam žalosti, Majka žalosna, Majka bolesna.*

obred; pored svega toga korijen joj je u sv. pismu i u kršćanskoj drevnosti. Šimun proriče Djevici, da će joj mač boli dušu probiti;[1]) Marija bježi u Egipat pred bijesom kralja Iruda;[2]) ražalošćena traži izgubljenog sina;[3]) eto je napokon na visokoj Golgoti kod izdišućeg Spasitelja.[4]) Prvi kršćani, koji su i onako dobro poznavali svete stranice, kada bi čitajući sveta evangjelja naišli na pomenute zgode, nijesu mogli, a da se ne sjete muke i skončanja naše Saotkupiteljice. Eto, samo bi se u ovom smislu kazati moglo, da zametak pobožnosti prema žalosnoj Majci siže sve do apostolskih vremena.

Prvi crkveni otac, koji uznosi Marijine boli, jest veliki govornik i pjesnik sirske crkve sv. Efrem († 373.). Kako se veličanstveno iz njegove harfe izvija duboki bol i sinovsko sažaljenje, što ga on osjeća prema Kraljici mučenika![5]) Sv. Paulin[6]) i Avgustin[7]) plove gorkim morem Marijinih žalosti, kadno tumače smisao proročkih riječi starca Šimuna. Dok sv. Ambrozije posmatra Majku Božju ispod križa na Kalvariju,[8]) Pseudo-Jeronim pozdravlja Bogorodicu, koja je bila više nego mučenica, jer je ona na duševni način trpjela s mača pregorke muke.[9]) Ali kako Marija presvete rane svoga sina cjeliva, kako ona njegovu božansku glavu na svoje srce prinosi, kako gorko plače, kako grli njegovo mrtvo tijelo; tu nam tužnu povjest tako nježno i osjećajem pripovijedaju sv. German Carigradski († 733.)[10]) i Georgije Nikomedijski († 879.).[11]) Bolni su ovi vapaji sa istoka odjekivali na zapadu. Petar Damijani, Beda Časni, bl. Amadeo, a nadasve sv. Anselmo Kanterberiški,[12]) njegov učenik i vjerni pratioc povjesnik Edmero,[13]) sv. Brnardo[14])

[1]) Luka II. 35.
[2]) Mat. II. 13.—14.
[3]) Luka II. 40.—50.
[4]) Iv. XIX. 25.
[5]) *Threni id est lamentationes gloriosissimae Virginis Mariae super passione Domini. Opera omnia. Romae.* 6. v. III.
[6]) P. L. LXI. 415. Epist. 50.
[7]) P. L. XXXIII. 644. Epist. 149.
[8]) P. L. XVI. 333. *De institutione Virginis.*
[9]) P. L. XXX. 142. *Sermo ad Paulam.*
[10]) P. G. XCVIII. 269.—278. *Oratio in divini Corporis Domini ac Salvatoris nostri J. Chr. Sepulturam.*
[11]) P. G. C. 1458.—1490. *In serm. Stabat autem juxta crucem Jesu mater ejus.*
[12]) Dialogus de Passione Domini.
[13]) De excellentia Virginis Mariae.
[14]) Liber de passione Christi et doloribus Matris ejus.

— svi ovi ugodnici Božji prate kraljicu mučenika na njezinom trnovitom putu do visoke Golgote, da tu vide, kako će njihova Saotkupiteljica da ispije iz čaše mučeništva posljednu kap najgorče žuči.

Sasvim je razumljivo, da su Marijine muke imale odjeknuti i u srcu kršćanskog umjetnika. Ovaj je onda dao maha svojim osjećajima u kistu ili u dlijetu. To je za prvih vijekova crkve bivalo pod koprenom uzvišene simbolike, ali kada je Kostantin dao slobodu Isukrstovoj Zaručnici, onda je križ bljesnuo sa sjaja i postao znakom slavodobića. Oko umjetnikovo, dakako, nije moglo, a da pod križem ne ugleda ženu preodregjenu od vijekova. U britskom muzeumu je sandučić od bjelokosti iz V. vijeka; na njoj ćeš primjetiti Isusa na križu, a pod križem Bl. Djevicu i sv. Ivana. U sirskom evangjelju monaha Rabulas-a od god. 586., sada svojina Lorenzove biblioteke u Firenci, vidjeti je Mariju kako stojeći pod križem podiže plašt, da prema starome običaju u znak žalosti njime glavu pokrije. Od VI. vijeka pak sve dalje kadgod se bude kršćanskom umjetniku prohtjelo da prikaže tužni prizor na Kalvariju, mi ćemo svaki put pokraj križa uočiti presvetu Bogorodicu.

Ali pobožnost prema žalostima Bl. Djevice pored svega toga još ne bijaše sebi prokrčila staze u šire slojeve pravovjernoga naroda. Ovu je uzvišenu zadaću imao da vrši red Marijinih Službenika (servita), koji je bio utemeljen god. 1240. Nikola iz Pistoje kaže: „Svrha je našega reda da često razmišljamo boli presvete Bogorodice i da uznastojimo, da to po mogućnosti i cio svijet čini.“[1]) Zatim će dalje: „Imamo časnu i uzvišenu svrhu, da budemo sveti i da druge posvetimo i to na najednostavniji način: razmišljanjem muke Bl. Dj. Marije i njezinog sina. Ovo je i bila svrha naše Gospogje, kada je red utemeljivala.“[2]) Red servita se je nevjerojatnom brzinom raširio po cijelome svijetu, a po njemu i pobožnost prema Marijinim žalostima: malo i veliko, bogataš i siromah, sve se je upisivalo u bratovštinu *crnog naplećnika:* **societas habitus.**

Pa ipak se je tek u XV. vijeku počela slaviti svetkovina na uspomenu Marijinih žalosti. Pokrajinski crkveni sabor u Kölnu od god. 1463. pod biskupom Thierry de Meurs odredi, da se svake godine kao odmazda za zlodjela, što su ih Husite počinjali na

[1]) Morini O. S. M. *Ricordi del P. Niccolò Mati dei Servi di Maria.* Roma 1882.
[2]) Ibid.

svetim prilikama, slavi praznik na uspomenu skončanja i žalosti Bl. Dj. Marije: *Festum commemorationis augustiae et doloris B. M. Virginis,* i to u petak treće uskršnje nedjelje. Svetkovina je već u istom vijeku prekoračila granice kelnske crkvene pokrajine i raširila se po cijeloj Njemačkoj, samo što se nije posvuda u isti dan i pod istim natpisom[1]) slavila.

Još prije nego će se uvesti praznik Gospe od sedam žalosti, u liturgičkim je knjigama bila posebna misa i posebna služba,[2]) što se je sve molilo odregjenih dana u čast žalosnoj Majci. Ali ni ova služba ne bijaše posvuda jednaka. Tako u različitim liturgičkim knjigama čitamo sve druge pripjevke *(antiphonae)* za prvu večernju: *Omnes fideles compati decet...*[3]) *Super omnia laudate...*[4]) *Doleo super te...*[5]) Ista je stvar i sa hvalospjevima: *Stabat ad lignum...*[6]) *Stabat Mater...*[7]) *Imperatrix clementiae...*[8])

Poslije smrti Marije Austrijske (1482.) planu u Nizozemskoj gragjanski rat, kome se ubrzo pridružiše glad i kuga. Vjernici su se u ovoj teškoj nevolji utjecali na osobiti način Majci od sedam žalosti. Po zagovoru Kraljice mučenika Svemogući oslobodi svoj narod strašnih bičeva. Na uspomenu se je ovih milosti svake godine slavila u Delftu velika svetkovina od 1. do 13. listopada. Svaki je dan u crkvi bivala besjeda o muci Isusovoj i o žalostima njegove presvete Majke. I Ljudevit, turnejski (Tournay) biskup, uvede u Brügge svetkovinu *Naše drage Gospogje od sedam žalosti,* a ova se je svetkovala od 1. do 13. studenoga.

A zašto baš od *sedam* žalosti, natpis, koji je kasnije i sama liturgija poprimila? U srednjemu je vijeku pobožnost vjernika

[1]) *Festum compassionis Mariae; Festum transfixionis; Festum de pietate; Festum de spasmo B. M. V.*
[2]) *Historia de Compassione B. M. V.* Brev. Vormat. Pal. 516. iz XV. vijeka; *Incipit officium B. Mariae de Compassione filii sui, quam habuit de eo in hora mortis suae.* Horae canon. Gebennes. Pal. 540. od god. 1416.; *Cursus de Compassione M. Virginis sabbathis. — Officium per omnes horas.* Vat. 3769. iz XV. vijeka.
[3]) Brev. Spir. Pal. 514 iz XV. vijeka.
[4]) Brev. Vormat. Pal. 516 iz XV. vijeka.
[5]) Brev. Proprium Combr. et Laus. Vat. 6283 iz XVI. vijeka.
[6]) Brev. Spir. Pal. 514.
[7]) Horare can. Vat. 3769. *Stabat Mater* (Blizu križa Majka staše) složio je po svoj prilici franjevac Jacopone de Todi († 1306.). Pogio misli, da je to djelo Inocentija III.
[8]) Horae can. Pal. 535.

prema žalosnoj Bogorodici bila tolika, da su mnogi željeli saznati i broj njenih žalosti. I ako su neki u XIV. i XV. vijeku navodili 6, 12, 15, 27, 50, pa čak kao bl. Alan de la Roche i 150 Marijinih žalosti; pored svega toga najmiliji bio je broj 5. Evo tih pet boli: 1. Proročanstvo Šimunovo, 2. kada je izgubila Isusa, 3. kada je Isus bio svezan, 4. kada je stajala pod križem, 5. kada je u svome krilu držala mrtvo tijelo Spasiteljevo. Jedni su mjesto vezanja uzimali bijeg u Egipat, a drugi za peti bol polaganje Isusa u grob.

Ima ih, koji misle, da je serafinski naučitelj sv. Bonaventura prvi uveo pobožnost u čast *sedam žalosti;* drugima bi bio to učinio već pomenuti pokrajinski sabor u Kölnu, a napokon Benedikt XIV. drži za začetnike ovog običaja utemeljitelje reda Servita. Bijaše ih sedam na broju, a svaki od njih bijaše odredio, da će razmišljati po jedan bol Bl. Djevice. Ali sve ovo ne stoji. Za sv. Bonaventuru znamo, da je složio *„Officium de Compassione B. M. V.,"* u kojemu nigdje pomena o *sedam* žalosti; Sabor u Kölnu je samo ustanovio *Festum commemorationis augustiae et dolorum B. M. V.;* napokon prije XVI. vijeka nema ni jednog povjesničkog spomenika, kojim bi se moglo dokazati, da je red servita širio pobožnost prema Mariji od *sedam* žalosti. a ne prema njezinim bolima uopće. Svakako je na koncu XV. vijeka prevladao broj sedam: bratovštine već imaju natpis: *Bratovština od sedam žalosti,* utemeljuje se, kako smo već vidjeli, svetkovina u čast *Gospe od sedam žalosti*, a, dakako, ova se misao odrazuje sada i u kistu umjetnika, koji nam prikazuju Djevicu, kako joj sedam mačeva srce probijaju.

I prema sedam Djevičinih radosti u srednjemu se je vijeku gajila osobita pobožnost. Bilo je nekako prirodno, da se ovima suprostavi sedam žalosti. To čini i sv. Vincentije Ferreri u jednoj svojoj besjedi.[1]) No mi pristajemo radije uz one, koji broju 7 podavaju mistično značenje. Ovaj je broj u svetom pismu tajanstven i znači punoću stvari. Marija je kraljica mučenika, pak mi ne možemo ni približno da shvatimo težinu i gorčinu njezine boli. Pravom vele svete stranice, da su Marijine boli velike kao more. Kakvo je srce, kakva je ljubav, takav je i bol. A kakva ima bit

[1]) *Sermones de sanctis per totius anni circulum.* — P. Grgur M. Zinkl O. S. M. u lijepoj svojoj radnji: *Zur Geschichte der Verehrung der Schmerzen Marias* prikazuje opširno razvitak ove bogoljubnosti. Vidi: *Theolog. prakt. Quartalschift.* Linz. 1910. S. 14.

bila osjetljivost srca tako nježne prirode, koju nikada ni najsitniji trun sebične strasti otrunio nije! Isus je Mariji bio sve. On je sin njezinog djevičanstva, On je samo njoj pripadao onako, kako drugi sinovi svojoj majci nikada pripadali nijesu. Marija je, dakle, ljubila više nego sve majke skupa, stoga i natkriljuje njezin bol muke, patnje i stradanja svih mučenika. Tajanstveni broj sedam označuje nedogledni ocean njezinih žalosti, pak zato je mi i nazivljemo *Gospom od sedam žalosti.* Evo ovih sedam žalosti, u kojima su uključene i sve druge: 1. kada joj je starac Šimun prorekao, da će joj mač boli dušu probosti, 2. kada je bježala u Egipat, da se ukloni okrutnome Irudu, 3. kada je vraćajući se iz Jerusalima izgubila svoga sina, 4. kada je ugledala Spasitelja, kako na svojim božanskim legjima nosi priteško drvo od križa, 5. kada je gledala, kako opaki židovi razapinju dragoga joj sinka, 6. kada mu je Longin sulicom rastvorio bok i kada ga je mrtva u krilu držala, 7. kada su božansko Isusovo tijelo u grob spuštali. Neke se od ovih žalosti temelje na evangjeoskoj povjesti a neke na kršćanskoj predaji.

Naskoro je i sv. Stolica imala da posveti broj sedam. Inocentije X. odredj dva kolovoza 1645. da se službenome natpisu bratovštine pridodaju riječi: *od sedam žažosti* tako, da se je odsad bratovština nazivala: *Societas habitus septem Dolorum* ili *Confraternitas B. M. V. septem Dolorum.*

Godine 1667., 9. srpnja sv. Kongregacija obreda dopusti, da se treće nedjelje rujna, na glavnu svetkovinu bratovštine, čita zavjetna misa u čast Gospi od sedam žalosti i to u ljubičastoj liturgičkoj boji.[1]) Godinu kasnije u časoslov bi uvrštena i posebna služba za svetkovinu. Ovu je službu prema odluci sv. Kongregacije od 1670. red servita mogao moliti svakoga petka, ako u taj dan ne bi pala kaka svetkovina od 9. štiva.

Kada se je Pije VII. vratio iz progonstva, 18. rujna 1814. bi oglašena ova odluka:

„Pošto se je za svih javnih nesreća, što Crkvu bijahu zadesile, na osobiti način uzmnožila bogoljubnost prema preblaženoj Djevici, *kojoj je prema Šimunovom proročanstvu mač dušu probô,* a ove zgode pomen biva u petak Glušnice, kada Crkva u žalosti i plaču slavi uzvišene tajne Spasiteljeve muke; pošto je sv. Stolica

[1]) Odlukom od 4. ožujka 1673. bi ustanovljeno, da liturgička boja za svetkovinu bude bijela boja.

još i prije bila dopustila redu Službenika Bl. Djevice, da i po drugi put t. j. treće nedjelje rujna istu svetkovinu svečano slavi, a ovo se je sve vremenom proteglo i na druge neke redovničke države i biskupije: — stoga Presveti Gospodin Naš Pije VII., vrhovni svećenik, potaknut osobitom pobožnošću prema žalosnoj Djevici, a i molbama Prevedrog Karla Manojla, kralja Sardinije i uzoritoga, prepoštovanog gospodina kardinala Julija Marija de Somalia, pročelnika sv. Kongregacije obreda... odredi, da se u buduće u cijeloj crkvi, po cijelome svijetu svake godine u treću nedjelju rujna slavi praznik *Žalosti Bl. Dj. Marije*.... Pomendan iste svetkovine, što biva u petak Glušnice, ima se i nadalje svetkovati."[1])

Ova se je posljedna svetkovina slavila na koncu XVII. vijeka u mnogim redodržavama servita. Na 18. kolovoza 1714. protegnuta je na cijeli red, a Benedikt XIII. uvrsti je 22. kolovoza 1727. u opći kalendar crkve.

Za ove svetkovine liturgija posmatra Djevicu ispod križa, kako dijeli bol sa svojim sinom, kako se s njime sjedinjuje u djelu našega otkupljenja. Kako u cijeloj službi, tako se na osobiti način ova misao ističe i u ovom hvalospjevu jutrenje:[2])

Krv presveta Hrista curi
I Adama zlobu ništi,
A pohlepu majke Eve
Plač Marije sada briše.

Kaki užas ne prostruji
Materinskim cijelim bićem,
Kad ga divlja stade rulja
Na križ teški propinjati.

Dojila ga djevičanskim
Jednom mlijekom meda slagjim,
A sad cvijeleć sva se zgraža,
Gdje ga gorkom žuči poje.

Silnu radost što osjeti
Pri porodu Blaga Dijeva,
Uz kamate sad odvraća
Dugo, teško umiranje.

Plače grozno, megju krivcim
Jer ga gola grdno psuju,
Dok mu jednom u povoju
Počast kralji iskazaše.

O pobožni sluge Dijeve
Hrista Krvlju otkupljeni,
Tu pregorku žalost sada
Suznim okom posmatrajte.

Višnja slava budi Hristu,
A njegova gorka muka
I majke mu teška žalost
Vječnu radost nam podijeli. Amen.

Prve je pako svetkovine predmet mnogo opširniji: liturgija posmatra sve muke, što ih je Bogorodica mučila od kolijevke do smrti njezinog božanskog sina.

[1]) Nilles S. I. *Kalend. Man. utr. eccl.* Tom. II. 508.
[2]) Iz dominikanskog časoslova.

Pamjat sostradanija presvjatija Bogorodici.

Ovu svetkovinu slave sjedinjeni Rusini i to *v pjatok 10. nedjeli po Voskresenij, si jest 2. sedmici Petrova posta.* Sjedinjena jermenska crkva svetkuje je kao i zapadna crkva u petak Gluhe Nedjelje. U Rusiji je praznik Žalosne Majke 13. kolovoza. Ikona je njezina prenesena u Moskvu god. 1641.

I ako cijela istočna crkva posebnom svetkovinom ne slavi Marijinih boli, pored svega toga ona ne zaostaje niti najmanje za zapadnom crkvom u štovanju kraljice mučenika.

Već smo gore kazali, kako je Djevičin ljubimac sv. Efrem Sirski složio pjesmu — tužaljku, u kojoj opijeva Marijine muke Pjesma nas donekle sjeća na *„Stabat Mater"* i na ukore *(improperia)* Velikog Petka u zapadnoj crkvi. Evo nešto trnja iz krune čemera, što ju je preblagoslovljenoj Bogorodici ispleo veliki naučitelj sirske crkve:

Blizu križa majka stoji
Propetoga Spasitelja
Ona gleda i posmatra
Grozne rane, oštre čavle,
Sve njegove gorke muke.
. . . . . .
I prečista, neporočna
Bolno kliknu iz sveg glasa
I čemera punog srca.
. . . . . .
O židovi bezbožnici,
Razbojnici. neharnici
Prema Bogu, stvorcu vašem!
Zar vas jednom rajske mane
Ne nahrani u pustinji,
I u zemlju blagosova

Kroz more vas ne prevede?
Oj opaki ti, narode,
To je uzvrat na milosti:
Ti za manu žuč mu davaš,
A za vrutak vode ocat!
. . . . . .
Sada, starče čudnovati,
Onaj mač mi dušu probi,
Za kog onda ti mi reče!
Evo mača, evo rane!
O moj sinko, o moj Bože,
Tvoja smrt mi dušu rani,
Rastrga mi tužno srce!
Ugasi se svjetlo vida!
Preužasno mač od boli
Sad probada moje grudi...[1])

Asseman tvrdi, da su se ove tužaljke pjevale u sirskoj, maronitskoj i jakobinskoj crkvi za službe Velikog petka.

Veličanstvena su pako τροπάρια θεοτόκια i σταυροθεότοκια. kojima i dandanas grčka, ruska i srpsko-pravoslavna crkva često u liturgiji veličaju boli i muke žalosne Majke, a začetnik im je Josip Hymnograf († 883.). Evo ih miline i ljepote radi nekoliko iz kanona za petak Sredoposta:

[1]) Ove sam stihove preveo iz njemačkoga. Na njih sam se namjerio u pomenutoj radnji o. Zinkl-a.

ODA I.

Kada sam te, o sinko, rodila, nikake boli osjetila nijesam, a sada me žalost svu obujmila, jer te vidim, gdje mi visiš, kao zlotvor na križu, tebe, koji činiš da zemlja visi bez uporišta. Tako je prečista grozne suze lijuć govorila.

ODA III.

Kada je Djevica uočila život, gdje mrtav na križu visi, nije mogla da priguši boli srca već u duši potresena vapijaše: Jaoh meni, sinko moj! Kako ti to odvrati narod prestupnik!

ODA IV.

Iz djevičanskog sam te krila porodila, o sinko, a gledajući te sada razapeta na križu, smućujem se i zgražam se! Uzivešenosti otajstva i dubine mnogih tvojih odluka ne shvaćam. Ovako je prečista vapila, a mi je bez prestanka kao Majku Božju blaženom glasimo!

ODA V.

Kad si na križu gledala onoga, koji se je radi svoje dobrote na nedokučivi način od tebe, o sva neporočna (πανάμωμε), *rodio; s rana je srce tvoje krvavilo i ti si vapila: Jaoh meni, božanski sinko! Kako li se za sve grozno mučiš! Blagosti se tvojoj klanjam. Slava tebi, Gospode!*

ODA VIII.

Kad te sada posmatram, o vječni moj sinko, raspeta na križu za opake ljude i kako mi poput nevinog jaganjca visiš; ginem od puste žalosti, boli me zaokružuju, kake samo materinsko srce osjetiti može. Ovako je vapila prečista, a mi je neprestano, kako joj se to i dolikuje, hvalami obasipajmo u vijeke vijekova!

ODA IX.

A da povrijegjena bila nijesam na svijet sam te dala, o sinko, koga je Otac u vječnosti porodio; a kako te grozno raspadljivi ljudi mrcvare, sulicom bok tvoj rastvaraju a ruke i noge nečovječno čavlima probijaju! Tako je vapila prečista, a mi je prema zasluzi veličajmo!

Ovako se veličanstveno jedna i druga crkva natječu u veličanju One, koja se pravom nazivlje Kraljica mučenika.

§ 3. Pohogjenje Bl. Dj. Marije.

Izmegju manjih Bogorodičinih praznika ovaj je jednom bio najznamenitiji i narodu najmiliji. U Francuskoj i u Italiji ubrajao se je neko vrijeme u gragjanske blage dne, a većinom je imao i osminu, kako je i danas po gdjegdje ima. Svakako, i u naše doba zaprema u crkvi dično mjesto kao svetkovina višega stepena II. reda.

Predmet nam ove svetkovine označuje samo sveto evangjelje: *A Marija, ustavši onih dana, otide žurno u gornju zemlju u grad Judin.*[1]) *I ugje u kuću Zaharijinu i pozdravi se s Jelisavetom. I kad Jelisaveta ču čestitanje Marijino, zaigra dijete u utrobi njezinoj i Jelisaveta se napuni Duha Svetoga. I uskliče glasno i reče: Blagoslovljena si ti megju ženama i blagoslovljen je plod utrobe tvoje. I otkud meni ovo da dogje mati Gospoda moga k meni? Jer gle, kada dogje glas čestitanja tvojega u uši moje, zaigra dijete radosno u utrobi mojoj. I blago tebi, koja si vjerovala, jer će se izvršiti, što ti kaza Gospod.*[2]) Na ovo se je iz djevičanskog Marijinog srca izvio onaj divni hvalospjev: *Veličaj, dušo moja, Gospodina,* što ga crkva svakog dana na večernjoj moli.

Reklo bi se, da su oci franjevci prvi uveli svetkovinu Pohogjenja, jer i Benedikt XIV. tvrdi, da su je oni slavili još god. 1263. i to odmah s početka dosta svečano.[3]) U jednom njihovom časo-

[1]) To je sigurno Hebron, današnji Karjath-arbe. Zaharija je kao svećenik stanovao u svećeničkom gradu. Ovaj je za Judino koljeno, komu je i Zaharija pripadao, bio upravo Hebron.

[2]) Luka. I. 39.—46.

[3]) Bened. XIV. *De Festis D. N. J. Christi et B. M. Virginis.*

slovu iz XIV. vijeka čitamo: *In sollemnitate Visitationis B. M. V. Officium rhytmicum cum lectionibus infra octavam.*[1])

Da bi dobri Bog po zagovoru Bl. Djevice učinio kraj zapadnome raskolu, koji je toliko jada zadavao Isusovoj Zaručnici; Urban VI. i Bonifacije IX., prvi 6. travnja a drugi 9. studenoga 1389. naredište, da se svetkovina ima posvuda slaviti. Ona je pored svega toga postala opća tek god. 1441. i to odlukom bazilejskoga sabora u 45. sjednici. Sabor je ukinuo i post, koji je po odluci Urbana VI. imao da bude uoči blagdana. Klement VIII. (1592.–1605.) podignu praznik na viši stepen i naredi, da se složi posebna služba.

Ne možemo sigurnošću odsjeći, zašto se je svetkovini odredio drugi dan srpnja. Ni sv. pismo ni predaja nam ne govore, u koje je baš doba godine Marija pohrlila k sv. Jelisaveti. Pored svega toga po riječima sv. evangjelja; *A Marija, ustavši onih dana, otide brzo* (μετὰ σπουδῆς) *u gornju zemlju u grad Judin*, reklo bi se, da se je Djevica požurila, da bude Jelisaveti od pomoći kod ragjanja. Ako je tako, onda je Marija bila kod Jelisavete prije i poslije nego li je Isusov preteča ugledao svjetlo dana, a prema ovome sasvim bi se zgodno bio odabrao za svetkovanje ovog dogogjaja 2. srpnja, jer je to prvi dan poslije osmine Rogjenja sv. Ivana Krstitelja. No najvjerojatnije je, da se je sv. Stolica odlučila za 2. srpnja, jer i istočna crkva u isti dan slavi Bogorodičin praznik i ako mu je predmet sasvim drukčiji, kako ćemo to niže vidjeti.

Ovdje nam je primjetiti, da se svetkovina Pohogjenja prije bazilejskog sabora nije svugdje u isti dan slavila. Franjevci su je slavili u vrijeme Došašća, u Pragu se je svetkovala 27. lipnja, a u Parizu 28. travnja.

* * *

Sjedinjene crkve: jermenska i siro-maronitska slave Rogjenje Bl. Djevice kao i zapadna crkva 2. srpnja, a katolički Haldeji 21. mjeseca *haziran* (lipnja).

Na mjestu, gdje se je prema predaji sastala Bl. Djevica sa sv. Jelisavetom, diže se sada rusko-pravoslavna crkva, koja je posvećena Rogjenju Bogorodice No, iako cijela istočna crkva ne svetkuje posebnom svetkovinom ovo otajstvo, ona ga ipak veličanstveno slavi u svojoj liturgiji.

[1]) *Breviar. fratrum Minorum florent.* Vat. 4752.

Dijevo beznevijesnaja, kliče ona, i mati vsečastaja prijemši ot arhangela blagoviješćenije so tšćanijem vostekla jesi v gornjaja i cjelovavši južiku tvoju vsečestnuju Jelisavet; materju Gospoda ot seja narečena bila jesi i vozveličila vozveličavšago Tja Gospoda. Blagoslovena Ti v ženah i blagosloven plod čreva tvoego.

§ 4. Položenije čestnaja rizi Presvjatija Vladičici našeja Bogorodici vo Vlahernje.

Dva patricija: braća Galvi i Kandit putujući Palestinom, da se poklone sv. mjestima, namjere se u kući jedne židovke na rizu (haljinu) Majke Božje. Jer su bili imućni, oni otkupe tu haljinu i donesu je sa sobom u Carigrad. Riza bi god. 462 za vladanja cara Lava I. svečano položena u Bogorodičin hram nazvan *Vlahernije*. Pomen se na ovaj dogogjaj od tog doba slavi svake godine 2. srpnja.

Vlahernije se je zvalo predgragje na obali Crnoga mora; odatle najprije i crkvi tu sagragjenoj u čast Bogorodici naziv: ἐπιθαλάσσιον (na moru, pokraj mora). Vremenom je prevladao naziv: Vlahernijski. Prema Kodinu ovaj se je predjel tako prozvao, jer je tu bilo mnogo hridi (βλάχνον: hrid, greben), ili jer je bio barovit i močvaran (βλαχέρνα prema λακέρνα: bara, močvara), ili najzad stoga, što je tu bio umoren neki Vlah: Βλάχου τινὸς κέρμα ἦν ἐκεῖσε.[1]) Gretser bi htjeo, da je tu vladao neki kraljević po imenu Βλάχος, pak po njemu i ime predjelu.[2])

Carica Pulherija sagradi u Vlaherniji hram u čast Bogorodici, a Justin i Justinijan ga obnoviše i proširiše. Eto što o ovome veličanstvenom hramu piše stari bezimeni grčki pisac: „Izmegju sviju svetišta i crkvi u cijelome gradu, a koje su posvećene časti i imenu Bogorodice, prva je i glava sviju onaj znameniti božanski hram Vlahernijski. Kako sunce sve zvijezde posute po nebeskom svodu veličinom i sjajem natkriljuje, tako se i ovaj hram nad svim drugima ističe.“[3]) Vlahernijski hram je bio na takome glasu,

[1]) Codinus: *De aedificiis Costpl.* Migne. P. G CLVII. 573.–576
[2]) Gretser: *De officiis Costpl.* c. 5.
[3]) Kod Combefis u Auct. Bibl. S. P. tom. II. 753.

da su se i mnoge druge crkve Bogorodičine po svijetu tako nazivale. Stari je hram, na žalost, bio porušen, a gdje je on ponosno stršio nebu pod oblake, sada je crkva sagrađena u novije vrijeme.

Praznik od 2. srpnja nije uvijek imao današnji natpis. U carigradskom kalendaru VIII. vijeka čitamo: Τὰ μεταδέσια τῆς σοροῦ Βλαχέρνων: *Prenos lijesa u Vlahernije.* Σορὸς je lijes, čivot ili mrtvački sanduk, u kojemu je počivalo presveto Bogorodičino tijelo. U lijesu je nađeno samo nešto pogrebnog ruha, a za carevanja Marcijana i sv. Pulherije, kako objavljuje Nikefor Kalist, bi prenesen u Carigrad i položen u Vlahernijski hram. U jednom se starom kalendaru kod Morcelija praznik oglasuje ovako: Τὰ καταδέσια τοῦ μαφορίου τῆς ἁγίας Θεοτόκου: *Polaganje marame* (šudar, povezača za glavu) *svete Bogorodice,* a u kriptoferaskom kalendaru iz XI. stoljeća: Ἡ προςκύνησις τῆς τιμίας ἐσθῆτος: *Poklon časnoj haljini.*

Za ovog je praznika *razriješenje na ribi i vinu.* Pjevaju se dva kanona: Jedan je složio Josip, začetnik je drugoga nepoznat. U kriptoferaskim minejima je određen za povečerje i treći kanon: djelo sv. Vartolomeja.

Na liturgiji se pjeva iz poslanice sv. Pavla Filipljanom: *Naše je življenje na nebesima...* a evanđelje nam govori, što sve čovjek može, kada ima tvrdu vjeru u Boga.[1]) Ove se perikope čitaju, da se time istakne moć zaštite i zagovora Bl. Djevice.

Oni Sirci, koji po običaju grčke crkve slave praznik od 2. srpnja objavljuju ga ovako: *Praznik Bogorodičine marame; Svetkovina Bogorodičine haljine* i najzad: *Pomen božanske Gospođe Marije.*

U Moskvi je 2. srpnja i blagdan Bl. Dj. Marije Ahtirijske, za koju se kaže, da se je objavila god. 1739.

§ 5. Pomen Bl. Marije Djevice od gore Karmela.[2])

Karmel je gora između Judeje i Sirije. Podnožjem mu teče potok Cison a nešto dalje Rijeka Belus. U židovskom jeziku znači: *Zemljište posuto vinogradima i vrtovima.* I, doista, ova je gora takova! Karmel je i u vrijeme sinagoge bio glasovit, jer su u njegovim pećinama stanovali prorok Ilija i njegov učenik Jelisej.

[1]) Luka. XVII. 3.—10.

[2]) U narodu: *Gospa od Karmela, Gospa od Karmina, Blagda škapulara.*

Na ovoj gori Ilija je osramotio zrečeve Baalove; tu je on Bogu prinio žrtvu, koju je oganj s neba zapalio i izgorio i najzad je ugledao oblačić, predznak kiše, koji je mistično prikazivao Bl. Dj. Mariju, nazvanu stoga *Decor Carmeli:* Dika Karmela.

Gdje je jednom bila Ilijina pećina, sada je turska džamija, a na vrhuncu gore koči se lijepi manastir i crkva oo. Karmelita. Njemački protestanski naseljenici, predvođeni od svoga konzula iz Kajfe, protiv svakog zakona i pravde bjehu protjerali samostance i lišili ih njihovih dobara, no otomanske vlasti povratiše im god. 1885. sve, što im je pripadalo.

U staro doba pusti je pustinjak živio na Karmelu. Ovo nam potvrđuju i one mnoge pećine, što su ih pokornici bili preudeseli sebi za stanove. Karmel su mnogi prispodabljali sa košnicom, a pustinjake sa pčelama, koje prebiraju duhovni med kreposti za vječnost.

Redovnici ove gore drže za svoje patrijare proroke: Iliju i Jeliseja. Karmelite bili bi prema tome po vremenu prva redovnička zadruga na svijetu.

U tijeku vijekova ovaj je red imao da prostrugne burom progonstva. Procvjetao je u vrijeme križarskih vojski, jer je onda u svoje krilo primio mnogog poklonika sa zapada. Za Bertolda II. i Alana Bretonskoga razgrani se red po Kipru, Siciliji, Njemačkoj i Engleskoj, ali se je posvuda spoticao o suprotivštine. Protivnici su poricali karmelitima opstanak, jer da je IV. lateranski sabor pod Inocentijem III. bio odlučio, da se novi redovi utemeljiti ne smiju bez dopuštenja sv. Stolice.

I ako je bl. Šimun Štok iz Kenta, generalni vikar reda na zapadu, dobro znao, da je samih deset godina prije lateranskoga sabora, biva 1205. Albert jerusalemski patrijara latinskog obreda, kao poslanik pape bio sastavio i odobrio pravila za karmelite; on se pored svega toga uteče Honoriju III, da time stane na put svakom prigovoru. Honoriju se u snu objavi Bl. Djevica Marija, opomenu ga, da blago primi karmelite, da im red priznade i pravila odobri. Papa god. 1226. izvršio nalog nebeske Kraljice, a u redu karmelita zavladalo veliko veselje, iz srdaca se je sviju izvijala molitva zahvalnosti prema nebeskoj zagovornici. Bl. Šimun zamoli sv. Stolicu, da bi na vječnu uspomenu ovoga događaja ustanovila jednu svetkovinu. Honorije se ne ogluši molbe već naredi, da se svake godine 16. srpnja slavi *Pomen Bl. Marije*

Djevice od gore Karmela. Benedikt XIII. protegnuo je blagdan, što su ga sami karmelite slavili, na cijelu crkvu.

Godine 1251. uoči praznika od Karmela bl. Šimun, shrvan od starosti, pokore, a još više od neprilika, što su mu ih zadavali protivnici reda u Engleskoj, vapio je pomoć presvete Bogorodice. Pomolila se i rujna zora, a nebeska Kraljica zaljeska se pred svojim miljenikom. Na sebi je imala odjeću, što je nose karmelite, na usnicama je titrao blagi, tihi i blaženi posmjeh, na glavi je bljeskala sjajna kruna, a u ruci je držala naplećnik (škapular). Pružajući naplećnik Šimunu reći će mu: *Ovo je ovlastica za te i za tvoju braću. Svaki koji bude nosio ovaj naplećnik, ne će se osuditi vijekom.*“[1]) Ovo je objavljenje svake vjere dostojno, jer nam ga potvrgjuje i opisuje Sovanyngton, drug i tajnik bl. Šimuna: *„Haec ego immeritus, homine Dei dictante, scribebam:*“ Ovo sam ja nevrijedan pisao, kako mi je ćovjek Božji u pero kazivao.“[2])

Karmelite su uvijek nosili naplećnik, ali odsad su ga držali kao dar Majke Božje i znak njezine osobite naklonosti prema njima.

Naplećnik je dvojak: veliki i mali. Prvi nose redovnici a drugim se rese članovi bratovštine Gospe od Karmela.[3]) Ova je sigurno najstarija od sviju bratovština na svijetu. Ona se spominje za prvi put za pontifikata Lava IV. (847.—855.). Nasljednici Lavovi nadasve Siksto IV. (1471. 1484.), Pavao V. (1605.—1621.) i Kliment X. (1670.—1676.) obasuše je bogatim i obilatim oprostima.

* * *

Svetkovinu Gospe od Karmela slave sjedinjena sirsko-maronitska crkva i sjedinjeni Grci u Kalabriji. Ovi posljedni pod natpisom: Ἡ ἑορτὴ τῆς ἁγίας Δεσποίνης ἡμῶν ἀειπαρθένου Μαρίας ἐκ Καρμέλου: *Svetkovina svete naše Gospogje vazda djevice Marije od Karmela.*

Jedni je i drugi svetkuju 16. srpnja kao i zapadna crkva.

[1]) Razumije se po sebi i koji bude živio po zakonu Isusovom.

[2]) Što slično se nipošto kazati ne može o „Bulla sabbatina“ Ivana XXII. Prema „Bulli“ Bl. Djevica bila bi obećala papi ovo: *„Ego mater gloriosa descendam Sabbatho post eorum mortem* (privilegium sabbathinum) *et quos invenero in purgatorio liberabo, et eos in montem sanctum vitae aeternae reducam.*“ „Bulla“ nije autentična, nije vjere dostojna. Njezin se autograf nikada nije našao, a pape je nikada odobrili nijesu.

[3]) Prema odluci sv. Stolice može se mjesto malog naplećnika nositi medaljica. Vidi *Glasnik bos. srem. biskupije* str. 176. od god. 1911.

§ 6. Obljetnica osvećenja crkve Sv. Marije od Snijega.[1])

Za ove svetkovine čitamo u rimskom časoslovu, kako se patricije Ivan i njegova supruga zavjetovaše, da će sve svoje ostaviti Bl. Dj. Mariji, jer djece imali nijesu. Utekoše se Bogorodici, da im ona milostivo kaže, u što će da ulože svoj imutak. Ujutro 5. kolovoza osvanu jedan dio brda Eskvilina u snijegu. Megjutim Bl. Djevica bijaše u snu opomenula Ivana i njegovu ženu, da sagrade crkvu njoj u čast ondje, gdje primjete, da je snijeg pao. Kad je Ivan sve ovo javio papi Liberiju (352.—376.), ovaj mu odgovori, da je to isto i njemu Bl. Djevica objavila. Pogjoše, dakle, svećenici i vjernici u ophodu na brijeg, koji se je sa snijega bijelio. Papa odredi, da se troškom Ivana i žene mu gradi crkva.

Je li ova pripovijest vjere dostojna? Za prvi je put spominje Nikola IV. god. 1287. Za njim se za čudo osvrću Gregorije XI. g. 1371, Pije II. god. 1453. a i neki pisci: Baronije, Paulus de Angelis, Kanizije, Florentinius i mnogi drugi. Kada je Pije V. ispravljao rimski časoslov, on nije brisao pomenutog čuda. Ali u dugom razmaku vremena, štono se proteže od Liberija do Nikole IV. nigdje i nikada ni riječi o čudu od 5. kolovoza! Povjesnički je ovo sigurno: 5. kolovoza se je odavna slavila obljetnica osvećenja liberijanske bazilike.[2]) Ovu je Liberije dao sagraditi ondje, gdje je jednom bio *Macellum Liviae,* a kada je Siksto III. (432.—440.) baziliku proširio i obnovio, posvetio ju je tek on Bl. Djevici Mariji.[3]) Otada joj i naziv *Sikstinska* i *Basilica S. Mariae Genitricis.* Kada su u VII. vijeku u nju bile smještene jaslice, u kojima je ležalo djetešce Isus, prozvana je i *S. Maria ad praesepe,* i najzad, jer to bijaše prvi hram posvećen Majci Božjoj,[4]) pak da bi se kao

[1]) Ovome je naslovu posvećeno naše glasovito svetište blizu Petrovaradina — *Tekije.* Na mjestu današnje lijepe crkve bila je kapelica (1693.), koja je bila posvećena Neoskvrnjenom Začeću. Po svoj prilici ovome doba pripada i umjetnički kip N. Začeća, koji se vidi u lijevom pretincu kraj velikog oltara. *Il. Okrugić. Povjesna crtica o Tekijskoj Gospi.* Novisad 1902.

[2]) Grisar: *Geschichte Roms...* I. 153.

[3]) De Waal: *Roma Sacra.* 82. — Liber Pontificalis: *Liberius* nro. 52. *Xistus* III. nro. 68.

[4]) Benedikt XIV. i mnogi drugi pisci tvrde, da je prvu crkvu u Rimu Bl. Djevici posvetio papa sv. Kalist. No mi danas znamo, da je *Titulus Calisti* tek kasnije bio posvećen Bogorodici. De Waal: *Roma Sacra.* 81.

taki mogao razlikovati od drugih Bogorodičinih crkvi, koje rese vječni grad, dobi dični natpis: *S. Maria Maggiore.*[1])

Svakako legenda o snijegu, koji bi bio pao 5. kolovoza, bijaše prevladala, i sebi, kako smo već čuli, izravnala put u rimski časoslov; šta više, ako povirimo u neke liturgičke knjige iz XIV. i XV. vijeka, vidit ćemo, da se je i sama svetkovina nazivala: *Festum nivis:* Praznik snijega.[2])

Na početku se je praznik praznovao samo u Bazilici, a u XIV. vijeku protegnuo se je na sve crkve vječnoga grada. Pije V. uvrsti ga u opći crkveni kalendar, a Kliment VIII. podiže ga na svetkovinu višega stepena.

§ 7. Presveto Marijino Ime.

Učenjaci su višeput pokušali da protumače značenje riječi **Marija,** tog preslavnog imena naše saotkupiteljice, tog imena, koje je sa ebronskih planina zaplovilo pučinom vijekova našega spasenja, da ga vasiona slavi, da jadnom čovječanstvu bude milina, slast, radost i utjeha. Sveti oci i stariji crkveni pisci nijesu bili na čisto sa etimologijom riječi *Marija.* U naše je doba mnogi učenjak svjetskoga glasa svojski pregnuo, da nam ovo pitanje razbistri. Mimo druge diviti se je radnjama glasovitog patrologa O. Bardenhewera,[3]) Grimma,[4]) Minocchija,[5]) Zorella,[6]) i Hagena.[7])

Prema različitim semitskim jezicima, iz kojih učenjaci izvode korijen riječi *Marija,* ova riječ ima i sve drugo značenje. Neki je izvode iz aramejskoga *mir-ja,* a po tome bi *Marija* značilo: *gospogja, gospodarica.* Do istog završetka stigoše sv. Petar Hrizolog i sv. Ivan Damašenski, koji su etymon ove riječi nalazili u sirskome

[1]) Ven. Petrus u svome djelu *De Miraculis* nije ovoga mišljenja. Ovako će on: *„Habetur Romae Patriarchalis Ecclesia in honorem perpetuae Virginis Matris Domini consecrata, quae vulgari sermone Sancta Maria Major vocatur. Major autem idcirco, quia post Lateranensem Sancti Salvatoris Ecclesiam, major dignitate non solum Romanis sed et totius Orbis Ecclesiis est.“*

[2]) Lect. prop. Sanct. Vormat. Pal. 177.— Brev. Bened. Ottob. 283· — Brev. Fratr. Min. florent. Vat 4752.

[3]) O. Bardenhewer: *Der Name Maria.* Freipurg. 1891.

[4]) Biblische Zeitschrift. VII. 1909.

[5]) S. Miuocchi: *Il Nome di Maria.* Firenze. 1897.

[6]) P. F. Zorell: *Lexicon graecum N. T.* — Zeitschrift für katholische Teologie. Insbruck. XIII. 1906.

[7]) P. M. Hagen S. J: *Lexicon Biblicum.*

mar. Kojima je za podlogu hebrejski jezik nalaze ove korene: *mar:* gorak, *jam:* more; prema tome *Marija:* gorko more, ili *mar:* kaplja, *jam:* more, dakle: kaplja mora. Dok je nekima *Marija* sastavljena riječ od *meir-jam:* rasvijetljujuće more, Wiedeman nalazi druge sastavne djelove, t. j.: *meri-jam:* prijateljica mora.

Nemoguće je sa psihološkoga gledišta pristati uz mišljenje Gesenija, kojemu bi prema korenu *mrh:* odvratan biti, *Marija* značilo: odvratna, odurna. Bardenhewer nalazi riješenje u korenu *mara:* ugojiti, dakle, *Marija* bi bilo isto što i *dobro ugojena,* a ovo bi prema pojmu ljepote, što ga istočnjaci imaju, značilo: *lijepa, stasita, jaka.* Grimm se protivi ovome mišljenju i drži, da se značenje imena Mirjam ima tražiti u pravilima, po kojima se u južnoj Arabiji nadjevaju imena. Poznato je, da su se Izraelci zadržali u Gošenu; oni tu dogjoše u dodir sa Beduinima Sinajskoga polnotoka i prilagodiše se u mnogo čemu njihovim običajima. Vjerovatno je stoga, da je i ime *Mirjam* sastavljeno prema arapskim teoforičnim imenima osoba. Skoro sva južno-arapska imena muških osoba imaju uza se i ime kojeg boga. Taka su i imena žena, ako su ove ma koju službu vršile kod vjerskih obreda. Sve žene, koje su bile u službi boga Mutibnatjan, diče se teoforičnim imenima. Koji su, dakle, po Grimmu sastavni djelovi imena Marija? *Rjam* i *mi.* U minejskom i sabejskom znači *rjam:* visok, *mi* je sigurno prikraćeno *hami:* moj rogjak, moj srodnik. U Arabiji je bio običaj nazivati boga ocem, bratom ili rogjakom, da bi se time istaklo, kako on poput oca, brata ili rogjaka štiti i brani svoje stvorenje. Prema svemu ovome *Marija* ili *Mirjam* bi značilo: *Visoki je moj rogjak* ili *Visoki je moja obrana.*

Drugi pisci traže etimologiju riječi u egipatskom jeziku i njima je *Marija: prijateljica mora, morska luka.* Iz istoga izvora crpu i učeni o. Zorell i o. Hagen samo što njima *Marija* znači: *od Boga ljubljena.* Povirimo letimice u znanstveno razlaganje ovih dvaju učenjaka, uz mišljenje kojih ne možeš, a da ne pristaneš.

Egipćani su rado pravili vlastita imena osoba iz imena kojega od bogova, kao Ra-a, Ptaha i t. d. i iz korena riječi *mr:* ljubiti, i to u participu pasivnome *mry:* ljubljen, *mryt:* ljubljena. Slovo *t* ženskoga oblika postade vremenom muklo, *a mry* se je u ono doba, kada je Izrael selio iz Misira, izgovaralo *mery* ili *mary.* Ovako nastadoše egipatska imena: *Mry-Ra:* ljubljen od Ra-a, *Mry-Ptah:* ljubljen od Ptaha i t. d. I Izraelci su na način Egipćana

riječi *Mry, Mery* ili *Mary* pridodavali ime svoga Boga: *Jahve* ili *Jahu.* Mjesto *Jahve* znali bi često upotrebljavati i *Jam.* Tako n. p. za *Abi-jahu* imamo Abi-jam. Na ovaj je način iz *Mry-jahu* postalo ime *Mry-Mery-Marijam.* Ne zaboravimo ovdje, da se je i sestra Mojsije i Arona, koja bijaše prava slika Majke Božje, nazivala *Mar-jam.*[1]) *Mar-jam,* dakle, znači koliko i grčki: Θηόφιλος ili naš: *Bogumil.* Zaista i nije bilo niti će ikada biti stvora, koji bi Bogu bio miliji od neoskvrnjene Djevice, majke Previšnjega, saotkupiteljice čovječanstva.

U rimskom se časoslovu različito tumači presveto ime Bogorodice. Marija znači: *Gospogja, zvijezda mora* i t. d.. U srednjemu je vijeku ovo poslijednje tumačenje bilo najobičnije, a i dandanas je najmilije. U službi dana sv. Brnardo pozdravlja Mariju: *Zvijezdu mora;* Mariju: *Gospogju,* uznosi i sv. Petar Hrizolog.

Tumačenje sv. Petra Hrizologa, kako već primjetismo, ima temelja u korenu sirske riječi *mar:* gospogja, ali otkud *zvijezda mora?* Istina i Euzebiju je Mirjam osim *illuminatio mea, illuminans eos, smyrna maris* i **stella maris,** ali mi se ne namjerismo na ovakovo tumačenje riječi *Marija: Mirjam,* kod onih, koji su njezinu etimologiju tražili u aramejskom, jevrejskom, južno-arapskom i egipatskom jeziku.

Već smo kazali, kako je nekima *Marjam* značilo: kaplja mora: *stilla maris.* Još se je u doba sv. Jeronima pogrešno čitalo *stella:* zvijezda, mjesto *stilla:* kaplja. Na ovaj je način ime Marija dobilo značenje: *Zvijezda mora.* Pored svega toga Marija se potpunim pravom nazivlje *Zvijezda.* Ovako će ljubimac Marije sv. Brnardo: „Kako iz zvijezde, a da se niti najmanje ne povrijedi, izlazi zraka, tako i Djevica bez ikake povrede ragja sina. Niti zraka zvijezdi ne umanjuje sjaja niti sin Djevici neporočnosti. Ona je, dakle, ona plemenita Jakovljeva zvijezda, koje zraka rasvjetljuje cio svijet, koje se sjaj ljeska na nebesima, prodire u dubine, struji zemljom, da razgrije više srce nego li tijelo.“[2])

Bl. Djevica dobila je prema židovskom običaju ime petnaesti dan, iza kako bijaše ugledala svjetlo ovoga svijeta.[3])

Za imenom našega Spasitelja, pred kojim prigiblje koljeno sve, što je na nebu, na zemlji i u paklu, nema uzvišenijega, ve-

[1]) O. Mariji, sestri Mojsije i Arona, kao slike buduće saotkupiteljice gledaj moj članak: *Ime Marijino.* Gosp. Krunica. God. X. br. 9.

[2]) Ex. Hom. super *Missus est.*

[3]) Muškarcima bi se nadjenulo ime poslije 8 dana.

ličanstvenijega imena do imena Majke Božje. Sv. Brnardo je klicao: „Neka ti je ovo ime uvijek na jeziku, nosi ga uvijek u srcu!“ A Toma Kempijski je primjećivao: „Sazivanje svetih imena: Isus i Marija, je kratka molitva. Lako ti je tu molitvu upamtiti, a u isto vrijeme milina je sjećati se tih slatkih imena. Krepko su oružje onima, koji se s njime služe u borbi protiv neprijatelja spasenja.“

I prije nego li će se uvesti svetkovina Marijinog imena, ovo je vjernicima bilo osobitim predmetom štovanja.

Sv. Stolica je god. 1513. dopustila, da se praznik Marijinog imena uvede u kvensku dijecezu (Cuenco) u Španjolskoj. Ukide ga Pije V., kada je ispravljao rimski časoslov, ali ga Siksto V. na molbu kardinala Deze opet uspostavi i odredi, da se ima slaviti 17. rujna ili prvoga dneva, ako u ovaj ne bi pala koja svetkovina višega stepena, poslije Marijinog Rogjenja. Svetkovina pregje doskora iz kvenske u toledansku biskupiju, a najzad Gregorije XV. (1621.—1623.) protegnu je na cijelu Španjolsku. Po gdjegdje se je svetkovala 22. rujna. Na uspomenu slavodobića, što ga je Sobjeski pred zidinama grada Beča iznio nad Polumjesecom, Inocent XI. ubilježi svetkovinu u opći kalendar crkve i odredi, da se ima slaviti u nedjelju kroz osminu Marijinog rogjenja sa posebnom službom. Jer se poslije konstitucije Pija X. „*Divino afflatu*“ od 1. studenoga 1911. nedjeljom ne smiju više slaviti svetkovine nižega i višega stepena (duplicia minora i duplicia majora),[1]) to je prazniku Marijinog Imena odregjen kao stalan dan 12. rujna, jer je upravo toga dne kršćansko oružje iznijelo pomenuto slavodobiće.

* * *

Praznik Marijinog Imena slave i sjedinjeni Jermeni u nedjelju poslije Marijinog Rogjenja pod natpisom: *Dan anvan serpo Gusin.*

§ 8. Bl. Dj. Marija od Plate.

Ne da se iskazati, kake su muke imali da muče bijedni kršćani u Španjolskoj pod okrutnim gospodarstvom Arapa. Mnogi dopadoše teškog ropstva; no ni to nije bilo sve, najgore je bilo, što su jadno roblje silili, da se odmetne prave vjere. Kako uvijek tako je i sada Bl. Djevica, ta moćna zaštitnica kršćana, pritekla

[1]) Izuzimlju se Gospodinovi praznici.

u pomoć svojoj djeci. U noći 10. kolovoza 1218. objavi se u snu Majka Božja Petru Nolasku, kojemu onda bijaše 29 godina, i naredi mu da utemelji red, kojemu će najglavnija svrha biti da otkupljuje robove od ljutih nevjernika. Sjutradan uputi se Petar k svome ispovjedniku sv. Rajmundu od Penaforta, da se s njime posavjetuje. Na svoje veliko čudo dozna od ispovijednika, da je i on istu naredbu dobio od Bl. Djevice. Sada će obojica krenuti aragonskome kralju Jakovu, koji je vladao u onom dijelu Španjolske, što ga Karlo Veliki još god. 778. bijaše oteo Maurima. Bilo im je jasno, što je volja Božja, kada razumješe, da je Bogorodica i kralja u snu udostojala svoga lica i na srce mu stavila, da bude Petru pri ruci.

A da časa počasio nije Petar primi istoga dne iz ruku Berengarija, barcelonskoga biskupa, bijelu haljinu i naplećnik te ustanovi red pod imenom: *S. Mariae de Mercede Redemptionis Captivorum:* S. Marije od Plate za Oslobogjenje Sužanja, a trima običajnim zavjetima pridoda i četvrti: da će članovi i sami u ropstvo, ako to ustreba, samo da spase robove.

Da mimoigjemo mnoge druge pisce, istinu nam svega ovoga, što sada kazasmo, najbolje potvrgjuju spisi sv. Petra Nolaska, pismo sv. Rajmunda od Penaforta i bula kanonizacije sv. Rajmunda.

Red sv. Petra je počeo da odmah u svome zametku slavi praznik Bl. Djevice Marije od Plate. Svetkovinu su vremenom bile poprimile sve španjolske biskupije, a znala je sebi prokrčiti put i u Francusku. Inocentije XII. (1691.—1702.) protegnu blagdan na cijelu crkvu.

§ 9. Presveto Ružarje Bl. Dj. Marije.[1])

Još za prvih vijekova našega spasenja bijaše običaj, da se često ponavlja Gospodinova molitva: *Oče naš.* Pustinjaci bi pomoću piljaka znali, koliko su *Očenaša* izmolili. Opat Pavao Libljanin molio je sa pet stotina svojih monaha svaki dan po 300 *Očenaša,* i kako bi jedan izmolio, ispustio bi iz ruke po jedan piljak na zemlju.

[1]) U jednom časoslovu XIII. vijeka čita se i ovaj natpis: *In ss. Rosarii exaltatione.* Brev. et. Miss. officia propr. Palentina. Vat. 6278.

Hrvati zovu ovu svetkovinu: *Blagdan sv. krunice, Ružarica, Gospa od Ružarja, svetkovina sv. čisla;* Slovenci: *Nedelja roženkranska;* Poljaci: *Uro-*

U VII. vijeku se je počelo nizati zrnje na jedan nit. U Nivellesu u Belgiji još se i dandanas može viditi nekoliko zrnja nanizana na niti, kojim se je kod molitve služila sv. Gertruda. God. 1040. htjela je plemenita gospogja Godeliva, utemeljiteljica konventrinskoga manastira u Engleskoj, da se biserje, na kojemu je ona prebirala svoje molitve, objesi na sliku Majke Božje.

Na koncu XII. vijeka pojavljuje se već *Zdravo Marija,* molitva sastavljena od angjeoskog pozdrava, upravljenog od Gabrijela Bogorodici i od riječi sv. Jelisavete. Ovu su molitvu odobrili i vjernicima vruće preporučili mnogi crkveni pokrajinski sabori. Put je svima utro pariski sinod pod siliškim (Sully) nadbiskupom Odonom (1196.—1208.). Za ovim se povedoše pokrajinski sabori u Orleansu, Duhramu (1217.), Treveri (1217.) i mnogi drugi.

I običaj da se *Zdravo Marija* po više puta jedna za drugom moli siže u XII. vijek. Erimanus nam poručuje, kako je pobožna žena Ada običavala svaki dan moliti po 60 puta *Angjeoski Pozdrav* i kako su se u nju ugledali i drugi vjernici. Dugo vrijeme ne prohujilo i nastade ovaki običaj: poslije *Očenaša* molilo bi se za petnaest puta po deset *Angjeoskih pozdrava,* dakle u sve 150 *Zdravo Marija* prema 150 Davidovih psalama. Odavde i ime divnoj molitvi, koju mi nazivljemo Ružarje,[1]) *Marijin psaltir.* Molitve su se brojile pomoću zrnja iznizanog na niti.

czystoše sw. Rožanca; Talijanci: *Madonna del Rosario;* Francuzi: *Notre Dame du Rosaire;* Englezi: *Holyday of Rosary;* Nijemci: *Rosenkranzfest;* Magjari: *Olvasòniinep.*

Ružarica se je do nedavno svetkovala prve nedjelje listopada. Konstitucijom Pija X. *„Divino afflatu"* od 1. studenog 1911. svetkovina se ima slaviti 7. listopada, a to je upravo dan, u koji je izneseno slavodobiče nad Turcima kod Lepanta god. 1571. Dominikanski red je i dalje slavi I. nedelje listopada.

[1]) Ne mislimo, kao oni, koji bi htjeli, da se ova molitva zato zove Ružarje, jer se je nekoć zrnje za krunicu pravilo iz ružinog drva, koje bi se opet izrezuckalo tako, da bude nalik na ružu. Ružarje dolazi, doista, od riječi ruža, ali u simboličnom, prenesenom smislu. Ovo nam potvrgjuje i liturgija blagdana. U hvalospjevu prve večernje pjeva se:

Tec'te, puci, i berite
Iz otajstva ovih ruže
I ljubavi lijepe dičnoj
Majci krune sad pletite.

I kad velimo *krunica,* mislimo na mističnu krunu ruža. U liturgičkom se govoru nazivlje: *corona deprecatoria.*

Trovrsna boja ruže simbolizuje divno tajne sv. Ružarja: bijele ruže stavljaju nam pred oči nevinost i djevičanstvo, što se tako veličanstveno

Nešto kasnije se je počelo na početku i na koncu *Marijinog psaltira* moliti i Vjerovanje. Dominik iz Pruske i Adolf iz Essena uvedoše u XV. vijeku običaj, da se u *Angjeoskom pozdravu* poslije riječi Isus[1]) pomene po jedna zgoda iz života našega Spasitelja i Bl. Djevice.[2])

Ružarje ili sv. krunica ima tri dijela. U svakom se dijelu moli po 5 *Očenaša* i 50 *Zdravo Marija.* Za svakih se 10 *Zdravo Marija* razmišlja po jedno otajstvo iz života Isusa i Bl. Djevice. I tako imamo 15 otajstva prema 150 *Zdravo Marija.* U radosnim se tajnama razmišlja: I. kako je arhangjeo Gabrijel navijestio Mariji, da će začeti Sina Božjega, II. kako je Bl. Djevica pohodila sv. Jelisavetu, III. kako je Marija porodila G. N. Isuskrsta, IV. kako je Bogorodica prikazala Spasitelja u hramu i V. kako ga je poslije tri dana našla u jerusalimskom templu megju naučiteljima. Ova se otajstva prema stanovitom bravilu razmišljaju ponedjelnikom i četvrtkom.[3]) Žalosna otajstva stavljaju nam pred oči: I. kako se Isus krvavim znojem znojio u maslinskom vrtu, II. kako je bio bičevima isprebijen, III. kako je bio okrunjen trnovom krunom, IV. kako je križ nosio i V. kako je bio propet i umro na križu. Ove se tajanstvene zgode razmišljaju utornikom i petkom i svaki put kada se Ružarje za pokojnike moli. Slavna nam otajstva dozivlju na pamet: I. kako je Spasitelj uskrsnuo, II. kako je uzišo na nebesa, III. kako je poslao Duha Svetoga na apostole, IV. kako je Bl. Djevica bila uznesena na nebo i V. kako je postala kraljicom neba i zemlje. Ova se otajstva mole nedeljom, srijedom i subotom.

Kako se vidi, u Ružarju se je usmenoj molitvi priljubilo i razmišljanje, pak mu odavle tolika izvrsnost i prednost.

Pojedina otajstva sv. krunice privezuju sa ponajviše kojoj Gospodinovoj svetkovini, pak se s ovog razloga ova molitva prilagogjuje raznom liturgičkom vremenu i može se držati kao sinteza svečanog kruga.

A tko je poklonio crkvi taj dragocijeni biser, molitvu nad molitvama, — sv. Ružarje, koje je sastavljeno uz molitava, koje su

ljeska u otajstvima radosti; crvene dozivlju u pamet krvave zgode žalosnih tajni, a žute te prenose u sjaj slave Isusa i njegove presvete majke Marije.

[1]) Ovo presveto ime umetnuo je u *Zdravo-Mariju* papa Urban IV.

[2]) Esser: *Beitrag zur Geschichte des Rozenkranzes.* Katholik 1897. II.

[3]) Od ovog se pravila otstupa, ako bi svetkovina jednog od ovih otajstva pala u koji drugi dan.

proklijale u carstvu vječne svjetlosti: *Očenaša* i *Angjeoskog pozdrava?* Ne stoji mišljenje onih, koji bi htjeli, da su sv. Benedikto ili Beda Časni izumili sv. krunicu. Ta u njihovo se vrijeme nije ni molila *Zdravo Marija.* To je tek počelo bivati na koncu XII. vijeka. U benediktinskim ljetopisima, barem prije XIII. stoljeća, ustanovama, misalima, časoslovima ni traga *Zdravo Mariji,* koja je duša sv. Ružarju!

Nemaju razloga ni učeni Bollandisti, kadno misle, da je začetnik Ružarja dominikanac Alano de la Roche, koji je živio na koncu XV. vijeka.[1]) Uvažene pisce pobija sam Alano u svome djelu *„De dignitate Rosarii".* Evo što on kaže: „Sjećam se, kako sam u djelu oca Du Temple († 1280.) čitao, da je *Psaltir Marijin* u vrijeme sv. Dominika bio u velikoj cijeni." A je li velik patrijara dominikanaca zaista izumitelj sv. Ružarja? Postojana predaja u dominikanskom redu, sv. oci pape: Lav X., Pije V., Gregorije XIII., Siksto V., Kliment VIII., Aleksandro VII., Inokentije XI., Kliment XI., Benedikt XIII., Benedikt XIV., Pije IX., Lav XIII i Pije X., priznavaju sv. Dominiku čast ovog nebeskog izuma. Treba da se do ovakih dokaza svakako mnogo drži, ali pored svega toga odlučni nijesu. A imamo li kaki povjesnički spomenik, koji bi nam zajamčio, da je doista sv. Dominik začetnik Ružarja? Thierry d'Apolda piše život sv. Dominika, a o Ružarju ni pomena. Toma Kantimpreski, svečev savremenik, izvješćuje, kako kršćani običavaju moliti po 150 *Zdravo Marija,* a tom prilikom ni slova o patrijari dominikanaca. Prvi je Alano de la Roche, koji nam u svezi s Ružarjem pominje sv. Dominika, ali nam ni on drugo ništa ne govori, kako smo već čuli, nego samo da se je za života patrijare dominikanskoga sv. krunica molila.

Učeni Schütz, zabacivši prvašnje mišljenje, da sv. Dominik nema što da čini s Ružarjem; iza dubokog proučavanja dospio je do ovog završetka: sv. Dominik je bio glavni predstavnik sv. Ružarja i on je pomoću ove molitve obraćao Albigeze.[2])

[1]) Acta Sanctorum ad 4. Augusti.

[2]) J. H. Schütz: *Geschichte des Rozenkranzes.* Paderborn 1909. Gledaj još: De Busschère O. P.: *Le Rosaire de Marie.* Dobar sam dio ovog djela preveo u Gosp. Krun. god. 1905. pod natpisom: *Kratka Povjest Ružarja.* — Holzapfel: *St. Dominikus und der Rozenkranz.* München 1903. — Esser: *Beitrag zur Geschichte des Rozenkranzes.* Katholik. 1897. II. Što se same molitve sv. Ružarja, ovlastica i oprosta tiče, vidi: Ot. Angjeo M. Miškov: *Rukovodnik braće i sestara sv. Ružarja.*

Ružarje svakako postade svojinom dominikanskog reda, no zato i druge crkvene zadruge prionuše uz ovu nebesku molitvu. Kartuzijanci su ga molili iza kanoničkih časova; benediktinci, kod kojih je i u časoslovu našao mjesta,[1]) širili su ga na istoku, a sinovi Asiškog Siromaha osobitom revnošću su vjernicima na srce stavljali *Pučki psaltir.*

Sredinom XIV. vijeka poče nekako blijediti Marijina zvijezda: sv. Ružarje. Crna kuga pokosi Evropi polovicu njezinih stanovnika, a ne poštedi ni dominikanskih manastlra, tih rasadišta *Marijinog Psaltira.* Neumornoj revnosti već pomenutog Alana de la Roche ima se zahvaliti, da je Ružarje koncem XV. vijeka proklijalo novim, svježim životom. Molitva je neizrecivom brzinom zahvatila duboki korjen po cijelome svijetu: ona prokrči sebi put u kolibu siromaha i u palaču okrunjenih glava.

Godine 1571. 7. listopada brodovlje Pija V., španjolskog kralja Filipa i mletačke republike hametom potuče Turke kod Lepanta. Da se ne bi zatrla uspomena ovom po kršćanstvo tako znamenitom slavodobiću, Pije V. odredi, da svake godine bude „Pomen sv. Marije od Slavodobića:" *Commemoratio s. Mariae de Victoria.* Uspjehu su kršćanskoga oružja mnogo pridonijele bratovštine sv. Ružarja. Bijaše upravo prva nedjelja listopada, kada je potamnio polumjesec u sjaju križa, a toga su dana braća sv. Krunice išla u ophodu i vapila zagovor Bogorodičin za svoju braću. S ovog razloga i odredi Gregorije XIII., da se svake godine prve nedjelje listopada slavi *Bl. Djevica Marija od Ružarja* kao praznik višega stepena i to u svim crkvama, u kojima je oltar ili kapelica posvećena Bl. Djevice od Krunice. Na molbu Marijane, španjolske kraljice, Kliment X. dopusti cijeloj Španjolskoj da slavi praznik sv. Ružarja; nešto kasnije sv. Kongregacija obreda proširi ga i na druge neke pokrajine, gradove i biskupije, a na cijelu ga crkvu protegnu Kliment XI., iza kako je Eugen Savojski 5. kolovoza 1716. porazio tursku vojsku kod Petrovaradina, i naredi da se moli posebna misa i služba. U čitanjima druge noćnice

[1]) U benediktinskom časoslovu iz god. 1477. čitamo: *Incipit Rosarium gloriosissimae Virginis Dei Genitricis. Et primo dicitur: Suscipe devotistima... Tria Rosaria cum multis mysteriis e solitis diversis.* Po ovome se vidi, da se je Ružarje po gdjegdje i pod drugim oblikom molilo. *Brev. Bened. Augustenum. Pal. 517.* Ružarje nalazimo i u drugim liturgičkim knjigama. Tako n. p. u „Horae canonicae Saresberienses" iz XV. vijeka: *Incipit Rosarium B. M. gloriosae Virginis.* Ottob. 548.

nije bilo ni riječi o postanku sv. Krunice i samoga praznika. Da i toga bude, pobrinuo se je Benedikt XIII. Lav XIII., vatreni štovatelj sv. Ružarja, odlukom od 11. rujna 1887. podiže praznik na viši stepen II. reda, a godinu kasnije naresi ga novom službom. U službi se nadasve ističu četiri hvalospjeva, u kojima se tako nježno nižu otajstva sv. Krunice.[1])

Kada se govori o sv. Ružarju, treba da se koja rekne o njegovoj bratovštini, o Vječnom Ružarju, o pobožnosti 15. subota i o mjesecu listopadu.

Lav XIII. u svojoj okružnici od god. 1897., izmegju drugoga, kaže i ovo: „Bratovština Ružarja ističe se mimo sve druge sa drevnosti, jer ju je utemeljio sam sv. Dominik." Potvrdu riječima slavnoga pape nalazimo još u XIII. vijeku. Onda je živio Petar delle Vigne, kancelar Fridriha II., ljuti protivnik dominikancima i franjevcima. U pismu, što ga je protiv ovih složio u ime klera, izmegju drugoga, i ovo će: „Oni su utemeljili dvije bratovštine, u koje su primili i žensko i muško, a teško ćeš naći čovjeka, kojega ime nije upisano u knjizi jednoga ili drugoga bratstva." Petar ovdje misli na bratovštinu sv. Ružarja, koju je utemeljio sv. Dominik, i na gonfalonsku, kojoj je začetnik sv. Bonaventura.

Po ovome ne stoji mišljenje De Waala i nekih novijih pisaca, koji bi htjeli, da je temelje bratovštini udario Jakov Sprenger god. 1475. u Kölnu[2]) A kada se ovi ne bi htjeli da zadovolje svjedočanstvom Petra delle Vigne, mi ćemo ih sjetiti riječih samoga Sprengera. „Ja", ovako će on, „brat Jakov Sprenger, naučitelj sv. teologije, prior kelnskog (Köln) samostana, njemačke redovničke pokrajine, reda braće propovjednika, uredio sam ustanove, koje se privezuju staroj i svetoj bratovštini Ružarja Bl. Dj. Bogorodice i ove sam dao objelodaniti."[3])

Dužnost je bratima sv. Krunice, da svake sedmice izmole tri dijela sv. Ružarja. Sveti oci pape obasuše bratovštinu obilnim oprostima i različitim ovlasticama.

Evo što je zadruga Vječnoga Ružarja: svaki njezin član treba da odregjenog dneva, u stanoviti sat izmoli tri dijela sv. Krunice.

[1]) Hvalospjeve: I. *Coelestis aulae nuntius,* II. *In monte olivis consito,* III. *Jam morte victor obruta* složio je u XVIII. vijeku dominikanac Toma Ricchi iz Kremone, a IV. *Te gestientem gaudiis* u istom stoljeću dominikanac Eustahije Sirena iz Ferrare.

[2]) De Waal: *Roma Sacra.* 534.

[3]) Busschere: *Le Rosaire de Marie.* 196.

Opća je svrha ovoj pobožnosti: klanjati se Bogu, proslavljati Isusa i častiti njegovu presvetu majku; posebna pako: moliti za umiruće. Dakako, molitva se može namijeniti i u druge svete svrhe.

Začetnik je ove pobožnosti dominikanac Petronije Martini. Prvi put ju je vjernicima preporučio god. 1635. u Bolonji na grobu sv. Dominika. Nebo je njegovu namisao blagoslovilo. Godinu kasnije o. Timotije de Ricci, stric i ispovjednik sv. Katarine istoga prezimena, propovijedao je ovu pobožnost u Rimu. Ne strugnulo dugo vrijeme, a zadruga je u vječnom gradu brojila preko 60.000 članova. Isto je oduševljenje munjevitom brzinom zavladalo cijelom Italijom, Francuskom, Nizozemskom i Belgijom. Dandanas nema jednog sata u godini, preko kojega ne bi nekoliko članova zadruge Vječnog Ružarja krunicom u ruci slavili Isusa i Bl. Djevicu.

Pobožnost 15. subota počela se je vršiti najprije u Tolozi koncem XVII. vijeka. Godine 1686. vidjela je Toloza, gdje svake od tih subota na angjeosku trpezu stupa preko 1400 osoba, da se nahrane *Kruha nebeskoga.*

Tko ovu pobožnost obavlja, treba da se svake subote pričesti, a ako je to potrebno, i ispovjedi, i da izmoli sv. Krunicu. Svake se subote razmišlja po jedno otajstvo. Nije odregjeno u koje se doba godine pobožnost ima vršiti, ali obično se uzimlje 15 subota pred svetkovinu Bl. Djevice Marije od Ružarja.

Kako je pobožnost vjernika Mariji posvetila mjesec cvijeća: svibanj, tako je htjela da joj prikaže i mjesec plodova: listopad.

Listopad počeli su posvećivati Kraljici sv. Ružarja najprije dominikanci na Filipinama. Da bi pobožnost zahvatila što dubljeg korjena. španjolski dominikanac o. Moran (1884.) složi djelce pod natpisom: *„Mjesec Ružarja“*. Knjiga urodi obilnim plodom, jer odmah trideset biskupa uvedoše u svoje dijeceze Mjesec Ružarja. Pije IX prizna ga odlukom od 28. srpnja 1858. i nadari ga svim ovlasticama, što ih ima i mjesec svibanj. Lav XIII. pridonese mjesecu listopadu novoga sjaja. Izmegju drugih stvari on odredi, da se svaki dan od 1. listopada do 2. studenog u svim crkvama, koje su Kraljici sv. Ružarja posvećene, a i u onima, koje će biskupi za tu svrhu označiti, moli jedan dio sv. Krunice sa lauretanskim litanijam[1]) i molitvom sv. Josipu. Pobožnost neka se vrši preko

[1]) Po nalogu Lava XIII., koji je pravom bio prozvan *Papa Ružarja*, sv. Kongregacija obreda dekretom *Urbis et Orbis* od 10. prosinca 1883. odredi, da se u Lauretanske litanije ima umetnuti saziv: *Kraljice presvetoga Ružarja,*

sv. mise ili poslije podne pred izloženim Svetotajstvom. Gdje je kaka bratovština sv. Ružarja, neka na dan Ružarice bude svečani ophod. Na ovaj je način sv. Krunica dobila obilježje javne molitve.[1])

Uspomeua prebožanstvenog Ružarja presvete Gospogje naše, Bogorodice i vazda Dijeve Marije.

Pod ovim natpisom slave praznik sv. Krunice sjedinjeni Grc u Italiji. Praznuju ga i združeni Haldeji,[2]) Jermeni[3]) i Sirci.

§ 10. Prikazanje Bl. Dj. Marije.[4])

Predaja da su Joahim i Anna preblaženu Djevicu u hram predali, da služi Svemogućemu, zabilježena je i u apokrifnim evangeljima: u *„Protoevangjelju sv. Jakova“* i u *„Evangjelju o Marijinom rogjenju“*. Evo što se o tome u prvome niže: „Kada su Mariji bile dvije godine, reče Joahim: „Uvedimo je u Gospodinov hram, da ispunimo obećani zavjet.“ I odgovori Ana: „Počekajmo!“ Kada se je Mariji iznizala treća godina, reći će Joahim: „Pozovnite neoskvrnjene jevrejske kćeri i svaka uzmi goruću svijeću, e se ne bi djevojčica povratila na pregjašnje (εἰς τὰ ὀπίσω) i da joj pamet ne bi zastranila od kuće Božje.“ I tako učiniše, dok ne unigjoše u Gospodinov hram. I primi je svećenik, cjelova, blagosovi i reče: „Gospodin je uzvisio tvoje ime; u tebi će u najnovije vrijeme Svemogući očitovati spasenje svoje Izraelovim sinovima.“ I postavi je na treću stepenicu žrtvenika, a Gospodin je napuni milosti i ona je poigrala na noge svoje i zavoli je sav dom Izraelov.

I odoše roditelji njezini diveći se i hvaleći Gospoda Boga, što se djevojčica ne bijaše osvrnula na pregjašnje. Bijaše pako Marija u hramu odgojena kao golubica, a hranu je primala iz

moli za nas! Prema odluci iste Kongregacije od 13. srpnja 1675. tako su u pomenutim litanijama sazivali Bogorodicu sami dominikanci.

[1]) O. Xavière, general dominikanskog reda, je prvi uveo običaj, da se sv. krunica javno moli.

[2]) *Ida d'vardija.*

[3]) *Vàrtaràni serpo Guszin.* U bejrutskom arapskom kalendaru od 6 kršćanskih naroda pod natpisom: *Id elvardijjet. Nilles*: *Kalend. Man. utr. eccl.* T. II. p. 524.

[4]) U ustima našega naroda i: *Gospa od zdravlja.*

ruku angjela. Kada je bila mitila dvanaestu godinu, zbor zborovahu svećenici i rekoše: „Evo Marija je u Božjemu hramu iznizala dvanaestu, što da radimo, a da se ne pogrdi Gospodinovo posvećenje?“ I odgovoriše nadsvećeniku: „Koji stojiš pred žrtvenikom Svemogućega, unigji i moli za nju i što ti god bude Gospodin objavio, toga ćemo se držati.“ Zaogrnuvši se dodekakodonom[1]) nadsvećenik unigje u svetište, da za nju moli. I gle angjeo Gospodnji bljesnu i reče: „Zaharija, izidi i sazovi sve udovce u narodu, svaki ponesi sa sobom po jedan prut i kome Bog dadne znak, tome neka bude žena.“ I razigjoše se glasnici po cijeloj Judeji; trublja Gospodinova zaori i svi pohrliše.

Josip pako, bacivši sjekiru, pogje im u susret. Kada se svi sakupiše, pristupiše sa prutovima pred nadsvećenika. Primivši prutove unigje u hram i pomoli se. Kada je dovršio molitvu, izigje i predade im prutove, ali na njima ni traga kakom znaku, dok posljedni ne pruži Josipu. On prut u ruke, a iz njega prhnu golubica i zalepršа se nad njegovom glavom. I svećenik reče Josipu: „Odabran si, da Djevicu Gospodinovu uzmeš i da ju štitiš.“[2])

Iako ova pripovijest, kako i druge njoj slične,[3]) što se tiče pojedinih prilika, nema nikakog povjesničkog temelja; jedno nesumnjivo stoji, da je Marija, doista, u hramu bila prikazana. To nam jamči postojana predaja, na koju udariše pečat svoga auktoriteta: Gregorije Nisenski, Ivan Damašenski, German, carigradski patrijara, Andrija Kretski, Georgije Nikomedijski i mnogi drugi bogoslovci pa stariji pa noviji; to nam potkrijepljuje obred jedne i druge crkve.

Svetkovina „Prikazanja Bl. Dj. Marije u hramu“ prešla je sa istoka na zapad. Teško je odsjeći, kada ju je istočna crkva počela slaviti; biti će da se je to dogodilo u IX. vijeku. U carigradskom *Menologijumu* iz VIII. vijeka nema joj ni traga. Kraus poručuje, da se je ipak svetkovina u Carigradu svetkovala već god. 730. i

[1]) Δωδεκακώδων: svećenička odora za vrijeme bogosluženja.

[2]) Πρωτοευαγγέλιον. VII.—IX.

[3]) Apokrifno je i ono, što Nikefor Kalist objavljuje o Evodiju, antiohijskom biskupu i savremeniku apostola. Evo što bi nam po Nikeforu poručivao Evodije: „Kada su Mariji bile tri godine, bi prikazana u hramu, u kojemu je proboravila 11 godina. Zatim je svećenici povjeriše sv. Josipu, da je čuva. Iza četiri mjeseca što bijaše kod Josipa, primi onaj veseli glas. Rodila je pako Svjetlo svijeta 25. prosinca, kad joj je bila 21 godina (sic!).“ *Niceph. Kal. Hist.* l. 2. *c.* 3.

da potkrijepi svoje mišljenje, poziva se na Metafrasta, a da ne iznosi njegovih riječi. Ovo bi donekle moglo biti, kada bi Tarasije bio zaista začetnik *Homilije o Prikazanju,* ali to, i s razlogom, poriče Morcelli. A ne smije se ni ovo zaboraviti: borba protiv sv. ikona bijaše se već god. 725. razmahala.[1])

Svetkovina se za prvi put službeno pominje u konstituciji Mihajla Komnenskoga od god. 1166. Prema carskoj odredbi praznik se ima slaviti svake godine 21. studenoga i toga dne treba da i sudišta praznuju.

Filipu De Maizières, koji je god. 1371. bio kao poslanik kiparskog kralja na papinskom dvoru u Avignonu, ima se zahvaliti, što je i zapad počeo da slavi Prikazanje Bl. Djevice Marije u hramu. On ocrta u živim bojama Gregoriju XI., kakim i kolikim sjajem istočna crkva proslavlja 21. studenoga. To potaknu papu i on odredi, da papinska kurija poprimi praznik. Avignon ne ostade osamljen, jer se brzo u nj ugledaše Navara (1374.), Treveri (1381.) i Metz (1420.), a Pavao II. god. 1464. protegnu blagdan na cijelu Njemačku. U Rimu ga posebnom službom ustanovi Siksto V. Ukinut za neko vrijeme od Pija V., opet ga za cijelu crkvu uspostavi Siksto V., šta više on naredi, da ga crkvena država slavi kao zapovjedni blagdan. Služba dana bi ponešto popravljena za Klimenta VIII. Kada je još napuljsko kraljestvo postojalo, Pije IX. odlukom od 30. studenoga 1849. ispuni želju kralju Ferdinandu da i u njegovoj državi 21. studenoga bude gragjanski praznik.

Radi službe, koju je Bl. Djevica u hramu vršila, u mnogim mjestima voštari i ćilimari slave 21. studenoga kao dan svoje pokroviteljice, a jer se je ona prema predaji u templu Bogu zavjetovala, zavjetuju se toga dne i redovnici u mnogim redovničkim zadrugama.

„U samom natpisu svetkovine: Prikazanje Bl. Dj. Marije u hramu,“ veli Samson, „krije se spasonosna i ozbiljna opomena. Kako djetinstvo i sav život Bogorodičin. tako treba da i život svakoga kršćanina bude život žrtve, jer kada smrt stigne, ono će nam samo pripadati, što smo Bogu žrtvovali. Nema spasonosnije riječi do riječi — žrtva. Ona označuje najsvetije i najuzvišenije kršćansko bogoslužje. Sam je Bog otac prikazao najveličanstveniju žrtvu: svoga Jedinorogjenoga, a Spasitelj je sebe žrtvovao opet

[1]) Kellner-Mercati: *Eortologia* i t. d. Roma 1906. p. 235.

za spasenje svega svijeta. Sveci nijesu ništa uzvišenijega poznavali do života žrtve; sve što su imali i što bijahu, oni su Bogu posvetili, Bogu žrtvovali sjećajući se opomene apostola naroda: *Stoga vas molim, braćo, milosti Božje radi, da date tjelesa svoja u žrtvu živu, svetu, ugodnu Bogu.*"

Vhod vo hram presvjatija Vladičici našeja Bogorodici prisnodijevi Mariji.[2])

U starijim liturgičkim knjlgama grčke crkve natpis je ovaki: Ἡ ἐν τῷ ναῷ εἴσοδος: *Ulazak u hram.*

Na 20. studenoga jednim se kanonom uznosi predprazništvo blagoga dne.

Prenos starozavjetnog kovčega u čador u pustinji, kovčega što ga je Mojsija napravio i odmah ga oblak osjenio i napunio slave Božje; unošenje ovog kovčega u Salomonov hram, koji se takogje bijaše napunio oblaka i sjaja Gospodnjeg, kojeg ni sami levite ne mogahu podnijeti: — sve to bijaše slika otajstvenog ulaska Bogorodičina u Gospodinovo svetište. S ovog se razloga ove dvije zgode čitaju za velike večernje u prvim dvjema paremijama, dok je u trećoj besjeda o Ezekijelovim *zatvorenim vratima.* Iza paremija biva blagosov hljebova i čita se govor o praznika. U noći se poje ulomak iz evangjelja sv. Luke, kako je Marija pošla da pohodi sv. Jelisavetu. Pjevaju se i dva kanona: jedan je djelo Gregorija a drugi Vasilija. Na koncu se braći dijeli osvećeno ulje.

Iz vijenca pohvala, kojima istočna crkva u ovaj dan obasiplje preslavnu Bogorodicu, pružit ćemo tri cvjetića našemu čitatelju. Ovako će ona, izmegju drugoga da klikne Presvetoj:

Danas je početak milosti Božje i prva propovjed spasenja ljudskoga; u hramu Božjemu jasno se Djevica javlja i unaprijed objavljuje svima Hrista; njoj i mi zapjevajmo velikim glasom: raduj se, ispunjenje Tvorčeva staranja za nas!

[1]) *Die Heiligen als Kirchenpatronen.* Paderborn. Bonif. Druckerei. 92.
[2]) Narod je naš nazivlje: *Vovedenije.*

* * *

Najčasniji hram Spasiteljev, slavni dvor i Djevica, sveta riznica Božje slave, danas se uvodi u Gospodinovu kuću, unoseći sa sobom blagodat u božanskome Duhu; ona, koju poju angjeli Božji, jeste nebeski stan.

* * *

Angjeli vhoždenije prečistija zrašće udivišasa kako Dijeva vnide vo svjatija svjatih. — Jako oduševleniomu Božju kivotu, da nikakože kosnetsa ruka skvrnih, ustije že vjernih Bogorodicje nemolčno, glas angela vospjevajušće s radostiju da vopijut: istino viši vsjeh jesi Dijevo čistaja.

Na Liturgiji se oglasuje poslanica sv. Pavla Jevrejima: *Tako i prvi zavjet imaše pravde bogomoljstva i svetinju zemaljsku...,* a evangjelje pripovijeda, kako su Marta i Marija primile Isusa u svoj stan.

Ako ovaj praznik padne u nedelju, jer velika carigradska crkva nije poprimila običaja, da za liturgije dvije poslanice i dva evangjelja čita; pjeva se evangjelje nedjelje a Apostol praznika.

Ovoga dne patrijara sjedi na ekumenskome prijestolju. Za kalugjere je *razrješenje na ribi:* κατάλυσις ἰχθύων.

Jednom se je večernja i liturgija vršila u hramu Bogorodice τῆς περιβλέπτου u nazočnosti vizantijskoga cara. Patrijara bi krenuo u ovaj hram sa svečanom litijom iz sv. Stošije.

Radi božičnog posta blagdan traje samo 5 dana. Na 25. je *otdanije praznika.* Prema carigradskom „Tipiku", kad se je praznik završio, pjeva se svake nedjele i blagih dana kondak Isusova rogjenja: *Dijeva dnes:* ἡ πάρθενος σήμερον, dok se drugdje već 21. studenoga počinju pjevati pjesme o rogjenju božanstvenog sina Bl. Djevice Marije.

POGLAVLJE III.

BOGORODIČINE SVETKOVINE, KOJE NE SLAVI CIJELA CRKVA.

§ 1. Zaruke Bl. Dj. Marije.

Ova se svetkovina zapravo ima zahvaliti nekom pobožnom šartreskome (Chartres) kanoniku, koji se je u XV. vijeku ovoga svijeta odijelio. On bijaše odredio u svojoj oporuci, da kanonički zbor šartreske stone crkve na godovno njegove smrti čini pomen na sv. Josipa, zaručnika Bl. Dj. Marije. Bio je više nego uvjeren, da će štovanje prema sv. Josipu mnogo pridonijeti slavi presvete Bogorodice. Veliki štovatelj sv. Josipa Ivan Gerson, kancelar pariskog sveučilišta, bio je mišljenja, da će nakanu pobožnog kanonika najbolje izvršiti, ako utemelji praznik *Zaruka Bl. Dj. Marije.* On to, zaista, i učini god. 1414. složivši i posebnu službu, koju mu potvrdi papinski poslanik. Ivan Calous, povjerenik franjevačkog reda, izmoli dopust od Pavla III., da mu sav red smije slaviti Zaruke Bl. Dj. Marije. Vremenom se je svetkovina protegla i na druge redovničke zadruge, mnoge dijeceze, a najzad odlukom Benedikta XIII. od 22. kolovoza 1725. na cijelu crkvenu državu. Za svetkovanje je odregjen 23. siječna,[1]) jer je po svoj prilici toga dne preminuo već pomenuti šartreski kanonik.[2])

Svetkovinu slave i sjedinjeni Grci u Italiji.

[1]) U dominikanskom redu svetkovina se je jednom slavila 11. veljače, a dandanas se svetkuje 20. istoga mjeseca. Petar Doré, dominikanac, bijaše sastavio na zapovijed pape Paola III. i posebnu službu Zaruka Bl. Dj. Marije. Ne da se sigurnošću odsjeći, da li je ikada ikoja crkva ovu službu poprimila.

[2]) Cavalieri: *Oper.* t. II. c. XXX.

§ 2. Bl. Dj. Marija od Dobroga Savjeta.

Još na početku XV. vijeka manastirska crkva oo. avgustinaca u Genezanu nazivala se je *Crkva Bl. Dj. Marije od Dobroga Savjeta.* Ovaj je natpis kasnije bio prenesen na samu čudotvornu priliku Majke Božje, koja se je tu uvelike štovala i u prvom početku sazivala kao *Gospa od Raja.* Postojana je predaja, da su angjeli, prije nego li će Skadar zastenjati pod turskim jarmom, ovu Bogorodičinu sliku prenijeli u pomenutu crkvu. To se je desilo 25. travnja 1467. Ovdje je Svemogući po zagovoru nebeske kraljice udostojao vjernike svakojakih milosti pa duševnih pa tjelesnih. Autentični izvještaji o primljenim nebeskim darovima potaknuše vatikanski kanonički zbor, da 25. studenoga okruni zlatnim vijencem čudotvornu priliku presvete Majke Božje.[1])

Malo po malo počele su se i druge crkve posvećivati Bogorodici Dobroga Savjeta. Avgustinci utemeljiše i bratovštinu pod istim naslovom, a ovu im prizna Benedikt XIV. apostolskim pismom od 2. srpnja 1753.

Pije VI. (1775.—1799.) dopusti najprije, da crkva u Genezanu posebnom službom i misom slavi 25. travnja, dan, u koji se je sv. prilika objavila, a kratko vrijeme zatim protegnu svetkovinu na sav red avgustinaca. Privolom sv. Stolice u mnogim biskupijama svetkuje ju svjetovni i redovnički kler.

Lav XIII. podiže crkvu u Genezanu na čast *manje bazilike* (basilica minor), odobri novu službu i najzad 22. travnja 1903. odredi, da se u lauretanske litanije umetne saziv: *Majko dobroga savjeta, moli za nas.*

Iznosimo ovdje hvalospjev jutrenje ovoga blagdana, jer se u njemu izvrsno ističe predmet same svetkovine:

Veseli se, pobožni puče, plješći,
Dok svečano crkvu ti Genezansku
Štuješ, gdje se Djevice velje, divne
Bljeska prilika.

U pomoći jadniku bijaše ona:
Duše, tijela dosadne ništeć boli,
Od Lacija daleko zlo prijeteće
Moćno tjeraše.

Kad nenadno veselom puku sjevnu
Lik joj divni, čudesni; gle, doskora
Mnogim dobrom obasu i nadari
Naše obale

Dijevo, i sad s čudesa divnih sjaješ!
Pružaj pomoć bijedniku, nevoljniku,
I preblago tvojih ti podanika
Molbe usliši.

Krepost, dika i slava onom, koji
Na prijestolju nebeskom moćno bljeska
I upravlja premudro vasionom:
Bogu Trojednom:

[1]) Beringer: *Die Ablässe.* S. 685. — *Kirchliche Kunst.* Wien. 1903. S. 119. — *Theologische Quartalschrift.* Linz. 1909. S. 214.—219.

§ 3. Bl. Dj. Marija Pomoćnica Kršćana.

Pod ovim natpisom se je još odavna štovala Bl. Dj. Marija. Na glavnom oltaru u crkvi redemptorista u Rimu časti se glasovita prilika Majke Božje od *Vječne Zaštite* (Perpetuum Auxilium). Slika je donesena negdje pod konac XV. vijeka sa otoka Krete, kada je na Petrovoj stolici sjedio Aleksandro VI.

Poslije sjajnog slavodobića, što ga je po osobitom zagovoru presvete Bogorodice kršćansko oružje iznijelo nad polumjesecem god. 1571. kod Lepanta; Pije V. naredi, da se u lauretanske litanije umetne saziv: *Pomoćnice kršćana, moli za nas.* No ovo ne bijaše dosta, trebalo je da se ustanovi i svetkovina u čast one, koja je uvijek bila pomoć, obrana i zaštitnica kršćana. Ova čast dopade Pija VI. Napoleon I. posla ovog dičnog starca 5. srpnja 1809. u progonstvo. Papa je tamnovao neko vrijeme u Savoni a zatim u Fontainebleau. A da se tomu nitko nadao nije, sv. otac bi oslobogjen iznenada ropstva i povrati se uz pusto veselje i klicanje naroda 24. svibnja 1814. u vječni grad. Ovako su ga dočekali, kada se je ovaj mučenik po drugi put vraćao iz Ligurije, kamo je morao da bježi sa kardinalskim kolegijem. Jer je nasljednik sv. Petra svoje oslobogjenje dugovao Majci Božjoj, da joj se u ime svoje i cijele crkve nekako oduži; on odredi, da se svake godine 24. svibnja, na obljetnicu povratka iz progonstva, u Rimu ima slaviti posebnom službom i misom svetkovina *Bl. Dj. Marije, Pomoćnice Kršćana.* Blagdan poprimiše i mnoge druge biskupije i redovničke zadruge.

U VI. štivu druge noćnice niže se povjest svetkovine, koja se opet odrazuje i u hvalospjevu prve večernje:

Dok pod mačem krvavim dušmanina
Kleta narod stenjaše Isukrsta,
Pomoćnica Djevica često s neba
Vedrog doleti:

Sretni dane, pomena vječnog vrijedan!
Rok izmače pretužni, blažen slučaj
Učitelja tad vjere na stolicu
Petra dovede.

To otaca spomenik mnogi drevni
I u hramu bogati dar svjedoči
I obredom zavjetnim praznik sjajni
Svake godine.

Čiste dijeve s dječacim čistim, narod
S klerom kličuć veselo nek se takme.
Harnim srcem milosti sad nek slave
Neba Kraljice.

Nek Mariji radosno sad se slažu
Nove pjesme harnosti! Rimom, svijetom
Radi novih milosti krepki glas nek
Gromko zaori:

Dijevo dijeva, blažena Majko Hrista,
Dobra ova uzmnažaj! Molimo te,
Neka vodi pobožni pastir stado
Na pašu spasa!

Tebe, Trojstvo, dostojno višnje hvale,
Nek te svatko godinam vječnim slavi,
Vjerom pamet, jezici nek te štuju
Pjesmom pregromkom!

§ 4. Prečisto Srce Bl. Dj. Marije.[1])

Kad se je jednom počeo slaviti blagdan božanskog srca Isusovog, bilo je očekivati, da će ljubav, odanost i bogoljubnost vjernika jedan dan posvetiti i prečistom srcu njegove presvete majke.

Po starom pariskom obredu bivao je za svetkovine presvetog Srca Isusova i pomen na prečisto srce Marijino.

Iz ljetopisa kongregacije oo. eudista razbiramo, da se je nastojanjem o. Blouet-a de Camilly u stonoj crkvi i cijeloj biskupiji kutanskoj (Coutance) svake godine u treću nedjelju poslije Duhova slavilo *Prečisto Srce Marijino* kao svetkovina višega stepena I. reda (duplex I. cl.).[2])

Sv. Kongregacija obreda je 21. srpnja 1857. odobrila službu, koja je u današnjemu rimskom časoslovu.

O. Nilles iznosi u svome kalendaru[3]) iz *Proprio Neapolitano* (Posebne svetkovine za napuljsku crkvenu pokrajinu) hvalospjev, koji se na večernjoj pjeva i dvije skupne molitve (collectae), od kojih je jedna iz rimskoga časoslova. Što Nilles na izvoru, mi ćemo evo u prevodu:

Divne Dijeve tako nježnom srcu
O bijednici, pohrlite sada!
Uzdajte se; nikog ne odbija,
Srce to je svakom sve postalo.

Tišti li te breme teško, leti
K nježnom srcu; nevoljnike tužne
Dijeva krijepi, hrabri i pomaže
Grijeha teret ništeć im preteški

Toj okrepi obraćaj se vjerom!
Jadni stvore, hitaj što već sumnjaš?
Srce to je slatko i prenježno,
Moćno svakog jača i podiže.

Kad Djevice žar ljubavi divne
Moćno grije tvoje srce hladno,
Ono plamti; jedina mu želja,
Da izgori i prestane kucat.

[1]) Do god. 1911. ova se je svetkovina slavila u nedjelju poslije osmine Uznesenja Bl. Dj. Marije. Prema apostolskoj konstituciji Pija V. *„Divino Afflatu"* od 1. studenoga 1911. nedjeljom se ne smiju slaviti svetkovine višega i nižega stepena, osim kada to ne bi bila kaka svetkovina Gospodinova. Blagdan Prečistog Srca Bl. Dj. Marije je svetkovina višega stepena, stoga mu kod onih, koji se služe rimskim obredom, nema više mjesta u pomenutu nedjelju. Kojoj je redovničkoj zadruzi i biskupiji do toga, da svetkovinu i unaprijed slave u odregjeni dan preko sedmice; treba da za to izmole dozvolu od sv. Stolice; inače se svetkovina ili izbriše iz posebnog kalendara ili u nedjelju poslije osmine Uznesenja biva na nju samo pomen. Ova primjedba vrijedi i za ove Bogorodičine svetkovine, o kojima ćemo niže govoriti: *Materinstvo Bl. Dj. Mar.* (II. nedjelja listopada), *Čistoća Bl. Dj. Mar.* (III. nedjelja listopada) i *Pokroviteljstvo Bl. Dj. Mar.* II. nedjelja studenoga). Gledaj: *Ephemerides liturgicae.* Anno XXVI. Nr. 1.—2.—1912.

[2]) Annales de la Congregation des Peres Eudistes.

[3]) Nilles S. J. *Kalend. Man. utr. eccl.* Tom II. 501.

Srce ovo plahe krijepi, uči,
Tminu grijeha sjajem raspršava,
Melem rani, a krivice kaznu
Svoga Sina Krvlju svetom briše.

Ocu hvala a Sinu mu Slava,
Čast jednaka Duhu Svetom budi!
Nek Djevicu ista slava kruni,
Koja nama pomoć uvijek pruža!

MOLITVA I.

Preblagi Bože, koji si za spasenje grešnika i za utočište nevoljnicima htjeo, da neokaljano Marijino srce bude prešlično u ljubavi i milosrgju božanskom srcu njenog sina Isusa Hrista; podaj, da koji pomen slavimo preslatkog i preljubežljivog Srca Marijinog, po zaslugama njezinim bude jednom ustanovljeno, da smo po srcu Isusovom živjeli.

MOLITVA II.

Svemogući vječni Bože, koji si u Srcu Bl. Dj. Marije pripravio dostojno prebivalište Duhu Svetome; podaj milostivo, da poniznim srcem slaveći svetkovinu Prečistog Srca zaslužimo po tvome Srcu živjeti.

§ 5. Materinstvo Bl. Dj. Marije.[1])

Nestorije, carigradski patrijara, je učio, da je jedno Hrist kojeg je Marija rodila, a drugo Sin Božji. Vječna Riječ je u Hristu stanovala kao u hramu, stoga Hrist nije Bog no samo hram Božji, a po tome ni Marija nije Majka Božja nego samo mati Hristova Biskup Doroteje i svećenik Anastazije u nazočnosti Nestorija usudiše se da u crkvi pred sakupljenim narodom ošinu svakoga anatemom, koji bi Mariju nazvao Majkom Božjom. Vjernici presenećeni s tolikog užasa ostaviše crkvu, a koji, se kalugjeri usprotiviše krivim naučiteljima, skupo platiše svoju apostolsku odvažnost.

Kad je Nestorijeva kriva nauka počela da sve više maha zahvata, bi sazvan crkveni sabor u Efez god. 431. Sabor je nauku osudio a Nestorija zbacio sa biskupske stolice.

Sabor je saborisao od jutra do kasne večeri, a pravovjerni arod je pred crkvenim vratima velikom neustrpljivošću očekivao

[1]) Kada se je prije ova svetkovina slavila, a u koji se dan ima sada slaviti; vidi: str. 131. primjedba 1.

odlučnu riječ saborskih otaca. Najzad, oglasiše narodu, da se je oblak raspršio, da je Nestorije zbačen, a Marija da je, doista, Bogorodica: Θεότοκος. Veselom klicanju ne bijaše sada kraja; biskupe koji su iz crkve izlazili, narod je pozdravljao kao da su angjeli, koji bi s neba bili sišli; svatko je htjeo, da im haljine i ruke cjeliva; sve ih je pratilo gorućim bakljama kući; najotmenije gospogje i djevojke nosile su pred njima zlatne posude, iz kojih se je izvijao miris istočnih mirodija. Sav je grad plovio u moru svjetlosti, a ulicama su se razlijegale pjesme u slavu Sinu Previsokoga i Onoj, koja ga je rodila.

Iako liturgija jedne i druge crkve najuzvišenijim i najizabranijim riječima ispovijeda veliku ovlasticu Marije, pored svega toga do XIX. vijeka božansko Materinstvo nije se nigdje posebnom svetkovinom slavilo. To je za vječni grad učinio Gregorije XVI. Rimu su se malo po malo dozvolom sv. Stolice pridružile i mnoge druge dijeceze i crkveni redovi. Praznik ima posebnu službu, a ova je kao veličanstvena pjesma, kojom se u zvijezde kuje božansko Materinstvo presvete Djevice. Ovo se ističe i u hvalospjevima, što ih ovdje iznosimo:

I.

Naš spasitelj u nebesim
Krilo izbra sretne Dijeve,
On buduća žrtva od nje
Put smrtnika na se uze.

Nek vesela nada lijepa
Sad rastjera strah i brigu:
Dijeva naše Sinku svome
Suze, molbe prikazuje.

Ova Dijeva nama rodi
Našeg spasa začetnika;
On nas Krvlju oslobodi,
Smrt i muku on podnese.

Glas i želju Roditeljke
Sinak čuje, ispunjava;
Nek je svatko vijekom ljubi
I saziva u tjeskobi.

Trojstvu svetom budi slava,
Hvala vijekom nek se ori
Klicom svetom jer obdari
Netakuuto Majke krilo!

II.

Mi te smjerno svi molimo,
Majko divna Božjeg sina,
Od prevare ti sotone
Pod tvojom nas sjenom brani!

Adamovoj paloj djeci
Blago, Majko, ti providi!
Moli sina osvetnicu
Srdžbu svoju da odstrani.

Jer zajazi rod naš jadni
S grijeha teškog prvog oca,
Na predičnu čast matere
Svevišnji te kralj podiže.

O Isuse, tebi slava
Koga rodi slavna Dijeva,
Ocem, Duhom Tješiteljem
U vječnosti bez prestanka

Iako istočna crkva, kako već kazasmo, nema posebnog praznika Materinstva Bl. Dj. Marije, pored svega toga ova se Bogorodičina ovlastica divno ističe u sv. liturgiji. Da iznesemo samo ono, što se pjeva prve nedjelje oktoiha. Ovako će dakle istočna crkva za male večernje toga dana:

Danas je, braćo, sabor Djevice. Veseli se, stvorenje, — veselo kolo igraj, ljudski rode! Bogorodica nas je pozvala, — neporočna, rijetka dragocjenost djevičanstva,— umni raj novoga Adama, — tvoriteljica sjedinjenja dviju naravi, — skup spasonosnog općenja, ložnica, u kojoj se je Riječ s puti vjenčala; — uistinu lagani oblak, koji je u tijelu nosio onoga, koji sjedi nad Heruvinima. Po njezinom zagovoru, Hriste, spasi duše naše!

***

Proslavljena si u pokoljenima pokoljenja, o Djevice, Majko, djevojko, Bogorodice! Marijo, zaštitnice svijeta, koja si u puti rodila sina Oca, — sina, koji ne zna, što je početak, koji je doista savječan Duhu; njega smjerno moli, da se spasimo!

***

Koji stenjemo u tjeskobi, o čista, jer si ti sama naša pokroviteljica, o Djevice, kličemo ti osjećajem zahvalnosti: Spasi nas, presveta vjernice Božja, jer si postala svijetu utočište i zaštita rodu našemu!

***

Svijet se je obnovio u tvome rogjenju, Bogorodice, djevojko, spasiteljice vjernika, budna zaštitnice onih, koji te pobožno vape, o neporočna! Bez prestanka smjerno moli, za sve one, koji tvoje hvale poju.

***

Tebe je, o Djevice, prorok nazvao oblakom vječne svjetlosti! Riječ Očeva na te se je spustila kao dažd na travu i Hrist, Bog naš, rodivši se od tebe, prosvijetlio je svijet, grijeh je uništio! Njega neprestano za nas moli, koji te, uistinu, Bogorodicom ispovijedamo!

§ 6. Čistoća Bl. Dj. Marije.[1])

Crkva je uvijek ispovijedala, da je Marija bila i ostala djevica. U sinodalnom pismu sv. Sofronija, jerusalimskog patrijare, što je bilo pročitano u trećemu općem carigradskom saboru, izrijekom se izjavljuje, da je Marija *prije rogjenja, u rogjenju i poslije rogjenja ostala djevica.*[2])

Ovu divnu ovlasticu Majke Božje priznavaju i protiv napadaja krivovjernika brane Duhom Svetim nadahnuti oci; ona se poput bisera bljeska u vijencu, što ga je liturgija jedne i druge crkve splela neporočnoj, neoskvrnjenoj i neokaljanoj saotkupiteljici čovječanstva.

Lateranski sabor pod Martinom I. ošinuo je anatemom svakoga, koji bi se usudio protiv nauke otaca učiti, da Marija nije uvijek bila djevica.

Koliko je crkva drevna, toliko je staro i štovanje prema Mariji kao djevici. No posebnom se je svetkovinom ova Marijina ovlastica počela slaviti tek u XIV. vijeku kao i Materinstvo Spasiteljeve majke. I svetkovinom sv. Čistoče Djevičine obdari Gregorije XVI. najprije Rim, a zatim i neke druge biskupije i redovničke crkve. Služba je ovog dana osobito lijepa. „Sjaju vječne svjetlosti“, „ogledalo bez ljage“, „poljski cvijete“, „divni liljane“, „golubice bijela“, „dični Jerusalime“, „Jakovljeva zvijezdo“; ovako crkva kliče onoj, koja je nad Heruvinima i Serafinima, i duh se smrtnika, ma koliko on grešan bio, onda raji u mirisu, što se izvija iz toga cvijeća: iz Marijinog vječnog, savršenog djevičanstva; a sunce mu zjenicama izmiče, kada mu opet crkva sv. Ambrozijem pjeva: „Što je sjajnije od one, koju je sami sjaj izabrao?“ Ljepote radi iznosimo i dva hvalospjeva ovoga praznika.

[1]) Za dan svetkovanja vidi str. 131. primjedba I.

[2]) ***Illibata virginitas, quae ante partum, in partu et post partum est intemerabilis.*** Actio XI. Hardouin. 3. 1278.

I.

Čuvarice divna, dijevo,
Netaknuta majko Boga,
Nebeskoga dvora vrata,
Našo nado, srca raju!

U zelenom grmlju ljiljan
I prekrasna golubica,
Iz korena grana klijuć
Našoj rani melem pružaš.

Tornju zmaju nepristupni,
Brodolomcu mila zvijezdo,
Od prevare ti nas brani
I upravljaj tvojim sjajem!

Ti rasprši sjenu bludnje
I varave Syrte odbij,
U bjesnilu tog valovlja
Otvaraj nam put siguran!

O Isuse, tebi slava,
Kog porodi čista Dijeva,
Ocem, Duhom Tješiteljem
U sve vijeke od vijekova!

II.

Jakovljeva zvijezdo jasna,
Zoro sjajna poput sunca,
Čistim sjajem natkriljuješ
Svaku zvijezdu ti jedina

U bjelini bljeskajuć se
Kliče mnoštvo nebesnika,
A djevice svete poju
Vječnu hvalu tebi, Majko.

Poklanjaju smjerno tebi
Bijelo cvijeće i ljiljane,
Al' bjeloća njima blijedi
Pri sjajnosti tvoga srca!

Jadna zemljo s angjeoskim
Nek se i tvoj glas već složi,
Put nebesa gromko kliči
Slaveć, časteć svetu Dijevu.

O Isuse, tebi slava,
Kog porodi čista Dijeva,
Ocem, Duhom Tješiteljem
U sve vijeke od vijekova.

Sličnim pohvalama uznose i ispovijedaju vječno djevičanstvo Bogorodičino sve liturgije istočne crkve. Ovako n. p. kliče grčka crkva:

Gle, sada se ispunjava proročanstvo Izajije: kao djevica si rodila, a i poslije rogjenja djevica si ostala! Bog bijaše onaj, kojega si rodila: On je naravi obnovio.

Izraz: *bez sjemena* sila se puta, kada se o Djevici kao majci govori, ponavlja. U istočnoj crkvi jasno se izriče i druga istina, da Marija nije nikada ni najsitnijeg osobnog grijeha počinila. To nam potvrgjuju i ovi atributi, kojima istočna liturgija obasiplje Djevicu: ἄμωμον: neoskvrnjena, πανάμωμον: sasvim, posve neokaljana, ἀμίαντον: netaknuta, καταρωτάτη: prečista i t. d.

Pokroviteljstvo Bl. Dj. Marije.

Za prvih vijekova crkve narodi, države i gradovi stavljahu se pod zaštitu premoguće Majke Božje. I pravom! Marija je naša majka, naša saotkupiteljica, naša zagovornica pred prijestoljem svoga sina Isusa Hrista. Kao da je Svemogućemu najmilije, kada čovečanstvu kroz Mariju milosti dijeli. U svim nevoljama i tjeskobama pa duše pa tijela kršćanstvo se je Mariji utjecalo. Divna li je povjest milosti, kojima je Bog čovječanstvo po zagovoru Djevice obasuo! Potpunim pravom stoga crkva nazivlje Neoskvrnjenu: *Utočište grešnika, Zdravlje nemoćnika, Pomoćnice kršćana* i pouzdano joj sv. Brnardom dovikuje: *Nikada se, o Djevice, čulo nije, da si zapustila onoga, koji se je k tebi utekao i tvoju pomoć zaprosio!*

Dok nam crkveni praznik Pokroviteljsva Bl. Dj. Marije, koji se malo ne slavi po cijelome svijetu, u jednu ruku u pamet dozivlje bezbroj dobročinstva, što ih je Bogorodica smrtnicima udijelila i neprestano dijeli; u drugu nas ruku nuka i potiče, da se svi postavimo pod okrilje Kraljice neba i zemlje.

Odlukom sv. Kongregacije obreda od 6. svibnja 1679. bi dopušteno svim pokrajinama, koje su u ono doba bile podvržene španjolskom kralju, da slave praznik pokroviteljstva. Benedikt XIII. protegnu ga na crkvenu državu i odredi kao dan praznovanja 3. nedjelju studenoga.[1]) U milanskoj crkvi, koja se služi posebnim obredom, praznik pada u 2. nedjelju lipnja.

Pokrov presvjatija Vladičici našeja Bogorodici i prisnodijevi Mariji.

Godine 904. za vladanja Lava VI., Filozofa, bace se bijesni Arapi na more, poplijene i razore Solun, rodno mjesto naše svete braće Ćirila i Metodija, za Carigradom prvi grad u carstvu. Sada je prijetila opasnost i samome Carigradu. U tolikoj tjeskobi vjernici se utekoše onoj, pod zaštitu koje još Konstantin Veliki bijaše postavio svoju prijestonicu. Dok je u Vlahernijskom hramu bivalo noćno bdijenje, zabljeska se najednom prečista Dijeva i stade da moli za svoj narod sa angjelima, prorocima i apostolima. Svevišnji se ne ogluši molbe svoje majke: neprijatelj bi naskoro savladan i bi prisiljen da ostavi granice carstva.

[1]) Kada se sada ima slaviti gledaj str. 131. primedba. I.

Na uspomenu ovog dogogjaja u XII. vijeku bi ustanovljen praznik *Pokrova*. Slave ga svi sjedinjeni i nesjedinjeni Slaveni i Rumuni, dok Grci toga ne čine.

Znameniti se dogogjaj prikazanja Bl. Djevice jasno ističe u nekim djelovima službe dana, tako n. p. glasi

Tropar. Glas d.

Dnes blagovjerniji ljudije svijetlo prazdinem, osjenaemi tvoim, Bogomati, prišestvijem i k tvoemu vzirajušče prečistomu obrazu umiljno glagolem: pokrij nas čestnim tvoim pokrovom i izbavi nas ot vsakoga zla molašći sina tvoego, Hrista Boga našego, spasi duši naša.

Kondak Glas g.

Dijeva dnes predstoit v crkvi i s liki svjatih nevidimo za nji molitsa Bogu; angeli s arhiereji poklanajutsa, apostoli že s proroki likovstvujut: nas bo radi molit Bogorodica prevjačnago Boga.

§ 8. Prenos slavne loretske Kuće Bl. Dj. Marije.

Ova svetkovina je usko skopčana sa nama tako dragocjenim i milim svetištem Bl. Dj. Marije na Trsatu. Predmet je praznika ovaj: godine 1292. prinesoše angjeli iz Nazareta na Trsat Bogorodičinu kućicu, u kojoj se Vječna Riječ bijaše uputila. Sveta kuća je ostala na Trsatu tri godine i sedam mjeseci. Na 10. prosinca 1294. bi smještena po kreposti nebeskih duhova u jednu šumu, vlasništvo neke žene nazvane Loreta, u picenskoj pokrajini. Ne ostade ni ovdje dugo vrijeme. Radi pustih nedjela, što su se u toj šumi dešavala, glasnici Božji donesoše je kolovoza 1295. na zemljište braće Antici; a jer se ovi radi blaga posvadiše i potukoše, bestjelesni službenici Svevišnjega položiše je najzad na javnu cestu, koja je vodila u napuljsko kraljestvo. Tu je u glasovitom loretskom svetištu i dandanas sv. Kuća, kamo zgrću vjernici sa sviju strana svijeta i gdje Kraljica neba i zemlje dijeli milosti pa duševnih pa tjelesnih.

Ovo je ukratko suština neprekinute predaje od god. 1292. t. j. od doba, kada se je ovo čudo dogodilo do dana današnjega kod

Hrvata i Talijanaca. Predaja se temelji na takovim pozitivnim i nepokolebljivim dokazima, da je poreći može samo onaj, kojemu je da ostane slijep kod očiju, ili onaj, koji ne zna ili neće da znade, *da kod Boga nije ništa nemoguće.*

Bogorodičina kućica po običaju siromašnih Židova bila je sagragjena uz špilju; izmegju kuće i pećine bijaše prostor u kojemu se je moglo raditi i stanovati. Do god. 1291., dakle do godine prenosa, svi nam poklonici, koji su u sv. mjesta crkvarili i svoje uspomene zabilježili, pominju Marijinu kućicu ili sobu i pećinu, poslije pomenute godine govori se samo o pećini i o mjestu, gdje je kućica bila.

„U Nazaretu", ovako će ruski iguman Danijel, koji je god. 1106. pohodio Palestinu, „je velika i visoka crkva sa tri žrtvenika na sredini mjesta. Kada unigješ nalijevo primjetiš mali otar, pred kojim se sprijeda otvara mala ali duboka špilja. U nju možeš sići kroz dvoja vrata. Sigješ li na zapadna vrata, vidit ćeš nadesno malu sobicu sa tijesnim ulazom. Tu je živjela Djevica sa Isusom. Ta je sobica tako niska, da bi čovjek rekao, da se jedva diže nad zemljom."[1])

„Ta se sobica (Bl. Djevice) tamo pokazuje na stanovitom mjestu, kako na svoje oči vidjeh i zabilježih."[2]) Ovako Ivan iz Würzburga, koji je u XII. vijeku bio u Nazaretu.

Ivan Fokas rodom iz Krete, kalugjer na otoku Patmosu, boravio je oko godine 1177. u Nazaretu. Evo što nam on o Marijinom stanu poručuje: „Kad kroz otvor unigješ u pećinu, učiniš nekoliko koraka i onda vidiš onu istu Josipovu kuću, u kojoj je Arhangjeo Djevici... navijestio:" εἰσελθὼν οὖν τοῦ στώματος ἔσωθεν τοῦ σπελαίου, κατέρχῃ βαθμίδας ὀλίγας καὶ οὕτως ὁρᾷς τὴν πάλαι ταύτην ἐκείνην ἀκίαν τοῦ Ἰωσήφ, ἐφ' ᾗ... ὁ ἀρχάγγελος ταυτην εὐηγγελίσατο.[3])

I naš sv. Sava, sin Stjepana Nemanje, prvi arhiepiskop i prosvjetitelj posestrime Srbije, prvi je put pohodio sveta mjesta oko god. 1225. ili 1230.; godine 1233., kako nam objavljuje njegov

[1]) *Itineraires Russes en Orient* traduits par M. B. de Khitrowo. 1889 Vidi i: Dragan Dujmušić: *Kritična Povjest Svete Kuće Marijine u Loretu i Njezini Prenosi.* Djelo je izvrsno, plod dubokog skroz objektivnog proučavanja, sinteza cijelog historijata i polemike o loretskom pitanju. I mi smo se pri ovoj radnji ponajviše s njime poslužili.

[2]) Descriptio Terrae Sanctae.

[3]) Migne: P. G. t. CXXXIII.

učenik Domentijan, on je i opet obišao *„vsu bo Palestinu, Siriju že i Persidu, Vavilon že i Egipat, Aziju i Trakiju.“* Govoreći o boravku sv. Save u Nazaretu, ovako će njegov životopisac: *„I svetago že grada Nazareta, i va crkvi na meste svetem pokloni se, ideže poslan od Boga Arhangel Gavriil k vsečistej i neporočnej devej Mariji i prišad k njej i blagovesti jej bezmožno duha svetago naitijem i siloju višnjago osenjenijem ot prečistih krvij jeje devičanskih roditi pltiju Hrista Boga našega... Va svetej že blagoveštenija bogorodici i božije crkvi svetuju i božastveniju službu svetii svršio...“*[1])

Iguman Danijel, Ivan iz Würzburga opisaše i rekoše nam, koje je to mjesto, gdje se je sv. Sava poklonio i pomolio.

Ako je sila da strugnemo preko još mnogih poklonika, da ne mimoigjemo dominikanca Ricolda di Monte Croce, koji je god. 1288. ili najkasnije 1289. pohodio Nazaret. „Zatim dogjosmo u Nazaret,“ veli Ricoldo, „i nagjosmo veliku crkvu posve razrušenu i ničega nije bilo tu od prvašnjih zgrada osim sobice, gdje je Gospogji bilo naviješteno. Ovu je Gospodin sačuvao na uspomenu poniznosti i siromaštva presvete Djevice.“[2])

Približismo se znamenitoj godini 1291., godini prenosa sv. Kuće. Odsad svi putopisci i poklonici sasvim drukčije opisuju Nazaretsko svetište; više nam ne poručuju, da je u Nazaretu sv. Kuća.[3]) A s kojega je razloga Nazaret bio lišen ovoga dara Božjega? „Po svoj je prilici“, kaže Quaresmius, „uzrok propasti i prenosu bila neograničena strast za vladanjem, razuzdana požuda i surova okrutnost; zločini vrlo mrski Bogu i njegovoj preponiznoj, prečistoj i blagoj Majci. Sve ovo potvrgjuju i Nazarenci predajom, koju ti evo šaljem.“ Za ovim će pomenuti pisac i ovako: „Sve ovo predali su nazareski starci fratrima, koji sada stanuju u opustjelom gradu, kako su i oni primili od svojih pregja.“[4])

U Nazaretu je dakle bila predaja, da je kuća Djevičina nekamo bila odnesena. Kamo? Prvi put, kako smo već čuli, 10.

[1]) Domentijan je napisao biografiju sv. Save god. 1264. Ovu je sa nekim dodacima obradio svetogorski jeromonah Teodozije. Jedan je i drugi život objelodanio naš Daničić u Beogradu.

[2]) Pet pisama Ricoldovih objelodanio je Reinhold Röhricht u *„Acrhives de l'Orient latin“* 1884.

[3]) Čitav niz poklonika — pisaca vidi u: *Linzer Theol. Quartalschrift.* 1909. III. Heft. I naš Dujmušić iznosi preko 30. svjedočanstva.

[4]) Elucidatio Terrae Sanctae. II. 833. 834.

svibnja 1291. na Trsat. Povjest nam ovog prvog prenosa vjerno i na temelju izvornih isprava niže franjevac o. Glavinić.[1]) On je svoje djelo napisao i stoga, što se mnogi pisci, koji su se bavili prenosom sv. Kuće, nijesu osvrnuli na mnoge podatke, „koji su zabilježeni u našim trsatskim rukopisima, a osobito u *Medvedgradskim Uspomenama.* Glavinić je osim pomenutih spisa imao pri ruci jedan još važniji: *„Putopis bivšeg trsatskog župnika Don Aleksandra“*, koji je god. 1291. po naredbi grofa Nikole Frankokopana išao u Palestinu u doba prenosa sv. Kuće iz Nazareta na Trsat, da se osvjedoči o istini ovog dogogjaja. Nažalost svi su ovi spisi propali za trsaskog požara od god. 1629. Glavinić kao savremenik opisuje strašni požar i izrijekom poručuje, kako su tom prigodom pomenuti izvorni spisi postali plijenom plamena.[2]) Kud ćeš boljih dokaza, da je doista kuća Majke Božje bila na Trsatu! Kada bi svaka povjest bila napisana na temelju spomenika iste vrijednosti, kolike li sreće po znanstvenu sigurnost historičkih dogogjaja! Neka nam još jedan primjer pokaže, koliku su vjeru imali spisi, kojima se je Glavinić služio. Glavinić je u *„Memoriae Meduidianae“* čitao, kako su knezovi Frankopani poslije 1294. na onom mjestu, gdje je jednom sv. kuća bila dali sagraditi kapelicu. Povirimo li u *„Vinodolski Štatut“*[3]) od god. 1288., ni riječi o kapelici, iako su u njemu iznizane sve kapele i crkve cijeloga okružja; o njoj se govori samo poslije pomenute god. 1294.[4])

Pregjimo sada u Italiju, kamo je kuća prenesena 10. svibnja 1294. Prije ovog doba ni riječi, ni traga Loretskom svetištu. No glas o drugom čudesnom prenosu ima se biti ubrzo svijetom raznio, jer se već god. 1305. njemački poklonici na putu iz Palestine svraćaju u Loret, da se poklone sv. Kući.[5])

U XIV. vijeku pojavljuju se već i slike, koje nam prikazuju znameniti dogogjaj. Fresco—slika iz gradića Jesi je iz god. 1350. Na njoj primjećujemo dva angjela, kako na svojim rukama nose sv. Kuću. U istom se stoljeću podižu crkvice po uzoru sv. Kuće.

[1]) *Historia Tersatana, ove si contiene la vera relazione* i t. d. Opširnije o samom djelu kod Dujmušića.

[2]) Opis požara od istog Glavinića gledaj kod Dujmušića na str. 75.

[3]) Ovaj je u sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu. Objelodanjen je god. 1843.

[4]) Kresser: *Fortschritte in der Loreto — Kunde.* Linzer, Quartalschrift. 1909. str. 582.

[5]) Kresser: *Auf dem Wege nach Loreto.* Ibid. god. 1911. str. 519.

Pred vratima ljubljanske bonice grof Herman iz Celja gradi crkvicu u čast Loreske Djevice; neki Oberto Dolce i sin mu Vilim podižu god. 1368. u Sestri kapelicu nalik na sv. loresku Kuću.[1])

Prenos sv. kuće iz Trsata u picensko polje moćno potvrgjuju i poklonici iz našega naroda. Hrvati nijesu mogli ni na jedan način da pregore odlaska sv. Kuće. Tolika ih je žalost tištila, da su u velikom broju ostavljali svoju rodnu grudu, da se nastane u Loretu u blizini sv. Kuće. „Stanovali su", kaže Riera, „u šatorima i kolibicama u Loretu i po okolišnim brežuljcima podvrgavajući se zakonima rekanaske republike."[2]) Oni utemeljiše tu i bratovštinu presvetog Sakramenta, koja se je kasnije prozvala *Bratovština Slavena,* a uzdržala se je sve do polovine XVI. vijeka. Gregorije XIII., da umiri donekle Hrvate i da nagradi njihovu jedinstvenu ljubav prema sv. Kući, utemelji u Loretu za cio naš narod od tri imena god. 1575. *Collegium Illyricum.* O Renzoli zove taj kolegijum „rasadištem biskupa odabranih iz velikog ilirskog naroda: iz Dalmacije, Albanije, Srbije, Bosne, Hrvatske, Srijema i t. d. Još danas — na koncu XVII. vijeka — žive nekadanji gojenci ovoga zavoda: nadbiskupi Drača i Skoplja, biskupi Skadra, Alepa i t. d."[3])

Svake godine na stotine je Hrvata crkvarilo u Loreto. Ganutljivo je čitati izvješća očevidaca o pobožnim poklonicima. Iznijet ćemo samo ono o. Riera od god. 1559., koji je baš u to vrijeme bio ispovjednikom kod sv. Kuće.

„Pripovijedat ću. što mogu kraće", veli on, „na veću slavu Božju i presjajne Djevice, *što sam svojim očima vidio i vlastitim ušima čuo.* Kroz svih onih 10 godina u Loretu... gledao sam *svake godine* mnogobrojne skupine Slavena iz Rijeke i okolice, što stanuju tamo, gdje je negda bila sv. Kuća, kako hrle preko mora amo i padaju ničice pred žrtvenik Djevičin, moleći kroz neprestane suze božansku Djevicu nek se udostoji povratiti se na staro svoje sjedište megju njih i nek ponese sa sobom presvetu Kuću. Od mnogih ovakih poklonstva spomenut ću ukratko samo jedno, koje me je strahovito potreslo. Ljeta Utjelovljenja Gospodinova 1559. dogje njih 300, a možebit i 500, sa ženama u gradić Loreto; svi kupiše svijeće i upalivši ih jednodušno se pomoliše pred vratima velike crkve i proseći silnim glasom milosrgje Božje sazivahu

[1]) Kresser: Ibid. god. 1909. str. 585.
[2]) Dujmušić: Opus cit. str. 277.
[3]) Ibid. str. 278.

božansku Djevicu. Naskoro se porediše u redove po svećenicima te ugjoše u crkvu ne na nogama nego na koljenima vapeći, plačući i govoreći jednoglasno svojim jezikom: *Vrati se, vrati na Rijeku, Marijo! Marijo, na Rijeku se vrati! O Marijo, Marijo, Marijo!* I opetujući to često u pregorkim suzama, pristupiše Kućici presvete Djevice. Ugledavši Kućicu s otvorenim vratima, raspaljeni novim žarom, vapijahu gornju molitvu tolikim oduševljenjem srdaca, da se je činilo, da se sve miješa i slijeva u suzama. Nijedan se ipak ne usudi unići u svetu Kuću, nego prepuni ljubavi Božje i upravo satrveni od ogromne duševne boli golim koljenima obilažahu svetu sobicu izgovarajući još silnijim glasom gornji vapaj. Tada ja, koji sam bio blizu njih u ispovjedaonici, nerazumjevši doduše tog otajstva, ali silno ganut zbog žalosti njihove, približim se časnom svećeniku, što ih je vodio i upitam ga latinski, zašto tako gorko plaće njegov narod. A on mi odgovori, da imaju pravo, te izustivši gornji vapaj, svi ponovno zaplakaše. Naslućujući uzrok tolike žalosti, premda nijesam razumio riječi, umolih ih nek ne plaču, već nek u miru iščekuju božansku utjehu. Tada se okrene meni svećenik i reče: — Pusti ih, oče, pusti; opravdan je njihov bol, jer ono što vi imate, oni su nekada imali!.. *Uistinu pobojao sam se, da ne bi blagi i milosrdni Bog, koji čini volju onih, što ga se boje i uslišava vapaje njihove, lišio nas u onaj čas tolikoga dobra.* Ovim suzama, ovim naricaljkama, ovim molitvama i drugim raznim dokazima prave pobožnosti, jasno nam govore Ilirci, što sude o presjajnoj Kući i koliko je cjene. Ako ih poslije 256 godina toliko boli gubitak sv. Kuće i pobožno sjećanje na to; što je, molim vas, istom bilo u ona prva vremena, kada su se živo sjećali tolikih čudesa i tolikih utjeha kod sv. Kuće (na Trsatu). Odatle i dolazi ono, što u ona prva vremena mnogi od njih ne mogoše podnijeti gubitka sv. Kuće... pa dogjoše amo."[1])

Kako nesumnjivo naši poklonici potvrgjuju predaju o prenosu sv. Kuće sa Trsata u Italiju! Kako se divno nazareska, trsaska i loreska predaja jedna s drugom prelijeva u harmoniju istine!

A sada da posmatramo samu sv. Kuću. Ova je, kako je poznato, sada u Loretu, no temelji njezini ostadoše u Nazaretu. Franjevac o. Toma iz Novare je ove temelje u Nazaretu istraživao i poregjivao sa sv. Kućom u Loretu. „Kad dogjosmo", kaže on, „do starog i pravog temelja, uzesmo konac i izmjerivši tačno pro-

[1]) Dujmušić: Op. cit. str. 279.—280.

nagjosmo na sveopću radost, da se sve mjere ovoga mjesta u Nazaretu u svemu slažu i izjednačuju sa nacrtom sv. Kuće u Loretu i osvjedočismo se uistinu, da se temelji u Nazaretu u mjeri posvema slažu sa zidovima sv. Kuće odgovarajući na dlaku mjesto mjestu, položaj položaju i prostor prostoru."[1]) Izmegju toliko drugih istu nam stvar posvjedočuje i prvak palestinologa Quaresmius u izvrsnom svome dijelu: *Historica, theologica et moralis Terrae Sanctae elucidatio."*[2])

Pohrlimo sada u Loreto. Kada se je podizao mramorni oklop oko sv. Kuće, a dovršen je za pape Klimenta VII., bi nesumnjivo ustanovljeno, da sv. Kuća nema zaista temelja. „Kopajući dublje", tako Riera, kojemu su to isti zidari pripovijedali, „nagjoše, da sv. Kuća uistinu leži na cesti bez temelja; izvadiše i mnogo prastare prašine."[3]) A Angelita, savremenik Klimentu VII. će ovako: „Graditelji i svi koji htjedoše pogledati, a bilo ih je mnogo, osvjedočiše se, da sv. Kuća stoji bez temelja na javnoj cesti, od koje i danas nagjoše prašinu."[4])

Za vladanja Benedikta XIV. imao se je stari, istrošeni pod sv. Kuće izmijeniti mramornom pločom. Papa podijeli za to dozvolu, ali samo pod uvjetom, da posebno povjerenstvo sa stručnjacima istraži i ustanovi, da li sveta Kuća ima temelje ill ne. Što je povjerenstvo pronašlo, to će nam najbolje kazati od njega sastavljeni zapisnik[5]) i pismo odvjetnika Antuna Lucidi, što ga je upravio don Ksaverijn Brugnoli u Fermo.[6]) Pa zapisnik pa pismo iznosimo u prevodu našega Dujmušića.

„U ime Božje. Amen. Loreto dne 23. travnja 1751. Prigodom obnove unutarnjeg poda ove sv. Kuće... na poziv presvij. i preč. gospodina Ivana Krst. Stelle, guvernera sv. Kuće, dogjoše potpisana presvijetla i prečasna gospoda nadbiskup i biskupi, da se na svoje oči uvjere o stanju, u kojem se nalaze sveti zidovi rečene sv. Kuće u donjem dijelu, ispod pomenutoga poda; to je bilo jučer. Zato u potvrdu istine objelodanjuje se slijedeće izvješće i svjedočanstvo ponajprije od niže potpisanih graditelja i majstora, a glasi ovako:

[1]) Ibid. str. 289.
[2]) Cit. od Dujmušića na str. 290.—291.
[3]) Martorelli. Vol: I. cit. od Dujmušića. str. 298.
[4]) Martorelli. Ibid. cit. od Dujmušića str. 298.
[5]) Zapisnik je složen sjutradan iza kako je povjerenstvo obavilo svoj posao. Čuva se u arhivu sv. Kuće u Loretu.
[6]) Pismo je sastavljeno uveče onoga dana, kad su u sv. Kući kopali

„Mi niže potpisani graditelji i majstori na temelju našega umjeća, vještine i savjesti pod zakletvom tvrdimo, da sveti zidovi ove svete Kuće, što ih promotrismo dobro sa prve stube vanjskoga žrtvenika Presvete Naviještene, nemaju nikakove vrste temelja *(non hanno veruna sorta di fondamento)*, već se pod istim svetim zidovima nalazi prekopana zemlja *(terra smossa)* i na nekim djelovima prašina sa škriljastim kamenčićima (brecciette) i naravna sedra, upravo kako se vigja u brdovitim krajevima. U ime vjerodostojnosti mi to potpisujemo vlastoručnim potpisom."

Slijedi potpis 7 graditelja i majstora. Iza njih izjavljuje 5 biskupa istinitost gornjih navoda, kako su se sami osvjedočili. Cijeli spis službeno potpisaše javni bilježnici Sertori i Francesconi.

Evo i Lucidijeva pisma:

„Vrlo štovani odvjetniče i zagovorniče!

Dne 14. ovoga mjeseca započeli su vaditi stare ploče u podu sv. Kuće, jer su već bile istrošene od mnogobrojnog pobožnog naroda za vrijeme od 70 i više godina. Ovom prigodom jasno se je primjetilo, da sv. Kuća nema nikakova temelja na onoj strani. To je ponukalo, da se pregledaju zidovi i s drugih strana i nagjosmo ih kao i prve bez ikaka temelja. Osim toga iskopalo se je više jamica na dnu pod svetim zidovima, gdje se je posve očito vidjelo, da ne samo stoje bez temelja, nego da se nikako ne naslanjaju na zid, što uzdržava mramor, jer je udaljen od njega. Promotriv to sve dobro i osvjedočivši se o istini, dobro je zaželio Msgr. Stella, de se složi zapisnik, kako je to bilo učinjeno sličnom prigodom prije 70 godina; a da se to učini što dostojnije pozvana su četiri izvrsna majstora iz raznih krajeva i za danas su pozvani svi biskupi naše Marke, jedan izaslanik svakog koralnog reda, zastavnik, starešine, kraljevski kapelani i poglavice redova, prekomorski i prekobrdni ispovjednici: svi ti napose, da se ukloni pomutnja, pristupiše i svršiše pregledbu u dva sata noći. Dakle, nagjoše svete zidove, da počivaju na prhkoj zemlji *(terra mossa)* i suhoj i tako laganoj, da se lagano moglo rukama kopati i načiniti rupu sve do druge strane zida. Na tom mjestu našao se je po koji spužić i drvce i mnogo kamenčića kao s kakve šljunkom posute ceste. a osobito na istočnoj strani. S protivne strane našlo se je isto pješćano mjesto *(arena)*, ali mnogo mekše, i isto se je moglo lagano kopati kao gore; ja sam podvukao cijelu ruku i obujmio sam cijelu debljinu zida. Ispod prozorčića

(nalazi se na zapadnoj strani sv. Kuće) zid je mnogo dublji i tamo je druga vrsta zemlje i vidi se, da je nadodavano zemlje, e bi se pod izravnao. Ispod vidi se greda pod svetom kućom, neistrošena, rekao bih prije daska a ne greda, jer nije deblja od mojih pet prsta: na dnu je izgledala kao crvotočinom izjedena, jer je hrapava, ali kad sam je ja noktima grebao, nagjoh je čvrstu kao željezo. Sutra će početi mećati nove ploče za novi pod. Eto koliko vam mogu reći, jer sam bio nazočan kao izaslanik svoga ceha i po želji majstora. Moj poklon svima, osobito gospodinu don Franji, i želim vam laku noć, jer je doba, da se ide u krevet. Odvjetnik Antonije Lucidi."

Ako proučimo materijal sv. Kuće, eto nas do uvjerenja, da je to onaj, kojim se grade kuće u Nazaretu i da takovog materijala nema ni u Loretu ni uopće u Italiji. „Sigurno je", piše Riera oko god. 1555., „da sv. Kuća nije gragjena iz pečene cigle,[2]) nego iz živog djelanog kamena."[3]) A Gregorije Beniamin će ovako: „Ja niže potpisani svjedočim, da sam kao nadbiskup edenski pohodio god. 1690. više puta mjesto u Nazaretu gdje je negda stajala Kuća Bl. Djevice. Vidio sam temelje sazidane iz nekoliko živog kamenja, kakvo se nalazi u onome kraju. Bio sam dočuo, da je sv. Kuća u Loretu gragjena iz cigle i zato pohodih loresko svetište god. 1731. Tu se osvjedočih, *da nije cigla* ono kamenje u svetoj Kući Nazaretskoj, nego *živo kamenje,* kako sam ga vidio na temeljima u Nazaretu. Još više tvrdim, da je rečena Kuća loreska sasma iste mjere kao temelji, što se vide u Nazaretu. — Rim, 30. rujna 1731."[4]) God. 1732. francuski kapelan u Loretu Dochier pita graditelja sv. Kuće iz kakog je ona kamena sagragjena. Ovaj odgovori, da je iz kamena, kakog nema u onoj okolini.[5]) „Raspoznao sam", tako Muradori, stručnjak u akademiji sv. Luke u Rimu, „da (materijal sv. Kuće) nije iz cigle niti iz drugog kojeg umjetnog kamena, nego iz pravog naravnog kamena, kakog nijesam nigdje vidio, gdje sam god bio."[6]) Ovo, a da ne

[1]) Dujmušić. Op. cit. str. 229.—300.

[2]) U doba kada je sv. Kuća bila sagragjena u Nazaretu se cigla ni poznavala nije. S ovog su razloga neki kao Affagort, Suriano i dr. poricali autentičnost šv. Kuće, jer su mislili, da je ova iz cigle.

[3]) Martorelli. Vol. I. p. 142. cit. od Dujmušića str. 302.

[4]) Rondina: *La S. Casa.* Roma, 1894. cit. od Dujmušića na str. 302.

[5]) Martorelli. Vol. II. p. 387.—388. Ibid.

[6]) Ibid. str. 386.

pominjemo drugih, potvrgjuju proslavljeni hemik i fizik protestant de Saussure,[1]) hemik i sveučilišni profesor Ratti[2]) i poznati geolog Bartolini.[3])

Ozbiljan i nepristrasan čovjek, kojemu je do istine, ne može a da ne priznade čudesni prenos sv. Kuće iz Nazareta na Trsat i iz Trsata u Loreto. Od sila dokaza, iznijesmo ih samo nekoliko, a ni ovima pametan čovjek ne može da umakne.

Sv. Kuća broji na stotine svojih branitelja, kojih imena bljeskaju na polju ljudskog umjeća kao sjajne zvijezde na nebeskom svodu. Baronije, Papebrock, Natale Alessandro, Suarez, Benedikt XIV., Tursellini, Martorelli, Glavinić i tma drugih; — imena su to, koja svakoj njihovoj riječi zajamčuju istinu. Do pred malo vremena mogli su se na prste iznizati svi protivnici prenosa sv. Kuće. Ovu je malu četu, većim dijelom protestanata, predvodio Vergerije; bivši biskup u Kopru a kasnije pastor u Tübingenu. Ovdje su ponajviše strast i mržnja bile potisnule strogo i nepristrano znanstveno istraživanje. U najnovije doba uperiše svoje strijele protiv sv. Kuće barnabita de Feis i kanonik Chevalier. Jedan i drugi djeca moderne hiperkritike, koja ponajviše, a da ti istine ne donese, ove te još liši. Kada sam pomnjivo proučavao pitanje o prenosu sv. Kuće i provolje mi se je izvijao usklik: ta čudnovata je ta moderna hiperkritika! Kada nešto dokazuješ prema svim pravilima zdrave logike, onda vape i zahtijevaju pozitivnih, pipljivih dokaza; jesi li ih i ovima namirio, oni krenu u najsitnije žice cjepidlačenja, koje se niti najmanje ne mile čovjeku, koji za istinom žegja. Što bi vi kazali, kada bi slušali Chevalier-a, gdje vam pripovijeda, kako su po svoj prilici poklonici malo po malo nosili stijene iz Nazareta u Loreto i tako sagradili sv. Kuću? Ili kadno de Feis tvrdi, da se je sam uvjerio, da su zidovi sv. Kuće sagragjeni iz cigle? Što ćete, tu su hemici, graditelji, geolozi svjetskog glasa kao Muratori, Ratti, Bortolini, Saussure usprkos najsavjesnije i najtačnije analize pogriješili, a istinu je kazao barnabita de Feis! Eto takova je ta moderna hiperkritika! Pored svega toga niko nije mogao iskazati bolje usluge pitanju prenosa sv. Kuće, no što su to učinili Chevalier i de Feis. Oni su ponukovali branitelje Marijinog svetišta na daljnje istraživanje. Mnogo se je toga pronašlo; svako

[1]) Memoire sur la constitution physique et geographie-physique d'Italie.

[2]) Della Casa: *Memorie storiche* i t. d. — Garotti: *Lorette, le nouveau Nazareth.*

[3]) Bartolini: Sopra la s. Casa di Loreto i t. d.. Sva ova djela navodi Dujmušić.

novo iznašašće bilo je i novo slavodobiće nepomućene predaje o prenosu sv. Kuće, a profesor Kresser mogao je ponosom izjaviti, da je obrana loreskog svetišta postala megjunarodna. Ne znam, kako je učeni Kellner, još kao liturgik, mogao da se privoli mišljenju protivnika. Ta sama liturgija mogla mu je, donekle, biti dokaz za autentičnost sv. Kuće! Profesor oksfordskog sveučilišta učeni hemik Faller, vatreni anglikanski pastor, htjeo je, da obijedi crkvu sa ma koje pogreške u liturgiji. Pred zjenicama duha prolebdi mu odmah svetkovina prenosa sv. Kuće; ta mu je; tako se njemu privigjalo, došla kao naručena. „Upravo zato", pripovijeda Ratisbonne, „krenu on u Nazaret ponijevši sa sobom mnoge sprave i hemičke potrepštine. Došavši u svetište Utjelovljenja dadne se na duboko znanstveno istraživanje... U svom laboratorijumu proučavao je različite komade zemlje, kamenja i t. d. Sve je on to rastvarao i pomnjivo analizirao. Kada je bio dovršio svoj prvi posao, uputi se u Loreto. I ovdje on nastavi svoj rad, pak će na koncu da usporedi rezultat sa onim u Nazaretu. Jer mu je trebalo još nekoliko podataka, krenu opet u Galileju, zatim eto ti ga po drugi put u Loretu... Ali dok je njegovo istraživanje trajalo, iščeznuše njegove zle namjere i predrasude, njegova smetnja pretvori se u kajanje, a kajanje u obraćenje. On pogje i po treći put u Nazaret, ali ne više keo hemik nego kao osvjedočeni katolik."[1])

Liturgija je hemika pastora Fallera privela u krilo crkve, a liturgik Kellner poriče istinitost prenosa sv. Kuće. Pak radi čega se on prometnu u protivnika loretskom svetištu? „Jer poklonici", veli on, „iz VIII. vijeka nijesu više nalazili sv. Kuće, no na mjestu, gdje je ova jednom bila, stršila je veličanstvena crkva."[2]) Da se je na tom mjestu kočila divna bazilika, to znamo i mi, ali nam je i poznato, da je u tome hramu bila i sv. Kuća. Ta ne poručiše nam to jasno Fokas, iguman Danijel, Ricoldo di Monte Croce i naš sv. Sava, a da drugih ne spominjemo?

Megjutim i sama liturgija ispovijeda povjesnički dogogjaj prenosa sv. Kuće; potvrgjuju je i Isukrstovi namjesnici: Pavao II., Lav X., Pavao III., Pavao IV., Siksto V. i mnogi drugi. Urban VIII dopusti godine 1632. da se znameniti dogogjaj slavi u Markama Ankone. Inocentije XII. odobri god. 1699. službu dana i naredi, da se u *Rimsko Mučenikoslovlje*", umetne ovo: *U Loretu Picenskome: Prenos sv. Kuće Bogorodice Marije, u kojoj je Riječ put postala.* Ova se svetkovina dandanas slavi u Rimu, u bivšoj crkvenoj državi, u Napulju, Španjolskoj, Belgiji, kod mnogih crkvenih redova i u pojedinim biskupijama razasutim po kršćanskom svijetu.

[1]) Annales de la Mission de Notre Dame de Sion. Année 1858.
[2]) Kellner-Mercati: *Eortologia.* Roma 1906. pag. 239.

U misi i u službi dneva ima dosta molitava, koje pripadaju blagdanu Obljetnice hrama. Ovo je i razumljivo, jer se uistinu ovdje slavi svetkovina jednog svetišta, što ga je svojom nazočnošću posvetila upućena Riječ, presveta Bogorodica i arhangjeo Gabrijel.

Očekivanje Porogjaja Bl. Dj. Marije.

Bilo je vrijeme, kada se kroz Korizmu nije smjela svetkovati ni jedna svetkovina Bl. Djevice ili ugodnika Božjih. S ovoga razloga X. pokrajinski crkveni sabor u Toledu od god. 656. i bijaše odredio u I. kanonu, da se po cijeloj Španjolskoj 8 dana prije Božića, biva 18. prosinca slavi Blagovijest sa osminom.

Trulanski sabor od god. 652. u LII. kanonu hoće, da se iznimno u Korizmi slavi praznik Naviještenja Bl. Dj. Mariji. Ovog se je pravila držala i rimska crkva, koioj se vremenom prilagodi i cijela Španjolska. No praznik od 18. prosinca i odviše se bijaše umilio narodu, a da je tako lako mogao da strugne u netrag. Trebalo je ma kako udovoljiti pobožnosti pravovjernika. To se je i učinilo, kada se je na mjesto praznika Blagovijesti postavila svetkovina pod natpisom: *Očekivanje Porogjaja Bl. Dj. Marije.* Ovu je za cijelu Španjolsku odobrio Gregorije XIII. god. 1573.; odlukom sv. Kongregacije obreda od 3. rujna 1695. praznik bi protegnut na mletačku republiku i sve pokrajine i gradove, koji su ovoj pripadali, a crkvena država poprimi ga naredbom Benedikta XIII. od 22. kolovoza 1725.

U Španjolskoj ovu svetkovinu još nazivljaju: *Naša Gospogja od O, Sv. Marija od O* ili *Praznik od O* i to radi pripjevaka adventa, koje se kroz ovo vrijeme pjevaju, a počinju pomenutim usklikom, osobito pako radi antifone: *O virgo virginum : o djevice djevica!* Ova se pripjevka poje i na večernjoj praznika, a da se ne ispusti ona dana: *O Adonai!* Svetkovina traje 8 dana, a svakog dne biva sv. misa, kojoj su nazočne sve rodilje bez razlike staleža. One se tu pobožno utječu Bogorodici, da im pri ragjanju bude u pomoći.

Služba dana je skoro sasvim nalik na službu praznika Blagovijesti.

Ovdje nam je napomenuti, da je i milanska crkva šeste ili posljedne nedjelje Došašća jednom slavila Blagovijest, a sedmica sama se je nazivala: *De Exceptato,* pravilno: *De Expectato.*

POGLAVLJE V.

OSOBITI BOGORODIČINI PRAZNICI U ISTOČNOJ CRKVI.

§ 1. Sobor presvjatija Bogorodici iže v Mijasnijeh.[1])

Prvoga rujna, početak crkvene godine, slavi se, kako kažu Mineji dana, *Zbor Bogorodičin i to radi njezine čudotvorne i svete ikone:* διὰ τὴν παραδοξοποιὸν καὶ ἁγίαν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου. Kada su za Lava Izaurijskoga (717.—741.) bijesnili kipoborci, sveta prilika bi bačena u jezero Zaguru blizu mijazenskog manastira, nedaleko grada Melitene u Jermenskoj. Za vladanja carice Teodore sveta se prilika opet pojavi. Ovo se čudo u jampskim stihovima oglasuje ovako: *Na automatičan način izmili neki čudesni plijen iz dubine jezera: prečasna Bogorodičina ikona,*

Zbor je bivao jednom u Bogorodičinom hramu nazvanom *halkopratijski.*

§ 2. Sobor presvjatija Bogorodici.[2])

Osobitost je istočne crkve, da se sjutradan po svakoj znamenitoj svetkovini slavi pomen one osobe, koja je bilu u najužoj vezi sa otajstvom, koje se je dan prije svetkovalo. S ovog se razloga drugi dan Božića i slavi *Zbor Bogorodičin.* No ovaj praznik nije praznik kakog posebnog otajstva; on je radije rekapitulacija svih drugih Bogorodičinih svetkovina. S ovoga razloga i nema ovaj blagi dan posebne službe, nego se većinom poje ona Božića.

Da se *Zbor Bogorodičin* ima slaviti, to naregjuje VI. općeniti crkveni sabor (680.) u LXXIX kanonu.

Ova je svetkovina nepoznata i jednoj i drugoj jermenskoj crkvi.

[1]) 1. septembra.
[2]) 25. decembra.

§ 3. Pojem nesjedalnuju pjesn Presvjatija Bogorodici.

Zagovorom Bl. Dj. Marije Carigrad se je tri puta oslobodio neprijateljskih navala. Prvi je put presveta Bogorodica pritekla u pomoć pravovjernome puku za cara Heraklija i patrijare Sergija god. 627. Dok je neprijatelj grad opsjedao, pobožna je litija sa ikonom nebeske Kraljice kretala gradom i vapila njezinu pomoć. Zaštitnica kršćana ne ogluši se molitve svoje djece: neprijatelj bi ametom potučen kod Vlahernija, gdje je bio glasoviti hram njoj posvećen.

Drugi put je Bl. Djevica ukazala svoju moć za cara Konstantina Pogonata (668.—685.), kadno su Skićani i Saraceni za vrijeme od sedam godina opsjedali Carigrad. Najzad je neprijatelj bio prisiljen da bježi glavom bez obzira. Ovome je dobiću mnogo više od grčke vatre pridonijela moguća zaštita Bl. Djevice.

Kadno je za Lava Izaurijskoga (717.—741.) neprijateljsko brodovlje čekalo da nasrne na protivnika, Carigradom se je nosila glasovita slika Majke Božje, nazvana *Hodigitria.*[1]) I majka se svake milosti i po treći put smilova svojoj djeci: užasna oluja uništi što odmah što u bijegu sveukupno saracensko brodovlje.

U zahvalu za ova dobročinstva pjeva istočna crkva u subotu V. nedjelje posta svojoj mogućoj zaštitnici krasan hvalospjev: *Akatist.*[2]).

Ne da se sigurnošću odsjeći, kada je zapravo ovaj hvalospjev umetnut u crkveno bogosluženje i kada se je ova svetkovina kao taka počela da slavi. Jedno se samo znade: već za prvog oslobogjenja Carigrada god. 626. narod je sakupljen u crkvi cijelu noć pjevao stojećke *Akatist.* I ime se složitelja ove pjesme ne može stalno odrediti: jedni misle, da ga je sastavio patrijara Sergije, a drugi Gregorije Pisida.

[1]) Tako se je zvala glasovita crkva sagragjena od Mihajla Methyste. Jednom dogjoše po nadahnuću Božjemu dva slijepca u ovu crkvu, da od Bogorodice isprose očinji vid. Bl. Djevica usliša njihovu molbu: oni progledaše. Od toga doba sv. Bogorodica dobi naziv: ὁδηγήτρια, biva: *ona koja vodi na ovo mjesto.*

[2]) Ἀκάθιστος od glagola κατίζομαι: *sjediti* i čestice za poricanje ἀ(ἀνευ: *bez)* Tako se zove jer se pjevanje ovog hvalospjeva sluša stojećke *(nesjedalni).* Svake se korizmene subote pjeva po jedna stavka akatista, a ovoga dne sve četiri skupa.

Akatist ima 24 strofe; kraće se izmjenjuju dužima. Prve se svršavaju sa *Aleluja*, a potonje sa pozdravom: *Zdravo, nevjesto djevičanska!* Osim toga svaka se druga kitica dijeli u dva dijela: u prvome je povjest ili pouka, a u drugome se po dvanaest puta pozdravlja Bogorodica sve na različiti način. Evo divne pjesme:

AKATIST

blagovješćeniju presvjatija vladičici našeja Bogorodici i prisnodijevi Mariji

Kondak 1.

Tebi, nepobjedivoj Vladičici, o Bogorodice, ove pjesme u zahvalu za podijeljeno slavodobiće mi, sluge tvoji, posvećujemo, oslobogjeni opasnosti. Jer si moći nepridobitne, izbavi nas od svih nevolja, da Ti pjevamo: Zdravo nevjesto djevičanska!

Ikos 1.

Angjeo prvak s neba je poslan bio, da reče Djevici: Zdravo! I glasom bestjelesnim, gledajući Tebe, Gospode, gdje se utjelovljuješ, užas ga spopade i stojaše govoreći joj ovo: Zdravo Ti, po kojoj će radost zasjati. Zdravo po kojoj će proklestva nestati. Zdravo uskrsenje palog Adama. — Zdravo, izbavljenje od suza Evinih. — Zdravo, uzvišenosti nepristupna ljudskim posmatranjima — Zdravo, dubino nepregledna angjeoskim očima — Zdravo, jer si prijestolje kralju — Zdravo, jer nosiš Onoga, koji sve nosi — Zdravo, zvijezdo, koja naviještaš sunce — Zdravo, boravište božanskoga utjelovljenja — Zdravo, po kojoj se obnavlja stvorenje — Zdravo, po kojoj Stvoritelj postaje dijete — Zdravo, nevjesto djevičanska!

Kondak 2.

Gledajući Marija sebe u čistoći reče odvažno Angjelu: Nenadani glas tvoj čini se duši mojoj nedokučljiv. Jer kako ti proričeš porod od začetka bez sjemena, pjevajući: Aleluja?

Ikos 2.

Istražujući da shvati znanje neshvatljivo, uskliknu Djevica spram službenika: Iz čistih bokova kako je moguće, da se sin rodi? reci mi. On joj sa strahom odgovori ovako kličući: Zdravo, otajstvena učiteljice neiskazane razboritosti — Zdravo, vjero molećih u tišini — Zdravo, koja si početak čudesa Hristovih — Zdravo, glavo njegovih dogmata — Zdravo, ljestvo nebeska, po kojoj sagje Bog — Zdravo moste, koji nas prenosiš sa zemlje na nebo — Zdravo, angjelima prepoznato čudo — Zdravo, gjavolima mnogo oplakivana rano — Zdravo, koja si svjetlost neizrecivu rodila — Zdravo, koja o načinu nijesi nikoga obavijestila — Zdravo, koja natkriljuješ znanje mudrih — Zdravo, koja rasvjetljuješ duše vjernih — Zdravo nevjesto djevičanska!

Kondak 3.

Sila je Svevišnjega tada osjenila Djevicu, da začne, i besplodnu je utrobu njezinu pokazala kao rodno polje onima, koji hoće žeti spasenje u pjevanju: Aleluja.

Ikos 3.

Imajući Djevica krilo puno božanstva, poteče k Jelisaveti; dječak se njezin uzradova odmah, kako je čuo pozdrav Djevice, i poskocima je kao pjesmama njoj klicao:
Zdravo, lozo neuvehljive mladice — Zdravo, koja imaš besmrtni plod — Zdravo, roditeljice čovjekoljubljiva poljodjelca — Zdravo, majko saditelja našega života — Zdravo, oranice, na kojoj klije obilje milosrgja — Zdravo, stole, koji obiluješ obiljem pomirenja — Zdravo, koja činiš da cvjeta raj naslada — Zdravo, luko naših duša —

Zdravo, tamjane molitava Bogu prijatnih — Zdravo, oproštenje svemu svijetu — Zdravo, milovanje Božje prema ljudima — Zdravo, pouzdanje smrtnika k Bogu — Zdravo, nevjesto djevičanska!

Kondak 4.

Imajući u sebi vihar sumnjivih misli čedni se Josip uznemirio znajući te kao neudatu, i o Tebi je, neporočna, nešto posumnjao. No, kada je saznao, da je začetak od Duha Svetoga, pjevaše: Aleluja.

Ikos 4.

Čuli su pastiri, gdje angjeli pjevaju dolazak utjelovljenja Hrista i trčeći da vide Pastira, ugledaju ga kao neokaljanoga jaganjca, koji je othranjen u utrobi Marijinoj, i hvaleći govorahu: Zdravo, majko Jaganjca i Pastira Zdravo, obore razumnih ovaca — Zdravo, pomoći protiv nevidljivih neprijatelja — Zdravo, otvorenje rajskih vrata — Zdravo, na kojoj nebesa čestitaju zemlji — Zdravo, kojoj zemlja kliče zajedno s nebom — Zdravo, nešutljiva usta apostola — Zdravo, nepridobitna odvažnosti mučenika — Zdravo, poštovana utvrdo vjere — Zdravo, sjajno poznanje milosti — Zdravo, po kojoj pakao bješe obrobljen — Zdravo, po kojoj se zaodjenusmo u slavu — Zdravo, nevjesto djevičanska!

Kondak 5.

Kad su Magi vidjeli zvijezdu, gdje hrli na božansko poticanje, slijedili su njezinu svjetlost i držeći se nje kao svjetionika, tražili su po njoj moćnoga kralja, i kad su došli i našli Nepristupnoga, veselili su se pjevajući: Aleluja.

Ikos 5.

Vidjeli su sinovi Haldejaca na rukama Djevice onoga, koji je rukom načinio ljude i spoznavši ga kao Gospoda, i ako bijaše uzeo obličje sluge, žurili su se sa darovima, da mu se poklone i da hvale blagoslovljenu majku govoreći: Zdravo, majko zvijezde, koja ne zapada — Zdravo, sjaju otajstvenoga dana — Zdravo, koja si gasila vatru prevare — Zdravo, koja si rasvijetlila učenike Trojstva — Zdravo, koja si srušila s vlasti okrutnoga silnika — Zdravo, koja si pokazala čovjekoljubivog gospodara, Hrista — Zdravo, koja si nas oslobodila od nevjerničkog bogosluženja — Zdravo, koja si nas odvratila od djela blatnih — Zdravo, koja si uništila klanjanje ognju — Zdravo, koja nas izbavljaš od plamena strasti — Zdravo, vodilice vjernicima u čistoći — Zdravo, radosti svih naraštaja — Zdravo, nevjesto djevičanska!

Kondak 6.

Magi, postavši glasnici božanski, vratiše se u Vavilon, ispunjujući tvoje proročanstvo, i propovijedahu svima Tebe Hrista, mimoilazeći Iruda kao hvalisavca, koji ne zna pjevati: Aleluja.

Ikos 6.

Kad si rasvijetlio Egipat rasvjetljenjem istine, izagnao si tmine laži. Jer krivi bogovi njegovi, o Spasitelju, što nijesu mogli da podnesu tvoje moći, padoše, i koji se krivobošlva bjehu oslobodili, klicahu Djevici govoreći: Zdravo, koja popravljaš ljude — Zdravo, koja strovaljuješ sotone — Zdravo, koja si moć bludnje pogazila — Zdravo, koja si varku krivih bogova oprovrgla — Zdravo, more, koje si potopilo Faraona razumnoga

— Zdravo, pećino, koja si utišala žegju života — Zdravo, ognjeviti stupe, koji si vodio one, što bijahu u tminama! — Zdravo, krove svijeta, širi od oblaka — Zdravo, hrano, koja nadomještaš manu — Zdravo, poslužnice svetih naslada — Zdravo, zemljo obećanja — Zdravo, iz koje teče med i mlijeko Zdravo, nevjesto djevičanska!

Kondak 7.

Kada je Simeon imao da se rastavi ovim varavim životom, bio si mu dan kao dječak; on te je pored svega toga upoznao kao savršenog Boga i diveći se tvojoj neiskazanoj mudrosti, klicaše: Aleluja.

Ikos 7.

Novo stvorenje pokazao nam je Stvoritelj, od koga potekosmo, i koji se je rodio bez sjemena iz utrobe djevičanske, koju si neozlijegjenu sačuvao, kako i bijaše, da gledajući čudo slavimo Djevicu i kličemo: Zdravo, cvijete nepokvarenosti — Zdravo, vijenče uzdržljivosti — Zdravo, koja ragjaš priliku uskrsnuća — Zdravo, koja pokazuješ život angjela — Zdravo, stablo plodonosno, s kojega se hrane vjernici — Zdravo, drvo sjenovito, koje mnoge pokrivaš — Zdravo, koja si u utrobi nosila osloboditelja sužnjeva — Zdravo, koja ublažuješ suca pravednoga Zdravo, oproštenje mnogih prestupaka — Zdravo, haljino nagih — Zdravo, ljubavi, koja nadvisuješ svaku želju — Zdravo, nevjesto djevičanska!

Kondak 8.

Videći strano rogjenje, budimo tugjinci na svijetu i duh svoj prenesimo u nebo. Radi toga se Svevišnji na zemlji ukazao kao čovjek ponizni, hoteći gore privući one, koji pjevaju: Aleluja.

Ikos 8.

Neopisiva Riječ sva je bila u nizini i sva nije izbivala iz visine. Jer silazak božanski a ne promjena mjesta, bio je porod od božanstvene Djevice, koja čuje ovo: Zdravo, mjesto Boga neobuhvatljivog — Zdravo, vrata božanske tajne — Zdravo, nevjernicima sumnjivo čuvenje — Zdravo, vjernicima izvjesna pohvalo — Zdravo, koja si prevela onoga svetoga, koji sjedi nad Heruvinima — Zdravo, preslavno prebivalište. Onoga, koji je nad Serafinima — Zdravo, koja si dvoje protivno na jedno privela — Zdravo, koja si s porodom sjedinila djevičanstvo — Zdravo, po kojoj je plaćen prestupak — Zdravo, po kojo je otvoren raj — Zdravo, ključu kraljevstva Hristova — Zdravo, nado vjekovitih dobara — Zdravo, nevjesto djevičanska!

Kondak 9.

Sva se je narav angjela začudila videći uzvišeno djelo utjelovljenja. Jer je posmatrala, kako se onaj, koji je kao Bog nepristupan, svima nama kao čovjek čini pristupnim i čuje od svih: Aleluja.

Ikos 9.

Govornike mnogorječite vidimo kao nijeme ribe oko tebe, Bogorodice, jer ne znadu da kažu, kako ostaješ djevica, a mogla si roditi. Mi pako diveći se otajstvu s vjerom kličemo: Zdravo, posudo Božje mudrosti — Zdravo, skrovište božanske providnosti — Zdravo, koja pokazuješ mudrace nemudrima — Zdravo, koja učene pokazuješ kao neuke — Zdravo, što su ludi postali, koji su prije bili uvaženi raspravljači — Zdravo, što ginu pjesnici bajki — Zdravo, koja razdrješuješ zamršaje Atenjana — Zdravo, koja mreže ribara napunjaš — Zdravo, koja iz dubljine neznanja ljude izvlačiš — Zdravo, koja si

mnoge mudrošću obogatila — Zdravo, lagjo onih, koji hoće da se spase — Zdravo, luko onih, koji plove u ovom životu — Zdravo, nevjesto djevičanska!

Kondak 10.

Želeći Stvoritelj sviju spasiti svijet, dogje nanj dragovoljno i premda kao Bog pastir, radi nas se ukaza ovca poput nas; slično bo k sličnome zovući, kao Bog sluša od sviju nas: Aleluja.

Ikos 10.

Bedem si djevicama, Bogorodice Dijevo, i svima što se k tebi utječu. Stvoritelj neba i zemlje takovu te stvori, bezgrješna, nastanivši se u tebi, i sve nas pouči hvaliti tebe, govoreći: Zdravo, potpornju djevičanstva — Zdravo, vrata spasenja — Zdravo, darovateljice božanske dobrote — Zdravo, jer ti si preporodila one, koji su sramotno začeti — Zdravo, jer ti si opomenula prezarene duhom — Zdravo, koja uništuješ kvaritelja duha Zdravo, koja si rodila sijača čistoće — Zdravo, stane zaruka bez sjemena — Zdravo, koja si vjernike spojila s Gospodom — Zdravo, sveta odgojiteljice djevica — Zdravo, svetih duša ljubimice — Zdravo, nevjesto djevičanska!

Kondak 11.

Svaki hvalospjev, kolikogod se nastoji razviti, nadmašuje mnoštvo tvojih smilovanja. Jer ako tebi, sveti Kralju, prinosimo slavospjeve brojem jednake pijesku, ništa ne obavljamo dostojno onoga, što si darovao nama, koji kličemo: Aleluja.

Ikos 11.

Vidimo Djevicu svetu, gdje se ukazuje kao svjetiljka onima, koji u tami bijahu. Jer upaljujući vatru netvarnu, dovodi sve k poznanju Boga, rasvjetljujući dušu našu, a ovim glasom hvalitelja počašćena: Zdravo, zrako sunca razumnoga — Zdravo, svjetlilo svjetlosti, koja

ne zapada, — Zdravo, bliješće, što duše naše prosvjetljuješ — Zdravo, grome, što neprijatelje naše straši — Zdravo, koja obilno rasvjetljenje proizvodiš — Zdravo, koja rijeku prebujalu izlijevaš — Zdravo, koja prikazuješ čistu sliku ribnjaka — Zdravo, koja kaljavost grijeha odstranjuješ — Zdravo, banjo, koja savjest čistiš — Zdravo, čašo, koja uzbugjuješ ushićenje — Zdravo, mirisu Hristovog ugodnog blagovonja — Zdravo, živote otajstvene gozbe — Zdravo, nevjesto djevičanska!

Kondak 12.

Hoteći dati oprost starih dugova osloboditelj sviju sam pogje k otpadnicima od svoje milosti i uništivši zadužnicu, čuje od sviju: Aleluja.

Ikos 12.

Pjevajući Sinu tvome, veličamo tebe, Bogorodice, kao hram živi, jer Bog, koji se je nastanio u utrobi tvojoj, koji sve drži rukom, posvetio te, proslavio i naučio sve klicati: Zdravo, šatore Boga i Riječi — Zdravo, sveta, izvrsnija od svetinje nad svetinjama — Zdravo, kovčeže pozlaćeni od Duha Svetoga — Zdravo, neiscrpivo blago života našega — Zdravo, dragocjena kruno vjernih kraljeva — Zdravo, poštovana slavo časnih svećenika — Zdravo, nepokolebljiva tvrgjo svete Crkve — Zdravo, nepredobitni bedeme carstva — Zdravo, po kojoj se podižu spomenici slavodobića — Zdravo, po kojoj se nadvladavaju neprijatelji — Zdravo, liječe mojega tijela — Zdravo, spasenje moje duše — Zdravo, nevjesto djevičanska!

Kondak 13.

O preslavna Majko, koja si rodila Riječ Božju, od svega Najsvetijega, primi ovo prikazanje i oslobodi od svake nesreće i od buduće propasti nas sve, koji ti pjevamo: Aleluja.

Ovaj se hvalospjev ne pjeva neprekidno, već je razdijeljen u četiri stavke, a iza svake stavke poju se različite pjesme i psalmi, preko kojih je dopušteno sjediti.

Na liturgiji se prema izdanju rimskog „*Triodija*“ pjevaju dvije poslanice i dva evangjelja: dana i Bl. Djevice.

U Carigradu sam patrijara vrši službu Božju. Za večernje sjedi na ekumeničkom prijestolju, a za liturgije na paratronu. Prvu stavku *Akatista* pjeva on, drugu arhijepiskop cezarejski, treću efeški a četvrtu heraklijski. Na koncu čitanja zbor kliče pojedinome vladici: *Na mnogaja ljeta!*

Negda je bdijenje ove svečanosti bivalo u palači vizantijskog cara.

§ 4. Živoprijemnij Istočnik.

U uskršnji petak.

U uskršnji petak slavi se pomen Bogorodice kao izvora čudesa i ozdravljenja.

Jednom je služba Božja bivala u crkvi *K Izvoru*, što ju je dao sagraditi Lav Veliki. No dandanas se ovoga dne u Carigradu svetkuje obljetnica Bogorodičinog hrama, koji je bio osvećen 2. veljače 1835.

U Srbiji ide litija na rijeku ili kaki izvor i tu biva osvećenje vode. Poslije blagosova vode čita se molitva na osvećenje *artosa* i škropi se vodom. U subotu, iza kako se izmoli molitva na razdrobljenje *armosa*, isijeku ga na komadiće, a poslije liturgije razdavaju ga vjernicima, koji ovaj hljeb čuvaju kroz cijelu godinu i u slučaju bolesti uzimaju od njega mjesto *anafore*.

Sjedinjeni sljedbenici gr. ist. obreda nemaju ove svetkovine po svoj prilici zato, što se je tek kasnije ona počela svetkovati.

§ 5. Položenije čestnago pojasa presvjatija Bogorodici.

Ovome je prazniku u istočnoj crkvi posvećen posljedni dan crkvene godine.

U V. vijeku za vladanja Arkadija, sina Teodozija Velikoga, časni pojas svete Bogorodice bi prenesen iz Jerusalima[1]) u Carigrad. Sv. Pulherija, sestra Teodoziju (408.—450.), položi ga na svečani način u prelijepi halkopratijski hram. Što se u „*Minejima*“ ovome dogogjaju pridodava i ovo: καὶ ἀνάγνησις τοῦ γεγονότος θαύματος διὰ τῆς ἐπιδέσεως τῆς τιμίας Ζώνης: *uspomena učinjena čuda polaganjem časnog pojasa;* to se privezuje čudesnom ozdravljenju carice Zoe, supruge Lavu Filozofu (886.—912.), koje se onda desilo, kako poručuje „*Vasilijansko Menologije*“, kada je patrijara odmotao i na nju položio sv. pojas.

I polaganje sv. pojasa u dragocjenu škrinju i pomenuto čudo predmet su ovog praznika.

„О доцнијој судбини“, tako Stevanović, „тога појаса св. предање вели, да су га грчки цареви носили у ратовима и да га је од Грка отео бугарски цар Коломан и да је наш цар Лазар 1391. године предао Ватопедском манастиру у св. Гори на дар. Појас је подељен на две части, од кога се једна част чува у манастиру запечачена са два царска печата, јамачно Аркадија и Лава филозофа, а друга се носи по селима Румелије. Адријанопел се једном спасао од колере овим појасом.“[1])

Ovoga je praznika *razriješenje na vinu i ulju.* Pjevaju se dva kanona: jedan je Gerazija, a drugi je Josipa. U *Apostolu* crkva govori o kovčegu i njegovim prinadležnostima — simbol presvete Djevice; a evangjelje nam pripovijeda, kako su Marta i Marija primile Isusa u svoju kuću i kako je žena iz naroda blagosiljala utrobu, koja je Isusa nosila i mlijeko, što je sisao.

§ 6. Posebni Bogorodičini praznici u ruskoj crkvi.

9. listopada

slavi se *korsunska* ili *efeška* ikona presvete Bogorodice.[2]) Kažu, da je ikonu naslikao sv. Luka Evangjelista. Sv. Eufrozina, polocka vojvotkinja, dala je prenijeti ikonu iz Carigrada u manastir sv. Otkupitelja. Ne može se stalnošću odsjeći, da li je stara korsunska ikona ona čentohovska u Poljskoj ili toropecka u Rusiji.

12. listopada

svetkovina je Bogorodičine ikone nazvane *Jerusalemska.* I za nju se kaže, da je djelo sv. Luke. Ikona je najprije iz Jerusa-

[1]) По некима из Зела у Кападоциji. Помен се овога преноса слави 12. травња.

[1]) Стевановић: *Познавање Цркве.* Стр. 467.

[2]) I u zapadnoj crkvi se u mnogim mjestima i pokrajinama slave različite čudotvorne ikone Bl. Dj. Marije.

lima prenesena u Carigrad, zatim u Taurijski Hersonez, odavde u Novgorod, a iz Novgoroda u Moskvu, gdje su je smjestili u glasoviti Bogorodičin hram. Za provale Napoleonove stare je ikone nestalo, a nova je samo nalik na prijašnju.

22. listopada

sva Rusija slavi glasovitu ikonu presvete *Bogorodice Kazanjske.* Rusi vele, da je ova prilika oslobodila 22. listopada 1613. Moskvu od poljačke opsade. U prvom početku praznik se je praznovao samo u Moskvi, no god. 1648. bi protegnut na cijelu Rusiju. Petar Veliki naredi, da se ikona prenese u Petrograd, gdje je i dandanas u sabornoj crkvi u velikoj časti. Svečana dnevna služba ima dva kanona. Praznik je zabilježen i u srpskom kalendaru.

24. listopada

je Bogorodica pod natpisom: *Utjeha svih bolesnih i tužnih.*[1]) Kažu da je sestra moskovskog patrijare Joahima ovom ikonom postigla zdravlje.

15. studenoga

praznuje se blagi dan *Bl. Dj. Kupijaticke.* Pripovijeda se, da se je pri domaku XII. vijeka pravovjernom narodu ukazao križ sa ikonom presvete Bogorodice. Ikona je kasnije prenesena u Kijev, gdje joj se u crkvi sv. Stošije iskazuje veliko poštovanje.

27. studenoga.

Godine 1170. neprijatelj je opsjedao Novgorod. Gragjani su se za tri dana žarko molili Spasitelju i njegovoj Majci za svoje oslobogjenje. Oni u molitvi a tajanstveni neki glas ih opomenu, da iznesu Bogorodičinu ikonu i da je postave na gradske zidine. Novgorogjani, na čelu im metropolita Ivan, izvršiše odmah na najsvečaniji način ovu nebesku naredbu. Kada je neprijateljska strijela bila pogodila svetu ikonu, ova se okrenu prema gradu, pokazavši tako dušmaninu legja. Neprijatelj podleže, a blagodarni Novgorogjani podigoše hram u čast Mariji pod natpisom: *Čudo Bl. Dj. Novgorodske.*

Praznik je zabilježen i u srpskome kalendaru. U moskovskim *„Minejima"* slavi se svečanom službom, malom i velikom večernjom, paremijama, polilejima, noćnim evangjeljem i dvojakim kanonom.

[1]) I u zapadnoj crkvi se pod tim natpisom u nekojim mjestima slavi Djevica: *B. M. V.* de Consolatione.

25. siječna

crkva sv. Nikole u Moskvi svetkuje Bogorodicu pod natpisom: *Osloboditeljica od svake bolesti.*

14. ožujka

je prikazanje Bogorodice *Kostromske* ili *Todorske.* Kada je god. 1239. vojvoda Vasilije lov lovio, namjeri se na Bogorodičinu ikonu, koja je na jednom stablu visjela. Što su se njegovi ljudi više naprezali da je snime, to je ona sve više u vis odmicala. Poslaše po svećenika. Kada je ovaj dohrlio, sama mu se u ruke spusti. Sv. prilika je onda uz veliko slavlje prenesena u sabornu crkvu sv. Todora. Sada se štuje u crkvi Uspenija

Iako je ikona pronagjena 16. kolovoza, pored svega toga se ona slavi 14. ožujka, jer je Mihajlo Romanov upravo ovoga dne god. 1613., prije nego li će da prijestolje zamijeni manastirom, pred ovom ikonom primio blagosov od svoje majke.

3. svibnja

Kijev slavi *Bogorodicu u Podzemnici* i to od god. 1085., kada je njena ikona bila donesena iz Carigrada.

Od god. 1288. kada je slijepi knez Roman, moleći se pred prilikom Bogorodice Svenske, progledao, ovoga se dne u Rusiji slavi i ova ikona.

21. svibnja

u Rusiji i u Srbiji dan je *Bogorodice Vladimirske.* Ovoga dneva god. 1521. Moskva se je po treći put bila oslobodila zagovorom nebeske Kraljice od tatarske navale.

U Rusiji su mnogi hramovi posvećeni *Vladimirskoj Djevici.* Na osobiti je način časti moskovska crkva. Ova joj i pjeva za ovog praznika.

> *Preslavni grad Moskva danas proslavljuje sjajnu svetkovinu, jer je primio zoru sunca: tvoju divnu sliku, o Gospogjo, kojoj se mi utječemo i koju molimo vapijući: O čudotvorna kraljice, Bogorodice, moli Hrista, Gospoda našega, koji se je u tebi utjelovio, da ovaj grad i sve kršćanske pokrajine sačuva netaknute od neprijateljske ruke, našim dušama da podijeli spasenje, jer je on milostiv!*

18. lipnja.

Kada je god. 1558. Andrija Bogoljub htjeo da Bogorodičinu ikonu prenese u Rostov, ova mu naredi, da je odnese u Vladimir. Od tog se doba ovoga dne slavi *Bogorodica Bogoljupska.*

23. lipnja

u ruskom i srpskom kalendaru zabilježena je po drugi put svetkovina *Bogorodice Vladimirske.*

26. lipnja.

Godine 1383. na žalima rijeke Tihvin objavi se iznenada jedna Bogorodičina ikona. Na vječitu uspomenu ovoga dogogjaja ustanovljen je praznik *Bogorodice Tihvinjske.* U moskovskim *„Minejima"* slavi se svečanom službom, koja ima malu i veliku večernju, polileje, noćno evangjelje i dvojaki kanon.

Svetkovina je zabilježena i u srpskom kalendaru.

2. srpnja

u Moskvi se slavi *Bogorodica Ahtirska.* Kažu da se je ikona prikazala god. 1739.

8. srpnja.

Godine 1579. bi pronagjena ikona *Bogorodice Kazanjske.* Pod istim natpisom sagragjena je crkva na mjestu nalaska. Pomen ovoga našašća slavi se i u Srbiji.

9. srpnja

svetkuje se prikazanje ikone *Bogorodice Kolocke.* Svetu priliku je god. 1413. pronašao neki seljak po imenu Luka.

10. srpnja

praznik je *Bogorodice Konevske.* Ikona je donesena u Rusiju god. 1393.

11. srpnja

Moskva slavi *Bogorodicu Rzevansku.* Njezina ikona pronagjena je čudom u XVI. vijeku.

17. srpnja

blagdan je *Bogorodice Svjatogorske.* Zapravo se ovoga dne slave dvije ikone istoga imena: jedna se je prikazala god. 1563., a druga god. 1569.

20. srpnja

je svetkovina *Bogorodice Galicijske.* Ikona se bijaše prikazala sv. Avrahamiju, koji se istoga dana slavi.

28. srpnja

u Rusiji, osim Moskve, i u Srbiji, slavi se *Bogorodica Smolenska,* a u Moskvi *Bl. Djevica Grebnevska.*

1. kolovoza.

Na uspomenu slavodobića, što su ga Rusi bili iznijeli nad Bugarima, a Grci nad Saracenima, uveden je praznik *Premilosrdnoga Spasitelja i Bogorodice.* U litiji se uz križ nosi i prilika Bogorodice Vladimirske.

8. kolovoza

je blagi dan *Bogorodice Tolgske.* Ikona se je prikazala god. 1314.

13. kolovoza

praznik je *Majke Žalosne.* Ikona je prenesena u Moskvu god. 1641.

19. kolovoza

slavi se *Bogorodica Donska.*

26. kolovoza

svečani je dan na uspomenu prenosa ikone Bogorodice Vladimirske u Moskvu. Veliko mnoštvo naroda bijaše pohrlilo u susret sv. ikoni. Na mjestu, gdje se je narod sa sv. prilikom sastao, sagragjen je kasnije manastir sa crkvom. Svake godine 26. kolovoza u ovu crkvu kreće svečana litija, koja se uputi iz hrama Uspenija.

Praznik se slavi i u Srbiji.

DODATAK

CVIJEĆE IZ LITURGIČKOG VRTA.

I.

EN CLARA VOX REDARGUIT.[1])

Glas pregromki već se ori
Raspršuje tamu slika;
Nek odmagle sada snovi,
Jer s visoka Isus bljeska.

Duh ukočen nek se prene,
Nek ne gamzi još po zemlji,
Jer sa sjaja nove zv'jezde
Iščeznut će svaka zloba.

Gle, Jaganjac već dolazi,
Bez otkupa dug da prosti;
Nek se cakli svakom suza,
Koja vapi oproštenje.

Da kad sjevne drugog puta
I protrne sv'jet sa straha,
Ne kazni nas radi gr'jeha,
Nego blag nas tad zakrili.

Krepost i čast, slava, hvala
Ocu Bogu skupa Sinom,
Tješiteljem Duhom Svetim
Po sve v'jeke v'jekâ Amen.

II.

CREATOR ALME SIDERUM.

Stvoritelju blagi neba,
Ti vjernika vječno svjetlo,
Spasitelju, Hrista sviju,
Deh, poslušaj smjerne molbe!

U nagonu silne želje
L'jek postade bolnog sv'jeta,
Da sotone hude varkom
Ne pogine vasiona.

Da očistiš opću zlobu
Iz Djevice svetog krila,
Ti. nevina, čista žrtvo,
Hrliš teškom drvu križa.

Na glas moći tvoje slave,
Kad zaori sveto Ime,
Nebo, pakō se potresu
I prigiblju tad koljena.

Zadnjeg dana vječni suče,
Molimo te prepokorno,
Od sotone nek nas brani
Mač milosti višnje tvoje.

Krepost i čast i t. d.

[1]) Da bi se braća gr. ist. obreda još bolje upoznali sa liturgičkom poezijom zapadne crkve, iznosimo ovdje još nekoliko imana, koji se pjevaju u različito doba crkvene godine i za stanovitih praznika. Kada se koji pjeva, to će se razabrati iz sadržine pjesme.

III.

SOL, ASTRA, TERRA, AEQUORA.[1])

Sunce, zv'jezde, zemlja, more,
Bogat, ubog neka poju,
Jer dolazi Previsoki,
Čedo roda uzvišenog.

Zv'jer okrutna i jaganjac
Neka skupa pasu travu;
Oslić i vô nek poznadu
Milo čedo u jaslima.

Obećani ocim našim,
Plod preslavne Majke D'jeve,
Prije zore koj' se ragja,
Sinak Stvorca svemožnoga.

Znak kraljevski eto bljeska
Pred glavarom našim svetim!
Kraljeviću plemenitom
Pripravljajte, kralji poklon!

Kralj budući vječne slave,
Nad krunama koj' će vladat,
Satrt hudog dušmanina
I sv'jet bolni ozdraviti

Kako sretnu v'jest sad začu
Marija nam slatka D'jeva!
Vjerujući posta majka
A čovjeka ne upozna.

O angjeli, sada skupa
S narodima radujte se;
Uzvišeni ponizi se,
Izgubljeno da izbavi.

Svaki narod i otoci
Velji triumf sad slavite,
Ko jeleni pohrlite,
Jer Spasitelj već je došo,

Bog i čovjek poragja se,
Sveto Trojstvo v'jekom vlada;
Sin savječan svome Ocu,
Naš Gospodin sad dolazi.

Neka znadu sl'jepe oči
Ne navikle b'jelom danu
Raspršati noćnu tminu,
Da im sine Sunce pravo.

Glas proroški nek zaori:
Emanuel već je blizu;
Otvor'te se usta n'jemih,
Hromi predanj pohrlite!

Nek vjeruje Galilejac,
Przijanac, Grk, Ind'janac,
Da Bog čovjek sada posta
I Riječ s ocem ipak osta.

Hvala i čast, krepost, slava
Bogu Ocu i njegovom
Sinu skupa s Duhom Svetim
Po sve v'jeke bez prestanka.

IV.

A PATRE, UNIGENITE.[2])

Ti od Oca, o Jedinče,
Po Djevici k nam dolaziš,

Da posvetiš rosom krsta
I ponoviš sve u vjeri.

[1]) Ovaj je hvalospjev složen u XI. vijeku. Zabilježen je u *„Hymnarium"* bl. Josipa Marije Tommasi.
[2]) Iz mozarapskog časoslova za II. nedjelju Adventa.

S visokoga Višnji prigje
I čovjeka oblik uze,
Da umr'jevši smrt nadvlada
I slast žića nam podade.

Spasitelju, molimo te,
Milosrdno ti priteci,
I božanskim tvojim svjetlom
Ti obasjaj naša srca!

Bogu Ocu nek je slava
I njegovom samom Sinu
S duhom Svetim Tješiteljem
Po sve v'jeke v'jeka Amen.

V.

VERBUM SUPERNUM PRODIENS.

Riječ previšnja Ti nam dogje
Iz naručja vječnog Oca,
U vremenu porodi se,
Da pomogneš vasioni.

Kada ognjem vječni sudac
Sve zlobnike oštro kazni,
I prijatan glas pozove
Dobre u raj zasluženi;

Sad pros'vjetli naša srca,
Tvojim žarom njih ražeži,
Da prezr'jevši sve taštine
Njima struje rajske slasti.

Ne budemo žrtvom plama
U vihoru crnog dima,
Već da motreć tvoje lice
Uživamo vječnu radost.

Roditelju skupa Sinom,
Jošter tebi, Duše Sveti,
Kako b'jaše, nek je vazda
Beskonačna slava Amen.

VI.

MISTERIUM ECCLESIAE.[1])

Sad otajstvo Crkve svete,
Pjesmu Hristu svi pjevajmo,
Rijeći Oca nebeskoga,
Koju rodi Majka D'jeva.

Ti milosti svake puna
I doista v'jekom slavna,
Jer si Hrista porodila,
Po kom sve je učinjeno.

Od svih žena Ti jedina
Odabrana na tom s'vjetu
Nosila si Svemožnoga
U utrobi tvojoj svetoj.

Dakle, puci, sad molimo
Majku Božju i Djevicu,
Da nam ona mir isprosi
I s pokojem oproštenje.

Uzvišena to je tajna,
Na Mariji što se vrši:
Stvoritelja izlaziti
Vidi sretna iz svog krila,

Slava tebi, Gospodine,
Koj' si rogjen od Djevice,
S vječnim Ocem, Duhom Svetim
U vječnosti bezgraničnoj.

[1]) Ovaj hvalospjev složio je sv. Ambrozije. Zabilježen je u ambrozijanskom časoslovu za VI. nedjelju Došašća.

VII.
CHRISTI CATERVA CLAMITET.[1])

Četo Hrista sad zaori
Stvoritelju vasione,
Zahvaljuj mu iz sveg srca,
Veličaj ga sa svom moći:

Sin jedinac Svemožnoga
Kad otkupi jadno ljudstvo,
Izvrši se, što rekoše
Vidioci sveti neba.

R'ječ svevišnja objavi se
I ukide kaznu gr'jeha,
Te uzevši prah čovječji
Poglavicu smrti satra.

Porod Majke u vremenu,
A od Oca u vječnosti;
Dv'je naravi sad upoznaj,
Al' osobu samo jednu.

Bog postavši sličan nama
S neba sigje, da zabljeska
Preporogjen i obnovljen
Stari čovjek novim sjajem.

Rajskom čedu veseleć se
I dobiću gromko kličuć,
Svak obnovljen u milosti
Slavi Božić svakog ljeta!

Presvečanim zavjetima
Dolazak mu svaki slavi,
Kom je dano uznositi
Triumf dana tolikoga!

Da kad dogje drugog puta
I s užasa sv'jet zaječi,
Pomogne nam našeg žara
Ovaj iskaz preponizni.

VIII.
EMERGE, DULCIS PUSIO.[2])

Ukaži se, slatko čedo,
Ti, posrednik, Bog i čovjek,
Koga ragja samo d'jevstvo:
Čista majka bez čovjeka.

Iz Očevih usta došav
I angjela r'ječju začet,
U očinskom Mudrost krilu
Bljeskao si od vječnosti.

Koja nam se tad ukaza,
Kada stvori vasionu;
R'ječju svaka postadoše —
Bog bo R'ječ je od vječnosti.

Uredivši pak v'jekove
I podavši zakon svemu,
Isti Stvorac i umjetnik
U Očevom krilu osta.

Kad tisuće prohujiše
U vremena kolu ljeta,
Dostoja se pohoditi
Sv'jet odavna grjehom sapet.

Jer smrtnika sl'jepo mnoštvo
Podle časteć ispraznosti,
Klanjaše se kao Bogu
Drvu, mjedi i mramoru,

Tako radeč bezumnici
Pod jaram ih gjavo skuči,
I u tamnom, strašnom jazu
Ginuo je život ropski.

Poraz sv'jeta ginućega
Htjedne Isus da osveti,
E da tako vječnog Oca
Ne bi djelo poginulo.

[1]) U mozarapskom časoslovu za I. nedjelju Došašća.
[2]) Ovaj hvalospjev je djelo sv. Prudentija.

Od smrtnika uze t'jelo
Da umr'jevši ga uskrsne,
Pak verige skrši smrti
I čovjeka Ocu vrati.

Osjećaš li, slavna D'jevo,
Po ragjanja već dosadi,
Sjaj netaknut tvoga stida
Materinstvom kako raste?

Kolike li sv'jetu slasti
U Djevice čistom krilu,
Iz kojega divno bljeska
Zlatno svjetlo i v'jek novi!

IX.
VENI, REDEMPTOR GENTIUM.[1])

Spasitelju puka, dogji,
Rogjaj D'jeve ti ukaži;
Čudite se svi v'jekovi,
Sam Bog tako čovjek biva!

Nije djelo to čovjeka,
Već mističnim hakom Duha
R'ječ Svemožnog püt postade
I utrobe plod procvjeta.

Materinstva znak već vidiš,
Al' ostaje pečat stida;
Kreposti se barjak vije,
U svom hramu Bog prebiva,

Iz svetišta svog izlazi:
Carskog dvora svetog stida;
U dvostrukoj div naravi
Hrli živo k svome cilju.

Iz svog Oca On izagje,
K svome Ocu On uzagje,
U sv'jet donji On poleti,
Na pr'jestolju On svom bljesnu,

Koj' si jednak vječnom Ocu,
Trofejom se püti paši;
Slabost grešnu našeg t'jela
Vječnom moći ti učvrsti.

Već jaslice tvoje sjaju,
Noć lahori novim svjetlom,
Što ga nitko ne potamni: —
Vječno svjetlo žarke vjere.

X.
JESU, MAGISTER CORDIUM.

Učitelju srca, Hriste,
Tko se trudi, da te traži,
I tko čezne da te nagje,
Napunjaš ga rajskom slasti.

Spomeni se prevelikog
Ti veselja, kad okr'jepi
Srce Majke, čiste D'jeve,
I dičnog joj zaručnika.

Niti jezik da iskaže,
Niti pamet shvatit može,
S kake boli satrveni
Svog Jedinca oni traže.

Silna radost njih obasja,
Kad u hramu nagjoše te,
Gdje ko dječak sjedeć učiš
Učitelje Izraela.

[1]) Hvalospjev je složio sv. Ambrozije. Zabilježen je za prvu večernju Božića u ovim časoslovima: u ambrozijanskom, u starim rimsko-galikanskim i u dominikanskom.

Lutajući na tom sv'jetu
Daj, kad sl'jepo zastranimo,
Tebe srcem potražimo
I nagjenog uživamo.

Hristu, koj' se zabrinutim
Pokazuje, nek je slava
S vječnim Ocem, slavnim Duhom
Po sve v'jeke bez prestanka;

XI.

FOECUNDE FONS SCIENTIAE.

O izdašno vrelo znanja,
Kojim srca Hrist upravlja;
On učitelj' višnjim svjetlom
Oholome umu sudi.

Ti to podaj, Učitelju,
Slab da čovjek ne predava,
Ako ti mu prije znanost
Sa visoka ne daruješ.

Mi pjevamo pjesmu slavlja,
Jer u hramu volju Oca
Ispunjujuć dječak sjedi,
Učitelje da pouči.

Tad će nestat svake bludnje,
Tad će sluge, Zaručnica
Presigurne sl'jedeć trage
Carskom cestom koracati.

Prizamjerna vrsta škole:
Isus čedan druge sluša.
Pitajući upućuje;
Mudrosti se starci dive.

Ti nevjerni narod odbij
Sa granica vjernih duša,
Nauk jedan, istiniti
Nek nam svima hranom bude.

XII.

ALLELUJA PIIS EDITE LAUDIBUS.[1])

Vi nebeski stanovnici
Jednodušno zaorite
U pobožnim vašim hvalam
Vjekoviti Aleluja!

Dobitnici preuzmite
Vi Siona čast predivnu,
Da pjevati uzmognete
Vjekoviti Aleluja!

Vi gragjani vječnog svjetla
U zvečnome vašem zboru
Iz sve duše zapjevajte
Vjekoviti Aleluja!

Tu glasovi uzvisiti
Čast uzdižu vječnog Kralja
Pjevajući bez prestanka
Vjekoviti Aleluja!

Glas preslavni vas će primit,
Gdje se ori spjev veselja
I presilno odjekuje
Vjekoviti Aleluja!

Počinak je sustalima,
A Siona gragjanima,
Hrana, piće preobilno
Vjekoviti Aleluja.

[1]) Ovaj hvalospjev se je u Španjolskoj nekoć pjevao na večernjoj subote pred Sedamdeseticu. U isti dan se je i u francuskim crkvama sve do XIV. vijeka pjevao hvalospjev XIII. Vidi moju „*Heortologiju*" D. I. st. 82.

Naša pjesma milozvučna
Tebe slavi, Stvoritelju,
Tebi u čast mi pojemo
Vjekoviti Aleluja.

Tebe, Hriste svemogući,
Mi slavimo gromko pojuć
Vjekoviti Aleluja,
Vjekoviti Aleluja.

Kad uskrsne naš Spasitelj,
Tad radosni opet pojte
Bogu našem spjev preslavni
Vjekoviti Aleluja!

XIII.

ALLELUJA DULCE CARMEN.

Aleluja, slatka pjesmo,
Glas veselja vječnoga!
Aleluja, mila hvalo,
Koju zbori nebeski
Svevišnjemu u Sionu
Bez prekida pjevaju.

Aleluja uv'jek pjevat
N'jesmo jadni dostojni!
Aleluja gr'jesi naši
Ne daju nam pojati,
Jer je doba da plačemo
Našu zlobu pritešku.

Aleluja, majko Sion,
Domovino premila!
Aleluja, pjesma to je
Tvojih slavnih gragjana!
Mi na žalu Vavilona
Prognani sad plačemo.

Stoga hvaleć molimo te,
O presveta Trojice,
Da nam tvoje jednom bljesne
Vječna Pasha u nebu,
Gdje ćemo ti v'jekom pjevat
Aleluja radosni.

XIV.

DIES ABSOLUTI PRAETEREUNT.[1])

Već slobode dani prohujiše
A pokore zora svanula je;
Eto svetog nama doba,
Potražimo čistim srcem Boga.

Iz progonstva bježmo sad ovoga,
S Božjim Sinom samo ostanimo;
Čast je velja, kada sluga
Sabaštinik Boga biva svoga.

Preponizne naše pjesme, hvale
Utažit će Suca svemožnoga;
Ta uskratit oprost ne će
Koji milost da prosimo hoće.

Ti nas, Hriste, stazom žiča vodi,
Spomeni se, da smo ovce tvoje!
Ta, pastiru naš predobri,
Za njih dušu Ti položi svoju!

Iza ropskog jarma Faraona
I veriga strašnog Vavilona,
Prost sad čovjek nek potraži
Domovinu, Jerusalim bajni.

Vječnom Ocu, Sinu, budi slava
I čast s Duhom Svetim, Tješiteljem,
Kako bjaše u početku
Nek je vazda po sve v'jeke v'jeka.

[1]) Iz starog časoslova francuskih crkvi.

XV.

ASPICE UT VERBUM PATRIS A SUPERNIS.

Gledaj kako s visoka R'ječ Svemožnog/
Blaga hrli plamteći vječnim žarom
Izgubljenu po gr'jehu da izl'ječi
Djecu Adama

Žaleć sv'jeta ovoga propast jadnu,
Popraviti jer hoće zlobe naše
Sada za nas ničice oproštenje
Vapi učitelj.

Koleba se videći grozu, užas,
Smjerno moli: odvrni, Oče, kalež,
Al' ne moja, presveta tvoja nek se
Volja ispuni!

Strah i žalost dušu mu, srce tište;
Naš Gospodin malaksa, klone, gine;
Znoj krvavi obilno curi, kaplje
Srče zemljica.

Al' s nebesa najednom glasnik hrli
I sa zemlje Isusa on pridiže,
T'jelo život poprima i tad novom
Snagom ustaje.

Hvala i čast Ocu i vječnom Sinu.
Kom je ime podano vrh imena.
Tješitelju presvetom, dika, krepost
V'jekom v'jekova.

XVI.

VENIT E COELO MEDIATOR ALTO.

Iz nebesa posrednik k nama dogje,
Kog proroci pojahu Izraela;
Ah, ne tuguj, ne plači tako gorko
Kćeri Sionska!

Smrt sa gr'jehom izniče u Edenu,
Al' vrt novi životom novim ragja:
Postojano u njemu noću moli
Dragi učitelj.

Osvetnicu Oca svog taži srdžbu,
Jakom rukom odbija silne grome;
Da okaje pritešku zlobu, hrli
Voljno Spasitelj,

Teške zamke skršit će crnog pakla,
Otvorit će dvorova rajskih vrata
Pozvat će nas u vječnu, preblaženu
Radost kraljestva.

XVII.

MOERENTES OCULI SPARGITE LACRIMAS.

Vi zjenice plačne sad l'jevajte suze,
Neka srcem struji žalost, bol i tuga,
Jer zadane nižem od opakih Bogu
Teške muke, grozne rane!

Vaj, oružana mačem službenika četa
Gospodina hvata, batinama bije,
Sad nemilo čuška, sad udara grozno
Po božanskoj glavi svetoj!

Niti zloba jošter dokrajčila nije:
U rukama sad Hrist je krvnika zlobnog,
Nit se varvar žaca, da bezbožno, sm'jelo
Na Svevišnjeg ruku digne.

O narodi, čujte, naš Spasitelj blagi,
Dok s ramena krv mu c'jelim t'jelom curi,
On krvnika b'jesnog snosi, trpi silu
I nevina žrtva ćuti.

Tko da ne prosuzi! Nove muke, patnje
Već neukroćenog puka zloba stvara!
Oh, žalosti velje! U moždane riva
Oštru krunu divljeg trnja!

Na žalosno mjesto, vaj zločinstva! smrti
Gospodina vuku na užetu zlobnih;
Tu podleže voljan te umr'jevši Ocu
Duh predade svoj presveti.

Za smrtnike rane koj' pretrpi grozne
Njemu nek odzvanja sad dostojna hvala,
Bez prestanka sveto nek uznosi ime
U nebesa čovječanstvo.

XVIII.

ASPICE INFAMI DEUS IPSE LIGNO.

Na sramotnom posmatraj Boga drvu,
Kako visi ogreznut sav u krvi
Blage ruke užasno gdje probiše
Čavli nemili.

Kô začetnik zločinstva grdnog, strašnog
Megju dvama on visi lupežima.
Oh, naroda bijaše toga srce
Okrutno, grozno!

Lice bl'jedi, a glava izmučena...
Jaoh, klone! Sklopivši zjene svete
Iz božanskih tad ustâ prezaslužnu
Dušu ispusti.

Ako zlobu suzama ne izbrišeš,
Srce tvoje mjedi je mnogo tvrgje:
Ti bo sape, Isusa preokrutnoj
Smrti predade.

Vječna dika neka je Svevišnjemu!
On spasitelj našega roda sveti
Teške zlobe pogubnu nama ljagu
Krvlju izbrisa.

XIX.

SAEVO DOLORUM TURBINE.

U vihoru strašne boli
Od žestokih muka satrt
Svu gorčinu blago trpi
Naš raspeti Isus dragi.

Probivene ruke, noge
Sad krvare s ljute rane,
A krv sveta curom curi
S lica, prsi, s uda, srca.

Vapi, moli, viče, gine —
Str'jela rani Majke srce!
Jaoh Majko! Vajmeh sinko!
Bol nek skrši tvrda srca!

Sunce, mjesec, nebo, zv'jezde
I sva zemlja gorko plače;
Plač'te ljudi i dječaci,
Plač'te žene i djevice!

Pokraj križa tužno stojeć
Svak mu maži noge svete,
Suzom peri, kosom teri
I krv svetu ustam srči.

Ah, ljubavi slatka žrtvo,
Da uništiš našu zlobu,
Ti posinstvo spasonosnom
Svojom krvlju nam podade

Z'jeva gora, grob i st'jena,
Zemlja, r'jeka, more, hridi
Sad se tresu silom jakom
I zavjesa templa puca.

Budi nama mir, veselje,
Život, Hriste, i nagrada,
Vogja, svjetlo na tom sv'jetu,
Kruna, plata na nebesim.

XX.

QUAENAM LINGUA TIBI, O LANCEA, DEBITAS.

Koji tebi jezik, o sulico sveta,
Za milosti može da dostojno hvali?
Životvorni Hrista bok otvaraš sveti,
Odakle nam crkva niče.

Prva majka Eva iz boka bi muža
Sanom opojena na sv'jet postavljena,
Al' iz krvi, vode, što iz boka cure
Novi Adam crkvu stvara.

Vama, čavli sveti, ista hvala ide,
Kad vas utisnuše u presveta uda,
Vi osudu smrti uništenu Krvlju
Na križ teški prikovaste.

Nebesnici tebe nek uznose, Hriste,
Znak sulice bljeska i čavala svetih
U Sionu divnom, živ gdje v'jekom vladaš
Vječnim Ocem, Duhom Svetim.

XXI.

SALVETE CLAVI ET LANCEA.

Zdravo čavli, rumen'te se
S krvi svete, i ti Koplje,
Koje bl'jedo skoro bilo —
Rinuše ga u bok Hrista!

S vama židovska jur nevjera
Za zločinstvo posluži se,
Al' vas u znak od milosti
Bog iz neba preokrenu.

Koliko ste svetim udim
Vi zadali jednom rana,
Iz toliko novih vrela
Crkvi teku sada dari.

Čavlim svetim i sulicom
Ranjenomu Hristu slava
S vječnim Ocem, Duhom Svetim
Po sve v'jeke bez prestanka.

XXII.

TINCTAM ERGO CHRISTI SANGUINE.

Umočeno krvlju Hrista
Obratite u me koplje,
Ran'te srce, noge, ruke,
Pravog krivca sad kaznite.

Ali rane koje pravom
Zadajete zlobam mojim,
Orošene krvlju Božjom
L'jek nek budu duši mojoj

Nek ne hrle na zlo noge,
Nek prestann škodit ruke,
Nek ugasne grešni plamen
U mom srcu ranjenome!

XXIII.

GLORIAM SACRAE CELEBREMUS OMNES.

Uznosimo presvetog platna slavu,
Proslavljujmo zavjetnim svetim, časnim
I radosnim pjesmama spomen pravi
Našeg spasenja.

Spomen pravi! Jerbo na časnom platnu,
Znaci krvi božanske ostadoše.
Kada s križa priuze visokoga
T'jelo Isusa.

Groznih muka platno te ovo sjeća,
Što ih snese Spasitelj naš predragi,
Kadno skrši Adama propast žaleć,
Smrti verige.

Rebro kopljem, ruke i noge čavlim
Probivene, a uda rastrgnuta
Strašnim bičem, od oštra trnja krunu
Slika predstavlja.

Tko da suhih zjenica i bez boli
Ljute srca naživo utisnute
Sad prilike priteške, podle smrti
Može gledati!

Pošto samo, Isuse, krivda naša
Zadade ti užasne, strašne muke
Moramo ti darovat život — žiće
Isto dadosmo.

Slava tebi, Jedinče, čast i krepost,
Jer sv'jet ovaj otkupi krvlju svojom;
Koji s Ocem Svevišnjim, s Duhom Svetim
V'jekom kraljuješ.

XXIV.

MISTERIUM MIRABILE.

Prizamjerno se ôtajstvo
Novim svjetlom nam otkriva,
Kada pravi sinak Božji
Krvnoj smrti žrtvom pade.

U obliku krivca brani
Grešnog slugu i na križu
Sam Gospodar za njeg visi
I pravedan kaznu trpi.

Utisnuti znaci smrti
Ostaju na svetom platnu
Koje primi krvnu žrtvu
Za dobićem plemenitim

To su znaci sv'jeta, pakla,
Krute smrti podvrgnute;
Trofeji su ovo divni
Nedobitnog našeg vogje.

Osvetniku našeg spasa
Velju milost dugujemo,
Pod lozinkom d.: mi ovom
Vojujemo protiv gjavla.

Sad životu starom mrtvi
Na nov život uskrsnimo
Hrista sl'jedeć mi po križu
S njime ćemo slavlje slavit.

Podaj, Stvorče, pun milosti
I Jedinče jednak Ocu,
Koji s Duhom Tješiteljem
Po sve v'jeke kraljujete.

XXV.

JESU, DULCIS AMOR MEUS.

O ljubavi slatka, Hriste,
Kô da tu si k tebi hrlim,
Svim te žarom srca grlim
Sjećajuć se tvojih rana.

Sad te gledam ovdje gola,
Izranjena, rastegnuta,
Okaljana, zamotana
U presvetom tome platnu.

O krvava glavo, zdravo!
Probl'jedi mi rajski cv'jetak
S presvetoga lica tvoga,
Pred kojim se nebo trese.

Zdravo, boče, Spasitelje
I otvore blagi zdravo!
Nad ružom se ti rumeniš
Spasonosna ljekarijo.

Ruke svete, da ste zdravo,
Oštrim čavlim probivene!
Ti me s tvojih svetih nogu
Ne odbaci Spasitelju!

XXVI.

PANGE, LINGNA, GLORIOSI.

O jeziče pjevaj borbu
Preslavnoga natjecanja,
Na trofeju slavnog križa
Kazuj triumf plemeniti:
Otkupitelj sv'jeta kako
Žrtvovav se nadvlada.

Žaleć kako b'jedan Adam
Od sotone bi prevaren,
Kad pojevši kleto voće
Smrt se na njeg jadnog sori;
Htjedne tad već kaznu drva
Da ukine drvetom.

Ovim redom djelo spasa
Imalo se izvršiti,
Mnogovrsnog izdajnika
Hitrost — hitrost da prevari.
I l'jek da nam bude ono,
Čim nas gjavo ozledi.

Kad nadogje sveto vr'jeme,
Iz Očevog svetog krila
Sin i tvorac vasione
Bi nam poslan, pak iz svete
Djevičanske On utrobe
Pût postavši izágje.

U jaslicam bolno cviči
Položeno rajsko čedo,
I Djevica majka sveta
Nježna uda previja mu,
Ruke, noge i goljeni
Povoj steže stegnuti.

Nek sveudilj čast i slava
Svevišnjemu bude Bogu:
Ocu skupa s milim Sinom
S Duhom Svetim, Tješiteljem,
Kome hvala, vlast i premoć
U v'jekove v'jekova.

XXVII.

LUSTRIS SEX QUI JAM PERACTIS.

Kad trideset progje ljeta
I t'jek smrtnog žića minu
— Došav na sv'jet svojevoljno
Samo za nas da podnosi —
Jaganjac se na križ diže
Da prikaže sebe žrtvom.

Gledaj ocat, žuč i trsku,
Drače, čavle i sulicu,
Probiveno blago t'jelo,
S kojeg curi krv i voda,
Štono plaču zemlju ovu,
More, zv'jezde, vasionu.

Križu vjerni, nad svim stablim,
Jedini si ti plemenit,
Jer u listu, cv'jetu, klici
Tebi ovdje para nema;
Slatko drvo slatke čavle,
Slatku žrtvu uzdržava.

Velje stablo, spuštaj grane,
Nek oslabi ti napetost
I popusti jakost ona,
Koju imaš po prirodi,
Meki sada panj da primi
T'jelo Kralja Svevišnjega.

Ti dostojno samo bilo
Nosit c'jenu sv'jeta toga
I pokazat luku spasa
Brodolomnoj vasionoj,
Koju sveta Krv oškropi
Razl'jevši se po Jaganjcu.

XXVIII.

FESTIVIS RESONENT COMPITA VOCIBUS

Nek se crkvom silno glas veselja ori
Nek na licu svima odrazi se radost
I plamteće zublje stupajući redom
Staro, mlado neka nosi.

Uspomenom časteć Krv neproc'jenjenu,
Koju Hrist na križu umirući tvrdom
S otvorenih rana preobilno proli —
Bar l'jevajmo suze gorke.

Dok po gr'jehu teškom roditelja prvog
Čovječanstvo b'jedno u propast se surva,
Gle Adama novog neporočnost, svetost
Podade nam život svima.

Ginućega Sina ako višnji Otac
Iz visina rajskih moćni vapaj začu,
Krv Jedinca njega još utaži više
I proštenje nam pod'jeli.

Tkogod ovom Krvlju halju svoju plače,
Ljage sa nje briše; ružičasti, divni
On dobiva ures, angjelima sličan
Mio i drag vječnom Kralju.

Nepostojan onda nek ne skrene nitko
Sa života staze; cilja se dovini,
Dobri Bog pomoćnik na tom teškom putu
Divno ćete nagraditi.

Milostiv nam budi, premogući Oče!
Koj' Jedinca Krvlju nas otkupi jadne
I preblagim Duhom oživljuješ, kr'jepiš
Ti u nebo nas pritegni.

XXIX.

IRA JUSTA CONDITORIS.

Srdžba Stvorca pravednoga
Dažd osvete silni posla
I potopi taj sv'jet grešni
Sačuvavši samo Nou;
A ljubavi čudna sila
Opra Krvlju vasionu.

Spasonosnim tako daždem
Orošena zemlja ova,
Nekad trnja samo puna
Sada iz nje cv'jeće niče
I u sladost od nektara
Gorki pelim pretvori se.

I otrova najedamput
Bolnog nesta groznoj zmiji
I prestade životinja
B'jesna, divlja krvoločnost;
To Jaganjca blagog, milog
Bi dobiće vele slavno.

O previšnjeg, vječnog znanja
Nepristupna visočino!
Darežljivog srca slasti
Nek te svati objavljuje!
Kaznu smrti svojeg sluge.
Kralj predobri Krvlju opra.

Kad osvetu strogog suca
Naše zlobe izazovu,
Tad nazočnost Krvi svete
Nek nas moćno štiti, brani
A pr'jetećih zala bezbroj
Od nas umah nek otstupi.

Sv'jet spaseni nek te slavi,
Dar zahvalan čuvajući!
Oh vječnoga otkupljenja.
Početniče slavni, Bože,
Koj' kraljuješ preblaženo
S Roditeljem, s Duhom Svetim!

XXX.

SALVETE CHRISTI VULNERA.

Da ste zdravo rane Hrista,
Znak ljubavi neizmjerne!
Bez prestanka nam potoci
Iz vas teču rumen-krvi!

Pred vam bl'jedi sjaj od zv'jezda
Ruža, balsam miris gube,
Alem-kama vi vr'jednije
I medenog sata slagje.

Vi ste rane prezahvalno
Našim dušam utočište,
Kamo nikad b'jes dušmana
Nam pr'jetećeg ne dopire.

Vajmeh ljupko, milo čelo
Trnovita bode kruna,
Zatupljenim rtom čavli
Noge, ruke probadaju.

Kad s ljubavi svojevoljno
Duh predade Ocu svome,
Koplje srce probode mu
Iz kog voda, Krv isteče.

Spas da pako potpun bude
Kap posljedna Krvi kanu,
Na se Isus zaboraviv
Ništa sebi ne pridrža.

Kako grozno u sudnici
Nag bi Hrist naš izbičevan!
Kol'ko Krvi odsvud curi
S rastrgane püti svete!

Pohrlite okuženi
Sa prehudom ljagom gr'jeha,
Svak se čisti tko u ovoj
Kupelji se spasa pere.

Hvala Onom, koj' ob desnu
Višnjeg Oca moćno sjedi,
Koj' otkupi duše Krvlju
I svetim ih Duhom kr'jepi...

XXXI.

QUICUMQUE CERTUM QUAERITIS.

Tkogod traži u nevoljam
Presigurno ublaženje,
Il' ga krivda grize huda
Il' ga kazna tišteć prati;

K nevinome on Jaganjcu,
Koj' za žrtvu se podade,
K srcu s rane otvorenom
K blagom srcu nek pristupi!

Čujete li kako milo
Preslatkim vas glasom zove?
Kog pečali jad nek hrli,
Il' ga breme tišti zlobe.

Je l' što blaže ovog srca?
Hrist krvnike ispričava,
Oca moli, da osvetnik
Bezbožnike satro ne bi.

Srce, slasti nebesnika,
Vjerna nado svih smrtnika,
Ovim glasom primamljeni
Mi hrlimo smjerno k tebi.

Ti oteri naše rane
Krvlju, koja s tebe curi,
Ti ponovi svakom srce,
Koj' te vapi uzdišući.

XXXII.

SUMMI PARENTIS FILIO.

Roditelja Višnjeg Sinu
Budućega v'jeka ocu,
Blaženoga mira knezu
Pjesmu velju zapjevajmo.

Kad u srce On bi ranjen,
Tad ljubavi udar primi,
On ljubavnik žarom svakog,
Koj' ga ljubi rasplamćuje.

O Isuse žrtvo boli
Pravednoga tko te nagna
Bok da zjevnuv s oštrog koplja
Rana dopre u srce ti?

O ljubavi vrelo slavno,
O izvora žico bistra,
Plamen koji zloću ništi,
O gorući žaru srca!

U tvom srcu v'jekom, Hriste,
Nas zakloni, da obilan
Uživamo dar milosti
A na koncu rajsku plaću.

Roditelju, Sinu v'jekom
Nek je hvala, čast i slava
S Duhom Svetim, Tješiteljem
U vječnosti bez prestanka!

XXXIII.

URBS JERUSALEM BEATA.

Jerusal'me, grade sretni,
Privigjenje počinka,
Ti sagragjen u nebesim
Od živućeg kamenja;
Ko nevjesta divnom svitom
Angjelim si okružen!

Ti ponovljen s neba ideš
Iz svadbene ložnice
I nakićen ko nevjesta
Da se združi s Gospodom;
Ulice su, zidovi ti
Sve iz zlata prečistog.

Vrata tvoja sjaj biserja,
Otvorena svetišta:
Svatko tamo će prispjeti
Koga rese zasluge
I za ime Isukrsta
Ovdje trpi na sv'jetu.

S udaraca i mlačenja
Uglagjene sve st'jene,
Na mjesto ih divno slaže
Umjetnika desnica,
Pometani da ostanu
Po presvetim zgradama.

Slava dika i čast Bogu:
Stvoritelju Svevišnjem
Ocu vječnom sa Jedincem,
S Tješiteljem preslavnim,
Kojim hvala, moć i oblast
U sve v'jeke v'jekova.

XXXIV.

AD REGIAS AGNI DAPES.

Na Jaganjca carskoj gozbi
B'jelim ruhom narešeni
Val crveni prebrodismo
Hristu knezu zapjevajmo.

Žar božanski njegov sada
Napaja nas Krvlju svetom,
A žrtvuje sama ljubav
Blagodatnog t'jela uda.

Angjel smrti zgražava se
S oškropljenih krvlju vrata,
Razdvojeno bježi more,
Žrtvom vala dušman pada.

O nebeska prava žrtvo,
Podleže ti sada Tartar,
Popucaše lanci smrti,
A nagradu život prima.

Nadvladavši crnu tminu
Trofej slavni Hrist razvija,
Otvorenim nebom vodi
Pokorenog kralja tmina.

Da vaskršnja budeš radost
V'jekom, Hriste, svakom srcu
Od užasne smrti gr'jeha
Nas usk sle oslobodi.

Hrist, Sin Božji naš je Pasha,
On vaskršnja sama žrtva
Iskrenosti čisti pr'jesnac
Svake ljage prostom srcu.

Bogu Ocu budi slava
I Sinu mu uskrslome,
Duhu Svetom, Tješitelju,
Po sve v'jeke v'jeka Amen.

XXXV.

AURORA COELUM PURPURAT.

S rujne zore nebo bljeska
I zrakom se pjesma ori,
Sv'jet u slavlju raduje se
A prestravljen pako ječi.

Dok prejaki Kralj nebesa
Iz podzemnog sv'jeta smrti
Oslobogjen zbor otaca
U života svjetlost vodi.

Kamen grob mu bilježaše,
Što čuvala jaka straža,
Sad pobjednik slavlje slavi
U svoj grob On smrt ukopa.

Dosta groba, dosta suza,
Dosta srcu ljute boli,
Jer zatornik smrti usta
Blistajuć se angjel kliče.

XXXVI.

AETERNE REX ALTISSIME.

O svevišnji, vječni Kralju,
Spasitelju svih vjernika,
Smrt satrta Tebi don'je
Trajne slave triumf dični.

Uzdižeš se na nebesa,
Tamo zove vlast nad svima,
Koju imaš ne ko čovjek
Već kô Sinak Svemožnoga.

Da stvor svaki već podvrgnut
Na nebesim i na zemlji,
U dubinam tamnog sv'jeta
Koljeno ti sad prigiblje.

Angjeli se tresu gledeć
Lik smrtnika preobražen,
Čovjek gr'ješi, čovjek čisti,
Bog i čovjek već kraljuje.

Sam Ti budi naša radost
I nagrada na nebesim,
Koji vladaš zgradom sv'jeta
I užitak njegov krotiš.

Stoga Tebe mi molimo,
Naše gr'jehe blag oprosti
Višnjom tvojom Ti milošću
Moćno k sebi nas pritegni.

Iznenada kada počneš
U oblaku sunca s'jevat,
Zasluženu kaznu odbij,
Izgubljenu krunu vrati.

Dobitniku Hristu slava,
Koj' se vraća na nebesa,
S Ocem, Duhom Tješiteljem
Po sve v'jeke bez prestanka,

XXXVII.

JAM CHRISTUS ASTRA ASCENDERAT.

Na nebesa Hrist poleti,
Otkud dogje povrati se,
Da izvrši nalog Oca,
Da pošalje Duha Svetog.

Dan svečani žurno hita
Sedmostrukog dara znamen,
Sedam puta krug optiče
I bilježi sretno vr'jeme.

Dok se mole apostoli,
Devetoga dnevnog časa
Iznenada silna huka
Bog da ide objavljuje.

Od svjetlosti je Svevišnjeg
Divan oganj blagodatan,
Koji samo vjerna srca
Žarom r'ječi napuniava.

Vesele se puna srca
Nadahnuta Duhom Svetim,
Jezici se razni ore
I moć glase Svemožnoga.

Svi ih znaju nevjernici
Grk, Latinac i varvari
Načudit se već ne mogu
Gdje im jezik njihov zbore.

A Judeja tad nevjerna
B'jesna, mrka, ogorčena
Vjernu djecu Hrista grdi,
Da su žrtvom vina pali.

Al' čudesa Petar stvori,
On pobija nevjernike,
A da krivo oni zbore
Svjedok njemu Joel prorok.

GDJE JE STO:

Str.

Protestatio auctoris VII
K prvome dijelu Heortologije: „Svetkovine Gospodinove u zapadnoj i istočnoj crkvi“ XI
Predgovor XVII

POGLAVLJE I.
Marija u liturgiji.
§ 1. Štovanje Bl. Dj. Marije. — Svetkovanje subote 25
§ 2. Mala služba Bl. Dj. Marije 28
§ 3. Antifone Bl. Dj. Marije na koncu službe 29
§ 4. Zdravo Marija (Molitva) 33
§ 5. Zdravo Marija. (Zvonjenje) 36
*** Marija u liturgiji istočne Crkve 37

POGLAVLJE II.
Velike Bogorodičine svetkovine.
§ 1. Neoskvrnjeno Začeće Bl. Dj. Marije 39
*** Začatije svjatija Anni, jegda začat presvjatuju Bogorodicu . . 75
§ 2. Navještenje Bl. Dj. Mariji 76
*** Blagovještenije presvjatija Vladičici našeja Bogorodici i prisnodijevi Mariji. 78
§ 3. Uznesenje Bl. Dj. Marije 81
*** Uspenije presvjatija, slavnija Vladičici našeja Bogorodici i prisnodijevi Mariji 85
§ 4. Rogjenje Bl. Dj. Marije 88
*** Roždestvo presvjatija Vladičici našeja i Bogorodici prisnodijevi Mariji 90

POGLAVLJE III.
Mali Bogorodičini praznici.
§ 1. Prikazanje Bl. Dj. Neoskvrnjene 93
§ 2. Sedam žalosti Bl. Dj. Marije 96
*** Pamjat sostradanija presvjatija Bogorodici 103
§ 3. Pohogjenje Bl. Dj. Marije. 105
§ 4. Položenije čestnaja rizi Presvjatija Vladičici našeja Bogorodici vo Vlahernije 107
§ 5. Pomen Bl. Marije Djevice od Gore Karmela 108
§ 6 Obljetnica osvećenja crkve sv. Marije od Snijega 111
§ 7. Presveto Marijino ime 112
§ 8. Bl. Dj. Marija od Plate 115
§ 9. Presveto Ružarje Bl. Dj Marije 116

Str.

§ 10. Prikazanje Bl. Dj. Marije 123
*** Vhod vo hram presvjatija Vladičici našeja Bogorodici prisnodijevi Mariji 126

POGLAVLJE IV.

Bogorodičine svetkovine, koje ne slavi cijela crkva.

§ 1. Zaruke Bl. Dj. Marije 128
§ 2. Bl. Dj. Marija od dobrog savjeta 129
§ 3. Bl. Dj. Marija Pomoćnica kršćana 130
§ 4. Prečisto Srce Bl. Dj. Marije 131
§ 5. Materinstvo Bl. Dj. Marije 132
§ 6. Čistoća Bl. Dj. Marije 135
§ 7. Pokroviteljstvo Bl. Dj. Marije 137
*** Pokrov presvjatija Vladičici našeja Bogorodici i prisnodijevi Mariji 137
§ 8. Prenos slavne loretske kuće Bl. Dj. Marije 138
§ 9. Očekivanje Poroda Bl. Dj. Marije 149

POGLAVLJE V.

Osobiti Bogorodičini praznici u istočnoj crkvi.

§ 1. Sobor presvjatija Bogorodici iže v Mijasnijeh 150
§ 2. Sobor presvjatiji Bogorodici 150
§ 3. Pojem nesjedalnuju pjesn Presvjatija Bogorodici 151
§ 4. Živoprijemnij istočnik 160
§ 5. Položenije čestnago pojasa presvjatija Bogorodici 160
§ 6. Posebni Bogorodičini praznici u ruskoj crkvi 161

DODATAK.

Cvijeći iz liturgičkog perivoja.

En clara vox redarguit 169
Creator alme siderum 169
Sol, astra, terra, aequora 170
A Patre, Unigenite 170
Mysterium Ecclesiae 171
Christi caterva clamitat 172
Emerge, dulcis Pusio 172
Veni Redemptor gentium 173
Jesu, magister cordium 173
Foecunde fons scientiae 174
Alleluja, piis edite laudibus 174
Alleluja, dulce carmen 175
Dies absoluti praetereunt 175
Aspice ut Verbum patris a supernis 176
Venit e coelo Mediator alto 176
Moerentes oculi spargite lacrimas 177
Aspice infami Deus ipse ligno 178
Saevo dolorum turbine 178

Str.

Quaenam lingua tibi, o lancea, debita 179
Salvete Clavi et lancea 179
Tinctam ergo Christi sanguine 180
Gloriam sacrae celebremus omnes 180
Mysterium mirabile 181
Jesu, dulcis amor meus 181
Pange, lingua, gloriosi 182
Lustris sex qui jam peractis 182
Festivis resonent compita vocibus 183
Ira justa Conditoris 184
Salvete Christi vulnera 184
Quicumque certum quaeritis 185
Summi Parentis Filio 185
Urbs Jerusalem beata 186
Ad regias Agni dapes 186
Aurora coelum purpurat 187
Aeterne Rex Altissime 187
Jam Christus astra ascenderat 188

L. H. G.

I. T. B. M. V. C. O.

Cena 35 Dinara